Выходзіць з 20 снежня 1945 года

газета НАСТАЎНІЦКАЯ

№ 26-27 (5357-5358)
Субота, 2 сакавіка 2002 года

ВЫДАННЕ АСВЕТНІКАЎ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Фрыстайлісты прызямліліся ў Мінску

Прапанова сустракаць беларускую зборную па фрыстайлу, якая 25 лютага а дзесятай гадзіне вечара прылятала з Солт-Лейк-Сіці, паступіла да мяне нечакана. Магчымасць пабачыць знакамітых фрыстайлістаў і прадстаўнікоў спартыўнай эліты на ўласныя вочы, вядома, прапусціць было нельга.

Хуценька збіраюся. І вось ужо аўтобус адпраўляецца ад Рэспубліканскага цэнтра фізічнага выхавання і спорту. Накіроўваемся ў аэрапорт "Мінск-2". Маю прыемнасць ехаць з людзьмі, якія не толькі шмат гадоў займаюцца спартыўнай падрыхтоўкай маладога пакалення, але і, трэба заначыць, з'яўляюцца аднымі з лепшых у сваёй галіне. Побач са мной дырэктар цэнтра Анатоль Васільевіч Гардусенка, прадстаўнікі СДЮШАР па акрабатыцы і фрыстайлу. Пакуль знаходзімся ў дарозе, карыстаюся момантам і звяртаюся з пытаннем да намесніка дырэктара СДЮШАР Т.А.Кузьміч.

- Таццяна Анатольеўна, я ведаю, што амаль усе фрыстайлісты зборнай, за выключэннем Алы Цупер, выйшлі з вашай школы. Зараз вы рыхтуеце ім новую змену. Скажыце, калі ласка, чым адрозніваецца сістэма падрыхтоўкі нашых спартсменаў ад адпаведнай падрыхтоўкі ў іншых краінах?

– Фрыстайл – вельмі малады від спорту, ён развіваецца толькі недзе каля пятнаццаці гадоў. Цяпер мы пачынаем рыхтаваць спартсменаў з самага ранняга ўзросту, а дасюль у фрыстайл прыходзілі гімнасты, батутнікі... Так, Дзмітрый Дашчынскі да фрыстайла займаўся гімнастыкай, а Грышын, напрыклад, пачынаў з нуля. Наша сістэма падрыхтоўкі спартсменаў адрозніваецца ад замежнай тым, што мы вельмі ўвагу надаём трэніроўкам на батуце, паколькі Беларусь наогул "не прыстасавана" да зімніх відаў спорту. Нейкую магчымасць для трэніровак даюць Раўбічы. Але раўбіцкія трампліны зручныя толькі для падрыхтоўкі пачаткоўцаў і спартсменаў сярэдняга звяна, паколькі дазваляюць выконваць максімум два сальта. А такіх асаў, як Дашчынскі, Грышын, Рак, Цупер стараюцца любымі шляхамі адпраўляць трэніравацца ў іншыя краіны. Летам – трэніроўкі на вадзе, яны, як правіла, таксама ажыццяўляюцца на выездзе. Вось так плаўна расце ўзровень падрыхтоўкі. Інакш рыхтаваць беларускіх фрыстайлістаў немагчыма. І тое, што нашы спартсмены на такой базе паказалі высокія вынікі, гэта сапраўдны цуд. Я лічу, што вельмі паспяховая ў нас склалася сістэма падрыхтоўкі, на сённяшні дзень яна самая унікальная.

Спецыялістамі даўно выказваюцца думкі аб выкананні чацвярных сальта. Але тут – ужо іншы разлік скоку (вышыня трампліна, хуткасць разбегу...). Мабыць, для такіх больш складаных скокаў трампліны трэба мяняць. Здаецца, што гэта нешта фантастычнае, але на самай справе ўсё вельмі рэальна...

* * *

За размовай час праляцеў незаўважна, і вось ужо аэрапорт "Мінск-2" вітае нас сваімі вечаровымі агнямі. Сустракаць каманду фрыстайлістаў мы пайшлі ў VIP-залу, дзе спартсменаў ужо чакалі намеснік Міністра спорту і турызму Аляксандр Грыгараў, прэзідэнт Беларускай федэрацыі фрыстайла Аляксандр Казулін, віцэ-прэзідэнт Віктар Грошаў, прадстаўнікі разнастайных спартыўных устаноў, а таксама родныя і сябры.

Сустрэча адбылася пад пяшчотныя і адначасова урачыстыя гукі "Белавежскай пушчы". Фрыстайлістаў віталі шчырымі ўсмешкамі і кветкамі, не абышлося без слёз радасці. У зале для фуршэту прагучалі словы ўдзячнасці ў адрас каманды і яе галоўнага трэнера Мікалая Казекі. Першым віншаваў спартсменаў Аляксандр Грыгараў: "Казека стварыў моцную каманду, а Аляксей Грышын, які заваяваў бронзавы медаль, даказаў усяму свету, што Беларусь – моцная ў спартыўным плане дзяржава. Мы ганарымся сваімі фрыстайлістамі і, вядома, майстэрствам трэнера. Ганарымся Дзмітрыем Дашчынскім, які здзейсніў сапраўдны подзвіг".

А вось як пракаменціраваў учынак Дзімы яго бацька і адначасова адзін з трэнераў Уладзімір Дашчынскі: "Пасля пералому ключыцы на трэніроўцы на Дзіму ўжо амаль ніхто не спадзяваўся. Яму зрабілі аперацыю ў Канадзе, костку злучылі з дапамогай металічных прыстасаванняў. І хоць ключыца ўвесь час давала пра сябе знаць, Дзіма ўсё ж выйшаў на спаборніцтвы, каб выступіць, а таксама падтрымаць сваім удзелам астатніх членаў каманды. Мы вельмі хваляваліся, бо самае страшнае для сына было ўпасці на спіну.

Дзіма трымаўся на ўколах, але праблем з допінгкантролем не ўзнікла, таму што ён прывёз з Канады ўсе патрэбныя дакументы".

Цёплыя словы падтрымкі і падзякі выказаў сваім выхаванцам Мікалай Казека: "Больш цяжкіх умоў у нас не было. Мабыць, усе беларускія гледачы, седзячы перад тэлевізарамі, разумелі, якія гераічныя намаганні прыкладаюць нашы фрыстайлісты. Аляксей Грышын змог заваяваць бронзавы медаль, ён наш герой. За Дзіму Дашчынскага вельмі хваляваліся, але ён узяў і даказаў, што можна зрабіць нават немагчымае. Ала Цупер, нягледзячы ні на што, для мяне ўсё роўна адна з мацнейшых у свеце. Фрыстайлісты змаглі адстаяць гонар рэспублікі. Гэта від спорту, па якім наша краіна ўваходзіць у дзесятку лепшых. Я рады, што пра Беларусь ведаюць".

Крыху пазней трэнер пагадзіўся больш падрабязна пракаменціраваць падзеі, якія адбываліся на гульнях: "Кажучы па-праўдзе, я не вельмі задаволены выступленнем маіх выхаванцаў, мы ўсё ж такі разлічвалі на золата, але ў сітуацыі, якая склалася, большага зрабіць было немагчыма. Што датычыцца суб'ектыўнай ацэнкі суддзяў, то я мяркую, што да нашага віду спорту падыход быў дастаткова аб'ектыўны.

З нашумелым допінгкантролем у фрыстайлістаў таксама праблем не ўзнікла. Ужо загадзя, у лістападзе, нас правяралі ў Мінску, нарвежская брыгада прыязджала прама на трэніроўку. У Дашчынскага таксама ўсё абышлося, паколькі ў яго былі патрэбныя дакументы. Боль быў такі, што Дзіма без спецыяльных медпрэпаратаў проста не змог бы выступаць. Нават аперацыя была зроблена, каб ён змог прыняць удзел у спаборніцтвах. Выступленне Алы Цупер для мяне – вялікае расчараванне, дзяўчына столькі рыхтавалася...

Дарэчы, у нас у Беларусі невялікія магчымасці для падрыхтоўкі спартсменаў, мы рыхтаваліся да спаборніцтваў спачатку ў Аўстрыі, потым у Канадзе. А вось матэрыяльна нашая каманда на гульнях была забяспечана нашмат лепш, чым іншыя.

Калі казаць пра Алімпійскія гульні ў цэлым, дык іх арганізацыя была на самым высокім узроўні".

Наталля АЛЁХІНА.







НА ЗДЫМКАХ: Аляксей Грышын; Дзмітрый Рак; нашы алімпійцы (першы злева Дзмітрый Дашчынскі).

Весткі

Любіць родную зямлю

У Беларускім дзяржаўным педагагічным універсітэце імя Максіма Танка прайшоў фестываль патрыятычнай песні.

Фестываль гэты быў першым і адначасова шостым. Нарадзілася ідэя правядзення падобных мерапрыемстваў шэсць гадоў назад. Але раней яны абмяжоўваліся рамкамі асобных ВНУ, раёнаў. Сёлетні ж фестываль упершыню крочыў па ўсёй сталіцы. Конкурсная праграма ўключала выступленні 33 выканаўцаў. У іх ліку былі школьнікі, навучэнцы ПТВ, сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў і, вядома, студэнты. Фестываль праходзіў весела і цікава, даказваючы, што жанр патрыятычнай песні адраджаецца.

І сапраўды, традыцыя ўзнавілася, час змяшчэння акцэнтаў закончыўся. І хаця моладзь спявае пра любоў да роднай зямлі па-новаму, а сучасныя рытмы чуюцца ў мелодыях былых песень, сутнасць іх застаецца ранейшай. Фестываль паказаў: моладзь сёння задумваецца аб патрыятызме і адданасці Айчыне. Так, Алег Стражэвіч з БДЭУ атрымаў гран-пры фестывалю. І невыпадкова: ён напісаў музыку на словы класічнага верша Я.Купалы "А хто там ідзе?" І зусім па-новаму гучалі радкі, знаёмыя яшчэ з праграмы сярэдняй школы. Ды хіба ж класіка можа быць неактуальнай?

Шмат было прызоў і грамат, як і пераможцаў у розных намінацыях – перамогу ж заслужыў кожны з фіналістаў.

А прызы сімпатый гледачоў – мяккія цацкі – засталіся першакласнікам.

Каштоўны падарунак

З сардэчнымі захворваннямі змагаюцца сумесна медыкі Беларусі і Канады.

Вучоныя кафедры ўнутраных захворванняў Беларускага дзяржаўнага медыцынскага універсітэта і медыцынскага факультэта універсітэта горада Лондана ў Канадзе праводзяць сумесныя даследаванні ў галіне кардыялогіі па пытаннях прафілактыкі і лячэння ішэмічнай хваробы сэрца.

Штогод спецыялісты з Канады прыязджаюць у Рэспубліку Беларусь, навучаюць нашых урачоў сучасным метадам дыягностыкі, кансультуюць пацыентаў і аказваюць вялікую (прычым бясплатную) дапамогу. Эхакардыёграф коштам 100 тысяч долараў і неабходныя расходныя матэрыялы на значную суму сталі апошнім каштоўным падарункам ад канадскіх медыкаў.

Спецыяльна для моладзі

У галоўным вучэбным корпусе БДУ адбыўся традыцыйны кірмаш вакансій для вучняў і студэнцкай моладзі.

З вакансіямі, якія прапаноўваліся спецыяльна для моладзі, знаёмілі наведвальнікаў прадстаўнікі прадпрыемстваў, арганізацый і фірм Мінска. Дапамаглі вызначыцца з будучай працоўнай дзейнасцю і расказалі аб прававых адносінах работніка і наймальніка запрошаныя юрысты і прафкансультанты.

Кірмаш наведалі больш 3000 чалавек з розных навучальных устаноў сталіцы. Падрыхтоўка студэнцкай моладзі да самастойнай працы і адаптацыі да рыначных адносін з'яўляецца ці не галоўнай мэтай гэтай своеасаблівай біржы працы. Арганізатарамі праведзенага мерапрыемства выступілі Белдзяржуніверсітэт, Мінскі ГК БПСМ, аддзел па справах моладзі Мінгарвыканкама і Мінскі гарадскі цэнтр занятасці насельніцтва.

Спрабуйце свае сілы

Свой новы праект-газету "Мы" прадставіў нядаўна грамадскасці мінскі Палац дзяцей і юнацтва - гэта значыць у палку маладзёжных выданняў прыбыло.

Прадстаўнікі прэсы, кіраўніцтва МПДіМ, мінскія школьнікі і, безумоўна, самі выдаўцы газеты прысутнічалі на прэзентацыі, якая была прымеркавана да выхаду другога нумара наогул, але першага ў гэтым годзе. Новы друкаваны праект будзе расказваць аб тых шматлікіх акцыях, канцэртах, фестывалях, конкурсах, якія амаль штодзённа (больш 300) адбываюцца ў Палацы дзяцей і моладзі, і, вядома, аб такіх цікавых асобах, на якіх непасрэдна і трымаецца ўся работа з таленавітымі дзецьмі. Спецыяльная старонка ў газеце прадугледжана для юных літаратараў.

Газета "Мы" будзе выходзіць, як мяркуецца, адзін раз у два месяцы. Паспрабаваць свае журналісцкія сілы ў ёй зможа як "штатны" юнкор Палаца, так і любы вучань.

Пётр ШУБЯНОК.

Семінары

Свабода тваіх учынкаў...

Днямі на базе першай гімназіі сталіцы адбыўся раённы семінар па тэме "Педагагічныя інавацыі ў эксперыментальнай рабоце па навучанню правам чалавека, асновах дэмакратыі і Міжнароднага гуманітарнага права".

Арганізатарам гэтага мерапрыемства стаў педагагічны калектыў гімназіі, якая з'яўляецца эксперыментальнай пляцоўкай па вырашэнню праблемы "Навучанне правам чалавека". У гімназіі падабрана творчая група педагогаў. Яна займаецца не толькі метадычнымі распрацоўкамі, але і высвятленнем уздзеяння навучання правам чалавека, асновам дэмакратыі і Міжнароднага гуманітарнага права на асобу і сацыяльныя кампетэнцыі дзіцяці, а таксама арганізацыяй пазакласнай і пазаўрочнай дзейнасці гімназістаў у галіне правоў чалавека.

Удзельнікамі семінара сталі настаўнікі, сацыяльныя педагогі, псіхолагі, намеснікі дырэктараў школ Ленінскага раёна сталіцы, прадстаўнікі раённага аддзела адукацыі і Мінскага гарадскога інстытута павышэння кваліфікацыі кіруючых работнікаў і спецыялістаў выхавання. Канчатковы прадукт практычнай дзейнасці творчай групы настаўнікаў – распрацоўка ўрокаў. У любой інавацыі – гэта заўсёды самы цяжкі момант. Хаця першая гімназія працуе па апрабацыі новага курса толькі другі год, але распрацовак урокаў мае багата. Удзельнікі семінара мелі магчымасць пабываць на трох такіх уроках. Напрыклад, урок у 9"Г" класе па тэме "Чалавек як грамадзянін" па сваёй структуры быў камбінаваны, бо ў ім адначасова выкарыстоўваліся як традыцыйныя прыёмы (прынцып нагляднасці: на дошцы запісаны мэты і задачы ўрока, асноўныя паняцці), так і інавацыйныя (метад праектаў, нават музычны нумар). Урок у 5"Г" класе быў увогуле прадстаўлены ў форме трэнінгу. Яго тэмай стала "Права на жыццё". Шчыра кажучы, мяне здзівілі і ўразілі разважанні пяцікласнікаў на такую сур'ёзную тэму як "Што ёсць сэнс жыцця?". Гучалі адказы на вельмі "дарослыя" пытанні: "Што неабходна для таго, каб вашае жыццё было шчаслівым?", "Што такое жыццё і права на яго?", "Ці нясуць дзеці адказнасць за жыццё сваіх бацькоў?". Прававая адукацыя ў гімназіі грунтуецца на трох прынцыпах – грамадзянін прававой дзяржавы павінен ведаць свае правы, свабоды і абавязкі, ён павінен валодаць навыкамі па іх практычнаму прымяненню, і чалавек, які ўступае ў дарослае жыццё, мусіць ведаць не толькі свае правы, але паважаць і абараняць правы і інтарэсы іншых людзей.

Вельмі важнай састаўной часткай працы гімназіі ў галіне прававога навучання з'яўляецца пазаўрочная работа праз сетку клубаў і аб'яднанняў. Гімназія № 1 імя Ф.Скарыны з'яўляецца асацыяванай школай ЮНЕСКА з 1986 года, у ёй працуе свой клуб ЮНЕСКА, адным з напрамкаў дзейнасці якога з'яўляецца вывучэнне правоў чалавека і правоў дзіцяці. Сёмы год у гімназіі дзейнічае дэбат-клуб, дзе гімназісты маюць магчымасць развіваць крытычнае мысленне, уменне слухаць, навыкі аргументацыі, моўныя навыкі, бо дыскусіі, дэбаты, як і ў клубе ЮНЕСКА, вядуцца на англійскай мове.

Удзельнікі семінара на нейкі час сталі ўдзельнікамі дэбат-клуба, дзе абмяркоўвалася даволі злабадзённая праблема школьнага жыцця – якія правы мае дзіця ў школе? У гімназіі сярод старшакласнікаў праводзілася анкетаванне, у выніку якога высветлілася – большасць лічыць, што яны, у першую чаргу, маюць права на адукацыю, але ў меншай ступені – права на самарэалізацыю. Дастаткова вялікі працэнт апытаных сярод васьмікласнікаў лічыць, што мае права на разуменне з боку настаўнікаў. У абмеркаванні прымалі ўдзел як вучні, так і настаўнікі, якія, у сваю чаргу, прыйшлі да высновы – іншы раз непаразуменне паміж вучнем і настаўнікам вынікае з таго, што настаўнік не свабодны, перш-наперш ад стэрэатыпаў.

Напрыканцы хочацца прывесці словы нямецкага філосафа Канта: "Рабі так, каб свабода тваіх учынкаў была сумяшчальнай са свабодай кожнага і з усеагульнымі законамі". І яшчэ хочацца сказаць наступнае – паважай іншага чалавека, і тады будуць паважаць цябе.

Вольга ДУБОЎСКАЯ.

Тут грыпу не баяцца

У той час калі многія школы папраўляюць сваё адчуванне пасля грыпознага каранціну, сярэдняя школа № 132 Мінска спраўляе свята здароўя. Пра ўсялякія эпідэміі тут ужо забыліся.

Перад наступленнем якога-небудзь захворвання ў школе праводзяць прафілактычныя мерапрыемствы. Сёлета, калі стаяла сапраўднае зімовае надвор'е, школьнікі загартоўваліся, катаючыся на лыжах. Аляксандр Ісакавіч Клейн, галоўны фізкультурнік школы, не без гонару адзначае, што лыж хапае ўсім дзецям.

У гэтай школе дзяцей прывучаюць думаць пра сваё здароўе, праводзячы розныя выхаваўча-спартыўныя мерапрыемствы, а таксама непасрэдна на занятках па фізічнаму выхаванню і на секцыях. Самыя значныя ў гэтым плане – агульнашкольныя святы здароўя. Звычайна яны ладзяцца ў пачатку навучальнага года, у зімовы час і напрыканцы года. Асаблівае захапленне выклікае ў дзяцей вясенняя аднадзённая вандроўка, калі ўся школа – пачынаючы з дырэктара Таццяны Вітальеўны Недасека і заканчваючы шасцікласнікамі – выходзіць на прыроду ў прыгожы куточак пад Мінскам – Дразды, весяліцца, праводзіць розныя конкурсы: бівакоў (у каго лепшая назва і знешні выгляд), турыстычных страў (прыгатаваных з прынесеных бутэрбродаў), спаборніцтвы на хуткасць, сілу і трапнасць. Усе справы распісваюцца пахвілінна, каб не заставалася часу на розныя свавольствы. Бо ў школе № 132 ужо ведаюць, што ў паходах неабходна дысцыпліна і зладжанасць дзеянняў.

У педагогаў ёсць і свой, асобны, турыстычны злёт. Па традыцыі ён праходзіць перад кожным навучальным годам. Калектыў збіраецца на свежым паветры паблізу рэчкі, каб прыгадаць мінулы вучэбны год, паразважаць наконт новых перспектыў і падзяліцца сваімі ўражаннямі ад летняга адпачынку.

Зімовае свята здароўя звычайна прыпадае на люты. Рыхтуюцца да яго загадзя: прадумваецца заданне для кожнага класа. Свята праходзіць на вуліцы, на вялікім школьным стадыёне. Сёлета фізкультурнікі разам з кіраўніцтвам школы "назапасілі" для дзяцей шмат цікавых мерапрыемстваў. Пяцікласкнікі адправіліся ў вандроўку ў пошуках скарбу (смачных цукерак), дзе па дарозе іх чакалі розныя выпрабаванні. Старэйшыя дзеці маглі праверыць сябе ў нетрадыцыйным рускім хакеі з мячом, эстафеце санак (санкі замяняліся коламі з-пад легкавых машын), перацягванні каната, скачках праз нарты (за нарты падышлі лаўкі), хадзьбе на хадулях, падыманні гіры і ў моднай зараз гульні – Дартс.

Крышку перашкодзіў святу дождж, але ніводнае спаборніцтва не закончылася, пакуль не вызначыліся яго пераможцы.

Затым свята перамясцілася ў памяшканне школы. Справа ў тым, што сярэдняя школа № 132 – асаблівая ў сталіцы. У ёй існуе яшчэ адна школа – класы, дзе займаюцца яўрэйскія дзеці, якім дадзена магчымасць вывучаць родную мову і традыцыі свайго народа. У гэты дзень яны святкавалі Пурым. Вялікае свята яўрэйскага народа, якое хоць і звязана з трагічнымі падзеямі, адзначаецца весела, з гульнямі, парадам карнавальных касцюмаў. Пурым нагадвае ўсім, што моц народа – у яго адзінстве і веры.

Школа гудзела ад смеху і эмоцый усіх, хто святкаваў Пурым. Дзеці прымалі ўдзел у розных гульнях, за перамогу ў якіх атрымлівалі "пурымы" – такія грошы, за якія пасля можна было набыць у імправізаваным кафэ штонебудзь смачненькае.

Вось так у школе № 132 у адзін дзень было два святы. І абодва тычыліся здароўя. У першым выпадку – фізічнага, а ў другім – духоўнага.

Святлана КІРСАНАВА.

Давайце абмяркуем

Адказнасць сям'і нельга перакладваць на грамадства

З'яўленне ў школе новай пасады "сацыяльны педагог" дазволіла скаардынаваць намаганні сям'і, школы, шэфскіх і грамадскіх арганізацый, органаў улады па стварэнні ўмоў для паўнацэннай сацыялізацыі падрастаючага пакалення, па аказанні дапамогі дзецям, якія трапілі ў экстрэмальную сітуацыю, а таксама сацыяльна-педагагічнай падтрымкі сям'і ў справе выхавання, напрамую працаваць з сем'ямі сацыяльнай рызыкі, аблегчыўшы тым самым задачы класнага кіраўніка і школы ўвогуле.

Такім чынам, сацыяльны педагог выступае сувязным звяном паміж сям'ёй і школай. Мы працуем непасрэдна як з настаўнікамі, так і з бацькамі вучняў. З імі разам, да нас звяртаюцца за дапамогай па сацыяльна-педагагічных кансультацыях, абароне праваў дзяцей, узаемадзеянні з органамі ўлады і грамадскімі арганізацыямі.

На сённяшні дзень усе сярэднія школы Гродзенскага раёна ўкамплектаваны сацыяльнымі педагогамі. Пасада гэтая – новая, і таму, на жаль, не ўсе маюць спецыяльную адукацыю: 33 працэнты сацыяльных педагогаў раёна скончылі курсы перападрыхтоўкі, і толькі 13 працэнтаў маюць вышэйшую адукацыю па спецыяльнасці.

Але, нягледзячы на гэта, галоўная якасць, уласцівая сацыяльнаму педагогу, – імкненне ў любы момант прыйсці на дапамогу, аказаць падтрымку кожнаму канкрэтнаму дзіцяці – дае свае вынікі.

Прывяду прыклад са свайго вопыту. Калі адчай і беднасць падштурхнулі адну жанчыну да злоўжывання алкаголем, яна перастала глядзець за сваімі дзецьмі. Па свайму чаргу, імкнуліся пазбавіцца ад маці, настаўнікі званілі ў міліцыю, выганялі яе з дому. Мы адгукнуліся на бяду, падтрымалі жанчыну добрымі словамі, праводзілі гутаркі, давалі парады, аказвалі дапамогу. У выніку жанчына вярнулася ў сям'ю, да працы. Цвёрда яе рашэнне, ужо скончыла школу, працуюць, двое старэйшых саве сем'і, паступова паляпшаюцца добрыя стасункі з бацькамі.

Такіх прыкладаў у маёй практыцы ўжо нямала. Гэта яшчэ раз пацвярджае думку аб неабходнасці працы сацыяльных педагогаў у навучальных установах.

У школе дзейнічае выхаваўчая праграма, адным з прыярытэтных напрамкаў якой з'яўляецца работа з сям'ёй. Мы разумеем, што для таго, каб сёння далучыць сям'ю да працы выхавання, неабходна ўзброіць яе педагагічнымі і псіхалагічнымі ведамі.

З гэтай мэтай арганізавана бацькоўскі ўсенавуч асобна для добрых сем'яў і для сем'яў, якія ўхіляюцца ад сваіх абавязкаў. У раёне назапашаны багаты вопыт такой работы: гэта бацькоўскія лекторыі, кансультацыйныя пункты, семінары-практыкумы па рабоце з сям'ёй сумесна з раённай грамадскай жаночай арганізацыяй "Надзея", супрацоўніцтва з жаночым інстытутам "Энвіла". На прадпрыемствах аднавілі сваю дзейнасць саветы садзейнічання сям'і і школе. Арганізаваны апякунскія і каардынацыйныя саветы.

У школах праводзяцца сумесныя святы з дзецьмі, канферэнцыі бацькоў. Стала добрай традыцыяй уручэнне падзячных пісьмаў бацькам. Усё больш выкарыстоўваюцца нетрадыцыйныя формы правядзення класных гадзін і бацькоўскіх сходаў, на якіх бацькі – не пасіўныя слухачы, а актыўна ўключаюцца ў выхаваўчы працэс. Праводзяцца і сацыяльна-педагагічныя практыкумы. Атрымала прызнанне такая форма групавой работы як пасяджэнні бацькоўскага клуба, які займаецца праблемамі асветы і арганізацыі вольнага часу бацькоў, дазваляе больш даведацца аб праблемах сем'яў, у канчатковым выніку зблізіць сям'ю і школу. На гэтых пасяджэннях выступаюць сямейныя ансамблі, ствараюцца выстаўкі сямейных альбомаў, фотагазет, дамашніх заапаркаў і многае іншае.

І тым не менш працэс выхавання ўсё часцей апошнім часам становіцца справай толькі школы, паколькі ў раёне з кожным годам павялічваецца колькасць сем'яў, якія не жадаюць прымаць у ім удзел.

Толькі за апошні час у нашым раёне колькасць няпоўных сем'яў павялічылася з 889 у 2000 г. да 934 у 2001 годзе. У 2000 годзе дзевяць сем'яў пазбаўлены бацькоўскіх правоў, у 2001 – дванаццаць, яшчэ шэсць спраў знаходзіцца на разглядзе. У 2000 годзе ў 39 апякунскіх сем'ях выхоўваліся 52 дзіцяці, а ў 2001 – у 42 сем'ях 59 дзяцей.

Выхаваўчы патэнцыял сям'і сёння нізкі. На маю думку, гэта праблема нумар адзін. Працэс выхавання пачынаецца менавіта ў сям'і, сувязь з якой чалавек адчувае на працягу ўсяго свайго жыцця, і толькі ва ўзаемадзеянні педагогаў і бацькоў можна паспяхова вырашаць праблему развіцця асобы школьніка.

А пачынаць трэба з выхавання дзяцей як будучых бацькоў і маці. У гэтым можа дапамагчы інтэграваны курс, які прадугледжвае правядзенне сумесных заняткаў з бацькамі праз урокі абслуговай працы, гуманітарныя дысцыпліны, з дапамогай сацыяльнага педагога, псіхолага, медыкаў. Трэба абавязкова ўключыць у ўкараненне станоўчы вопыт сямейнага выхавання ў плане знаёмства з эканомікай сям'і, культуры сямейных стасункаў, гігіены, узроставай псіхалогіі і інш.

Палітыка дзяржавы павінна быць накіравана на тое, каб дзеці сталі самай вялікай каштоўнасцю, і той, хто выхаваў добрых, сумленных грамадзян, павінен удастойвацца грамадскага прызнання і павагі. Той жа, хто ўхіляецца, наадварот, павінен быць пакараны як з боку дзяржавы, так і з боку грамадскасці.

Наспела неабходнасць павялічыць колькасць сацыяльных прытулкаў. А ў раённых цэнтрах, невялікіх гарадах варта было б арганізаваць пункты, дзе дзеці з праблемных сем'яў маглі б атрымаць кваліфікаваную дапамогу спецыялістаў, харчаванне і начлег. Сродкі для іх утрымання можна спаганяць з нядбайных бацькоў. Бацькоў, якія не працуюць, варта было б накіроўваць на прымусовую працу, з якой пасля плату ішла б на ўтрыманне іх жа маральна пакінутых дзяцей.

Вельмі своечасова з'явіліся ў нас цэнтры, у якіх дзеці могуць праводзіць свой вольны час (у малых гарадах і сельскай мясцовасці – па тыпе падлеткавых клубаў).

Дзяржава павінна вырашыць праблему занятасці падлеткаў у канікулярны час. Працоўны кодэкс дазваляе дзецям працаваць з 14 гадоў, але падлеткі з малазабяспечаных сем'яў хочуць працаваць і ў 12, і ў 13 гадоў. Трэба даць ім такую магчымасць.

На маю думку, школа сёння шмат робіць для далучэння сям'і да працэсу выхавання. Але школа не можа і не павінна браць на сябе ўсю адказнасць за сям'ю, каб тая не займалася выхаваннем сваіх дзяцей.

Ала ШЫЛОЎСКАЯ,
сацыяльны педагог сярэдняй школы №1 Скідаля.

Якую ролю адыгрывае класны кіраўнік у працэсе станаўлення калектыву класа? Ды і ці патрэбны ён увогуле? На гэтую тэму мы вырашылі пагутарыць з Галінай Іванаўнай Маскаленка, класным кіраўніком 11 "А" сярэдняй школы №14 Баранавічаў, якая ўжо больш як дваццаць гадоў не толькі выкладае гісторыю, але і з захапленнем працуе "класным".

– Адразу хачу сказаць, што роля класнага кіраўніка ў выхаванні дзяцей вельмі вялікая. Да таго ж гэтая работа адымае вельмі шмат часу і сіл, таму лічу, што настаўнік-прадметнік, які адначасова з'яўляецца і класным кіраўніком, у нечым абавязкова недапрацоўвае – часу не хапае. Мне здаецца, што вызвалены класны кіраўнік – ідэя неблагая, але пры гэтым, на маю думку, на такую працу павінен вылучацца чалавек з пэўным жыццёвым вопытам.

Педагогіка ўзаемін

"Класны" павінен быць адвакатам дзяцей

- Як вы лічыце, ці шмат настаўнікаў-прадметнікаў ахвотна стануць "класнымі дамамі"?

– На жаль, не. Вялікая частка настаўнікаў, наколькі мне вядома, лічыць, што калі яны не змогуць пакараць вучня адзнакай, выкладаючы той або іншы прадмет, дзеці перастануць ім падпарадкоўвацца. Такое стаўленне да класнага кіраўніцтва часцей за ўсё гаворыць не пра некампетэнтнасць настаўніка, а пра ролю, якая сёння адведзена класнаму кіраўніку. А гэта, па вялікім рахунку, роля сакратара або паштальёна, які ажыццяўляе сувязь паміж школай і бацькамі. А пачалі "класныя" выконваць такую ролю ў першую чаргу з-за смяхотнай аплаты сваёй працы. Даплата да асноўнага заробку – проста крыўдная. Гэта разумеюць не толькі настаўнікі, але і вучні, і іх бацькі. Таму да класнага кіраўніка і ставяцца як да нечага неабавязковага, не вартага вялікай увагі.

- Галіна Іванаўна, дык усё ж, на вашу думку, класны кіраўнік - другая мама або наглядчык?

– Я лічу, што "класны" павінен быць абаронцам, адвакатам дзяцей. Бо ў жыцці кожны мае права на памылку. Абарону атрымліваюць нават злачынцы ў судзе. Дык чаму ж нашых дзяцей часцей за ўсё ёсць каму пакараць, а абараніць няма каму? Па-мойму, гэта несправядліва. Зыходзячы з гэтага, я заўсёды, нават калі дзіця не зусім мае рацыю, выступаю на баку вучня. І гэта не дзеля таго, каб заняць "танны" аўтарытэт, як можа падацца многім, гэта падобны маці, якая заўсёды абараняе сваіх дзяцей. Што да нагляду, дык я, вядома, сачу за іх вучобай, праводжу розныя мерапрыемствы, але ніколі нічога не вырашаю за сваіх вучняў, а проста стараюся зацікавіць іх той або іншай справай. Пры гэтым рашэнне, удзельнічаць у ёй або не, кожны прымае сам.

- Галіна Іванаўна, чым цікавая для вас праца класнага кіраўніка?

– Ведаеце, кіраваць класам – значыць выводзіць у людзі кожнага вучня, вочы дзецям адкрываць, у жыццё выпускаць. Класны кіраўнік – гэта ў пэўнай ступені другі тата або другая мама, бо мы прымаем непасрэдны ўдзел у нараджэнні асобы, грамадзяніна. А гэта – цікавая, пачэсная і адказная справа. Да таго ж, працуючы з дзецьмі, заўсёды застаешся маладым.

- У чым жа, на вашу думку, асноўная цяжкасць працы класнага кіраўніка?

– Тэхнічны тэрмін "супрацьўленне матэрыялу", мне здаецца, будзе прыдатным і ў педагогіцы. Бо дзіця часам не жадае быць такім, якім хоча яго бачыць грамадства. У гэтым выпадку ўсе выхаваўчыя меры – дарэмныя, а "ўкладзены капітал" – праца, час, сілы выхавальніка – не прыносіць "прыбытку". Церпяць страту ўсе: і педагогі, і самі дзеці, і сям'я, і грамадства ўвогуле.

- Якім вы бачыце класнага кіраўніка ў будучым?

– Па-першае, вызвалены класны кіраўнік абавязкова павінен мець глыбокія веды па педагогіцы і псіхалогіі, бо адзін псіхолаг і сацыяльны педагог на ўсю школу – гэта вельмі мала. Па-другое, павінен быць вельмі строгі адбор, таму што выхаваўчая праца не ўсім па сілах. Па-трэцяе, нагрузка на "класнага" не павінна перавышаць трох класаў у паралелі. Па-чацвёртае, зарплата павінна адпавядаць 24-26 гадзінам нагрузкі настаўніка-прадметніка пры ненарміраваным рабочым дні. На жаль, увасобіць у жыццё падобны праект, мне здаецца, будзе вельмі складана, пакуль няма даверу да людзей, да таго, што і без "бізуна" работа будзе выконвацца на належным узроўні. Так што, напэўна, усе добрыя ідэі і планы яшчэ доўга застануцца на паперы.

Галіна ЗАГАДСКАЯ.

Баранавічы.

Падзялюся з вамі

Наша галоўная "валюта"

Як настаўніца і як мама траіх дзяцей лічу, што тры мільёны беларускіх дзяцей і падлеткаў - галоўная "валюта" нашай дзяржавы, бо ў яе мы ўкладваем сваю старасць, нашыя "заўтра" і "паслязаўтра".

Дзіця, на жаль, не абаронена ад войнаў і прыродных катастроф, ад беднасці і вулічнага гандлю, ад дрэнных бацькоў і негуманных настаўнікаў. І чым больш будзе людзей, якія востра ўспрымаюць гэта, тым хутчэй наша грамадства палепшыць свае адносіны з дзецьмі.

Дзіцячыя вочы не хлусяць. У іх можна прачытаць усе перажыванні маленькай душы: радасць і боль, здзіўленне і крыўду. Мы з вамі павінны разумець гэта і памятаць, што кожнае дзіця – таленавітае і непаўторнае, толькі нам трэба гэта разгледзець.

І яшчэ мы павінны памятаць, што

В каждом маленьком
ребёнке, и
В мальчишке,
и в девчонке,
Есть по 200 грамм
взрывчатки
Или даже полкило.
Должен он скакать
и прыгать,
Все хватать,
ногами дрыгать,
А иначе он взорвется
неизвестно отчего.

А ў саюзнікі ў справе выхавання я бяру бацькоў сваіх вучняў. Толькі дапамога ад іх бывае розная.

Шмат гадоў таму назад у мяне ў класе быў вельмі неўтаймоўны хлопчык. Ён нарадзіўся ў турме, мама там і засталася. Тата ажаніўся і ўзяў яго да сябе. Гэты вучань мог на дыктоўцы, закрыўшы вушы, вішчаць, на другім уроку стукаць вечкам парты, потым устаць і скакаць і г.д. І аднойчы я тату сказала: "Усё! Я больш не магу!"

Назаўтра гэты хлопчык прыйшоў у школу з патухлымі вачыма і сінімі пісягамі на твары. Тады я зразумела, што гэта "роспіс" за маё бяссілле. Дзіця "супакоіла" мяне, растлумачыўшы, што так выхоўваюць яго прыкладна раз на тыдзень.

Цяпер я ведаю, што калі дзеці зразумелі, што на іх глядзяць хоць бы крышку непрыхільна, яны пастараюцца апраўдаць такое меркаванне пра сябе. Дзіця лічаць лянівым – і яно будзе імкнуцца "ўвільнуць" ад якой-небудзь работы, злым – і яно час ад часу будзе выкідваць злыя выхадкі, няздольным – і яно не будзе слухаць тлумачэння настаўніка, няўседлівым і гарэзлівым – і яно дакажа гэта.

Нядаўна я пачула, як адна мама сказала другой пасля бацькоўскага сходу: "Малайчына! Усе ў яе такія прыгожыя, такія здольныя і таленавітыя. Як быццам я сваю дачку не ведаю!" А самой прыемна. І гэтая мама будзе прыходзіць у школу. Пра дрэннае трэба гаварыць толькі сам-насам і з парадамі, як яго перамагчы.

Забіраючы дзяцей з садка, бацькі ў іх пытаюцца: "Што ты сёння еў?" А пасля школы: "Што ты сёння атрымаў?" Для бацькоў важны вынік, які атрымалі вучань і настаўнік. На добрую адзнаку трэба добра папрацаваць – бацькі павінны гэта зразумець! Калі ў вучня пры выкананні дамашняга задання ўзнікаюць цяжкасці, няхай старэйшыя дапамогуць.



Фота Юрыя БОНДАРАВА.

Гэта збліжае дарослых і дзяцей, яны разумеюць, што вучнёўская праца – няпростая справа.

Калі я толькі пачынала працаваць, для мяне было ўсё ясна з ацэнкай паспяховасці вучняў: вывучыў на памяць, расказаў выразна – "5", зусім не вывучыў і не папярэдзіў перад урокам – "2". А цяпер, па-першае, абавязкова выклікаю на ўроку ўсіх, колькі б ні было (па 42 раней, 25 цяпер) вучняў. Па-другое, трэба памятаць, што дзіця, калі выходзіць да дошкі, таксама хвалюецца, як і мы, выступаючы на педагагічнай нарадзе. Па-трэцяе, вучань можа і павінен да ўрока паведаміць, што ён не гатовы адказваць сёння на "5" або "4" і зробіць гэта ў наступны раз.

Хачу сказаць, што па выяўленчым мастацтве і тэхналогіі, па музыцы і спевах за чвэрць у маіх вучняў 1-2 чацвёркі, астатнія – пяцёркі. Не таму, што ў мяне дрэнны слых або я не ўмею маляваць, а таму, што кожнае дзіця стараецца з усіх сіл. Каштоўна тое, як яно ўспрымае навакольны свет.

Калі вучань разам з мамай памые школьную штору, ён не будзе пэцкаць яе. Калі сам пасадзіць кветкі ў зялёным кутку, то будзе іх даглядаць, а не ламаць.

І яшчэ вельмі важна з самага ранняга ўзросту выхоўваць у дзяўчынак жаноцкасць, а ў хлопчыкаў – мужнасць. Гэта не азначае, што мае дзеці нейкія асаблівыя. Не, яны таксама б'юцца на перапынках. Але я гавару дзяўчынкам: "Але вы ж – дзяўчынкі!" А хлапчукам: "Ты ж хлопчык!"

Януш Корчак у педагагічнай навэле "Любоў" гаварыў, звяртаючыся да дзяўчынкі: "Дарэмна ты думаеш, што ўсе хлапчукі грубыя, чэрствыя і рэзкія. І пагарджаеш імі. Яны ж таксама думаюць, што ўсе дзяўчынкі пляткаркі, балбатушкі, крыўлякі". Мудры педагог заканчваў павучаннем-жартам: "Яны не благія, яны проста іншыя!"

Уменне любіць чалавека – вось над чым трэба працаваць сям'і і школе. Сваіх дзяцей я вучу: калі недзе здарылася бяда і загінуў хаця б адзін чалавек, не гаварыце, што гэта не многа. Бо для некага гэты чалавек быў любімым сынам, братам, мужам, бацькам або дачкой, мамай, сястрой, жонкай. Для кагосьці – самы блізкі і дарагі чалавек, без якога апусцела зямля, і яшчэ на адно вялікае чалавечае сэрца стала менш на планеце.

Сёння страх, зайздрасць, прагнасць прывялі да таго, што некаторыя гора-маці па тым, як яны клапоцяцца пра сваіх дзяцей, далёка адышлі ад братоў нашых меншых. Вядома, што леў і львіца не пакінуць сваё дзіцянё, пакуль тое не падужэе і не стане на ногі.

А як бы хацелася, каб ніводная маці, у якіх бы ўмовах яна ні жыла, не выракалася свайго дзіцяці. І каб ніводная дачка і ніводны сын, бедныя або багатыя, не аддавалі сваіх бацькоў у "дом вечнай скрухі".

І калі мы будзем выхоўваць дзяўчынак – як будучых маці – і хлапчукоў – як будучых бацькоў – добрымі сэрцам і душой, тады і яны будуць так гадаваць сваіх дзяцей. З самога сэрца вырасце дабрыня, сапраўдная, не паказная, вечныя спадарожнікі якой – любоў да сям'і, роднага краю, Бацькаўшчыны, свайго народа.

Ала ПЯТРОВА,
настаўніца сярэдняй школы №1 Маларыты.

Падлеткі ў соцыуме

Руку пацісную сапраўднаму мужчыне

У праграме прадмета "Спецыяльная падрыхтоўка" ёсць і такая тэма: "Праблемы ўзаемаадносін паміж юнакамі і дзяўчатамі". Я вырашыў правесці з вучнямі шчырую размову, даведацца, што яны думаюць наконт таго, як ладзяцца іх узаемаадносіны, што ляжыць у іх аснове?

На жаль, шчырай размовы адразу не атрымалася: ці то тэма была незвычайнай і далікатнай, ці то вучні саромеліся гаварыць пра гэта ўслых.

Тады я падштурхнуў вучняў да шчырасці і адкрытасці іншым чынам: папрасіў іх дома напісаць невялікія сачыненні на гэтую тэму. А папярэдне сказаў, што ўзаеміны паміж юнакамі і дзяўчатамі павінны вызначацца такімі паняццямі, як вернасць, адкрытасць, добразычлівасць, праўдзівасць, узаемная павага, уменне выслухаць адзін аднаго, пяшчота, спагада і любоў. І ў якасці прыкладу працытаваў словы з рамана М.Астроўскага "Як гартавалася сталь": "Юнацтва, бясконца цудоўнае юнацтва, калі страсць яшчэ невядома і толькі невыразна адчуваецца ў частым біцці сэрца, калі рука спалохана ўздрыгвае і адыходзіць убок, выпадкова дакрануўшыся да грудзей сяброўкі, і калі сяброўства юнацтва засцерагае ад апошняга кроку! Што можа быць радней за рукі каханай, якія абхапілі шыю, і пацалунак, пякучы, як удар тока".

Напрыканцы сказаў, што ацаню іх пісьмовыя адказы без прадузятасці, і ніхто ніколі не даведаецца пра тое, што кожны з іх напісаў.

І падлеткі раскрыліся. Шчыра кажучы, не думаю, што многае з таго, пра што напісалі, яны не маглі сказаць бацькам, падзяліцца са сваімі сябрамі і сяброўкамі. Калі коратка абагульніць работы юнакоў, дык яны, акрамя добрага, у сучасных дзяўчатах адзначаюць і шмат негатыўнага. Хлопцам не падабаецца, што многія дзяўчаты перанялі ад іх самае горшае ў паводзінах, нялепшыя манеры ва ўзаемінах і размовах, яны супраць таго, што некаторыя дзяўчаты кураць і нават ужываюць спіртное. Юнакі не ўхваляюць тое, што дзяўчаты пагаджаюцца на сяброўства, калі хлопец можа звадзіць дзяўчыну ў кафэ або ў рэстаран, калі ён, да таго ж, мае сваю "кропку". І лаюцца некаторыя дзяўчаты не горш за хлопцаў.

Дзяўчаты таксама не засталіся ў даўгу, хаця і пагадзіліся з высновамі, якія зрабілі юнакі ў адносінах да "слабага полу". Але дзяўчаты пайшлі далей. Яны адзначалі хамства многіх хлопцаў, якія нярэдка знаёмяцца толькі для таго, каб хутчэй "зацягнуць" дзяўчыну ў ложак (былі, на жаль, і такія радкі ў сачыненнях). Сучасныя юнакі мала гавораць пра каханне - ім проста даспадобы з'явіцца са сваёй дзяўчынай у кампаніі. А што адчувае дзяўчына, калі хлопец прыходзіць на спатканне, а ад яго за вярсту нясе нікацінам або перагарам? Многія з хлопцаў лічаць за доблесць перасыпаць свае словы мацюкамі, зусім не бянтэжачыся прысутнасці дзяўчыны. А яшчэ дзяўчатам не падабаецца тое, што некаторыя з хлопцаў строяць з сябе "крутых", а на паверку аказваюцца баязліўцамі і нягоднікамі. Як кажуць, "молодец против овец, а против молодца - сам овца".

Праверыўшы дома сачыненні, на наступны дзень я аб'явіў адзнакі, а потым, не называючы прозвішчаў, зачытаў найбольш яркія выказванні як юнакоў, так і дзяўчат. Пасля гэтага руку ўзняла Света (яна не была на тым уроку). Тэма яе настолькі ўсхвалявала, што яна вырашыла выступіць без падрыхтоўкі:

- Я згодна з выказваннямі, што сярод хлопцаў шмат такіх, каго можна толькі з нацяжкай назваць мужчынам - смеласць у іх паказная. Вось калі чацвёра або пяцёра на аднаго - яны героі. Я ў гэтым сама магла пераканацца.

І дзяўчына расказала гісторыю, што здарылася з ёю:

- Тыдзень назад, калі мы з сяброўкай рыхтаваліся да ўрокаў, прыйшоў да нас знаёмы хлопец (мы сябруем ужо другі год). Нашы ўзаемаадносіны з Андрэем з'яўляюцца добрым прыкладам таго, пра што вы нам сёння гаварылі. Я ведала, што ён мяне ніколі не падвядзе, не здрадзіць, што і знайшло пацвярджэнне ў той самы дзень.

Андрэй дачакаўся, калі мы закончылі з урокамі, і потым разам пайшлі праводзіць сяброўку - яна жыве ў адным з дамоў на нашай вуліцы. Ля першага ж дома нас аклікнулі нейкія хлопцы. Яны стаялі ў цені, і мы не адразу іх заўважылі. Яны не проста паклікалі нас, а беспрычынна пачалі абзываць нас рознымі брыдкімі словамі. Андрэй толькі і паспеў ім сказаць: "Хлопцы, мы ж вас не чапаем", як двое з іх падскочылі да яго і пусцілі ў ход кулакі. Але Андрэй не баязлівец і здолеў даць ім адпор. Тады ім на дапамогу прыбеглі яшчэ двое. Андрэй і тут не спужаўся, не кінуўся ўцякаць, ён толькі стараўся ўвесь час, затуляючы, абараняць нас.

Вядома, сілы былі няроўныя, і мы са страхам назіралі, як гэтыя падонкі збівалі Андрэя. А ён і не думаў здавацца, ён абараняўся. Губы яго ўжо былі разбіты ў кроў, рукаў лёгкай курткі адарваны. Яму з цяжкасцю ўдалося вызваліцца, калі адзін з хлопцаў схапіў яго за валасы. Мы падскочылі і сталі біць іх кулакамі па спінах. Але што мы маглі зрабіць? Аднак нашае ўмяшанне дала магчымасць Андрэю вызваліцца, ён падбег да дома і пачаў моцна стукаць у шыбу. Акно расчынілася, і на зямлю скочыў чалавек. Аказалася, гэта быў брат Андрэя. Убачыўшы падмацаванне, хлопцы як баязлівыя шакалы кінуліся ўрассыпную. Андрэй з братам пабеглі за імі, і двух нягоднікаў яны ўсё-такі дагналі. І толькі тады мы заўважылі пятага хлопца, які ў бойцы не ўдзельнічаў. Я вачам сваім не паверыла - гэта быў Воўка з суседняга пад'езда нашага дома, з ім я вучылася да 9-га класа, часта сустракаліся ў двары, размаўлялі. І ён, мой былы аднакласнік, бачачы, што нас крыўдзяць, а майго сябра б'юць, спакойна стаяў убаку і не заступіўся!

Калі ўсё скончылася, мы зайшлі ў кватэру брата Андрэя. Пакуль герой змываў кроў з твару, а я змазвала яму раны ёдам, жонка брата паспела прышыць рукаў да курткі. Потым мы праводзілі маю сяброўку, а пасля Андрэй праводзіў мяне - не пабаяўся, што яго могуць сустрэць тыя хлопцы. Цяпер я яшчэ больш паважаю Андрэя. А з Воўкам не тое што размаўляць (хаця ён і рабіў спробы), я нават вітацца не хачу...

Я папрасіў Свету пазнаёміць мяне з Андрэем. Сустрэча адбылася праз дзень. І нават цёмныя акуляры не маглі схаваць сінякоў пад вачыма ў юнака. Я не стаў ні пра што пытацца і толькі моцна паціснуў руку гэтаму сапраўднаму мужчыну.

Мікалай ЦЯРЭШЧАНКА,
педагог.

Мазыр.

Падзея

Ініцыятыва чакае падтрымкі

Такое здараецца не кожны дзень: у сталічную школу-новабудоўлю №222 на сустрэчу з педагагічным калектывам прыйшлі навукоўцы, члены творчага калектыву праекта супермадэлі агульнаадукацыйнай школы пад назвай "Геніус-Універсум". Праект гэты распрацаваны на аснове гарманічнай трыяды "Інтэлект. Духоўнасць. Здароўе" з адпаведнымі - агульнаадукацыйным, спецыялізаваным і духоўна-культурным - цыкламі. Тэхналогія і структура ўсяго навучальна-выхаваўчага працэсу (закладзеныя ў праекце) даюць магчымасць арганічнага ўзаемадзеяння настаўніка, вучня, бацькоў і грамадскасці.

Аўтар праекта гэтай супермадэлі - доктар філасофскіх навук, кіраўнік творчага калектыву Ігар Селязнёў, чалавек, неабыякавы да выхавання і навучання юнага пакалення. Асаблівую заклапочанасць у яго выклікае стан маральнага і фізічнага здароўя нашых дзяцей, іх духоўнае і культурнае развіццё.

У абмеркаванні прадстаўленага педагогам праекта прынялі ўдзел прарэктар Рэспубліканскага інстытута вышэйшай школы БДУ Сяргей Вятохін, прафесар Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры Рыгор Шаура, педагог-даследчык Васіль Казак, кіраўнік творчага калектыву Ігар Селязнёў, намеснік загадчыка аддзела адукацыі Ленінскага раёна сталіцы Галіна Ахрамовіч, дырэктар школы Ігар Бабкоў, педагогі гэтай навучальнай установы.

Ігар Бабкоў адзначыў, што гэтая мадэль мае вялікі станоўчы патэнцыял, яна - школа для ўсіх, і самая галоўная яе прывабнасць - у магчымасці гарманічнага развіцця асобы вучня.

Не абышлося і без пытанняў як з боку педагогаў, так і ад намесніка старшыні раённага аддзела адукацыі. У выніку абмеркавання ўсе пагадзіліся з тым, што гэтая мадэль мае права на жыццё. А новай школе, якая толькі пачынае выбіраць свой шлях развіцця, ёсць магчымасць узяцца і разам з навукоўцамі пачаць мэтанакіраваную працу па ўкараненні гэтага праекта ў практычную дзейнасць.

Зразумела, зрабіць гэта няпроста, таму што, як правіла, новая ідэя нараджаецца ў галаве аднаго чалавека і паступова пачынае вандраваць па свеце людзей, пакуль не становіцца фактам групавой, грамадскай свядомасці, а потым і дзеяння. Працэс распаўсюджання і ўкаранення педагагічных ідэй і наватвядзенняў складаецца з трох адпаведна самастойных патокаў: стыхійнага, мэтанакіраванага дзяржаўнага і мэтанакіраванага грамадскага. Праект, распрацаваны групай навукоўцаў - грамадская ініцыятыва. І вельмі важна, каб яна знайшла сваіх прыхільнікаў у дзяржаўнай навучальнай установе, сярод кіраўнікоў сістэмы нашай адукацыі.

Яго ідэі як мага лепш адпавядаюць задачам рэфармавання ўсёй сістэмы адукацыі, накіраваны на паспяховае вырашэнне праблем духоўнага, маральнага, фізічнага і культурнага выхавання.

Ірына КУЛІКОЎСКІХ.

Республиканская общественная организация руководителей среднего образования с Главным управлением среднего образования Министерства образования **сообщает о проведении 12 марта 2002 года заседания "круглого стола" по проблемам развития среднего образования.**

Начало работы в 12.00 в помещении гимназии № 7 Минска по адресу: ул. Захарова, 58.

3. Пад белаватым у смузе небам стылі палі: за ноч мароз скаваў зямлю, і цяпер яна была звонкая, як лёд на возеры. *(А.Асіпенка).*

4. Старыя і маладыя дрэвы спляліся ўгары пышным веццем, і сонечныя прамені, што дасягаюць зямлі, быццам прапушчаны праз густое сіта. *(Т.Хадкевіч).*

38. Словы аўтара стаяць у сярэдзіне простай мовы ў сказах

1. "Як ты мяркуеш, Мартыне, - парушыў маўклівасць дзед Талаш, пачаўшы трохі здалёку, - ці можна падабраць добрых хлопцаў... ну, на манер невялічкага войска?" *(Я.Колас).*

2. Якуб Колас пісаў, што "мы павінны мець мову прыгожую, гучную, простую, але гнуткую і выразную".

3. "Спачатку трэба самому навучыцца працаваць, - сказаў Павел, - а тады ўжо марыць пра пасады і другіх вучыць". *(Г.Далідовіч).*

4. "Ну, як вы тут, Алесь Трахімавіч?" - спытала Ларыса Іванаўна. *(Г.Далідовіч).*

39. У якім парадку трэба размясціць сказы, каб атрымаўся тэкст? Выберыце правільны варыянт адказу

1. Абрывістыя, высокія берагі пачынаюцца ледзь не ад вуліцы. 2. З другога боку вёскі далёка-далёка раскінуўся даўно скошаны луг, прарэзаны пакручастаю стужкаю ракі. 3. Невялікая вёска Пабярэжжа стаіць ля самай ракі. 4. А на тым баку хаваюцца між лазняку невялікія азёры, злучаныя між сабою вузкімі пратокамі. 5. Толькі рэдкі парыжэлы хмызняк, вытаптаны жывёлай за лета, аддзяляе вёску ад ракі.

Варыянт адказу
1) 2,1,4,5,3 2) 5,2,3,4,1
3) 3,1,5,4,2 4) 1,3,5,2,4
5) 4,5,1,3,2

40. Вызначце тып і стыль тэксту

Самае вялікае шчасце - быць паэтам сваёй працы, любіць яе. Тады ў цябе абавязкова будуць паслядоўнікі. Можа быць, гэта і ёсць той адзіны крытэрый, які вызначае настаўніка, ці ёсць у цябе вучні, ці ёсць у цябе паслядоўнікі, ці ёсць у цябе сябры, якім хочацца не толькі вучыцца ў цябе, вывучаць твой вопыт, але і пераймаць твае чалавечыя якасці. Гэтае пытанне рана ці позна задае сабе кожны чалавек, незалежна ад таго, якую прафесію, якую спецыяльнасць ён мае...

Той, у каго найбольш вучняў, якраз і ёсць самы лепшы настаўнік. *(Паводле В.Віткі)*

1) Мастацкі, разважанне
2) Мастацкі, апавяданне
3) Навуковы, разважанне
4) Публіцыстычны, разважанне
5) Публіцыстычны, апавяданне.

Список учреждений образования, в которых проводится централизованное тестирование в 2002 году

Белорусская государственная политехническая академия,

Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники,

Белорусский государственный аграрный технический университет,

Брестский государственный университет им. А.С.Пушкина,

Брестский государственный технический университет,

Витебский государственный технологический университет,

Полоцкий государственный университет,

Гомельский государственный технический университет им. П.О.Сухого,

Гродненский государственный университет им. Я.Купалы,

Могилевский государственный технический университет,

Белорусская государственная сельскохозяйственная академия,

Средняя школа №1 г. Несвижа.

График проведения централизованного тестирования выпускников 11-х классов в 2002 году

Предмет	Дата проведения	Длительность тестирования, минут
Русский язык	24 марта, воскресенье	90
Математика	7 апреля, воскресенье	135
Химия	13 апреля, суббота	120
Физика	14 апреля, воскресенье	180
Белорусский язык	21 апреля, воскресенье	90

Квитанция об оплате

Форма ПД 5

ИЗВЕЩЕНИЕ

УНН : 190194148
УО « Республиканский институт контроля знаний »
получатель платежа Учреждение банка **Филиал № 508**
АСБ «Беларусбанк» г.Минск код 610
Счет получателя **3622029510027**

Фамилия
Имя
Отчество
Адрес

Вид платежа	Период оплаты	Дата	Сумма
За централизованное тестирование			

Плательщик ________ Пеня ________
Всего ________

Кассир

Квитанция

УНН : 190194148
УО « Республиканский институт контроля знаний »
получатель платежа Учреждение банка **Филиал № 508**
АСБ «Беларусбанк» г.Минск код 610
Счет получателя **3622029510027**

Фамилия И.О. , адрес

Вид платежа	Период оплаты	Дата	Сумма
За централизованное тестирование			

Плательщик ________ Пеня ________
Всего ________

Кассир



Цэнтралізаванае тэсціраванне: зборнік матэрыялаў



БЕЛАРУСКАЯ МОВА

ВАРЫЯНТ 1

Прачытайце ўважліва заданні тэста і інструкцыі да іх.
Заданні выконвайце паслядоўна. У кожным заданні можа быць 1, 2 і больш правільных адказаў. Нумары выбраных адказаў адзначце ў апытальным лісце пад нумарам выкананага задання.
Поспехаў Вам!

1.Адзначце нумары слоў, у якіх вымаўленне разыходзіцца з напісаннем
1) сцяна 2) іншы 3) вакзал 4) вяроўка 5) аджыць

2. Адзначце нумар (ы) радка (радкоў), дзе выдзеленыя галосныя з'яўляюцца націскнымі
1) брав**у**рны, ст**а**тус 2) г**а**ндаль, маг**а**зін
3) ім**я**, іг**у**мен 4) вып**а**дак, дак**у**мент
5) букс**і**раванне, стар**ы**

3.Адзначце нумары слоў, у якіх пішацца літара А
1) гіпат_нуза 2) гр_беньчык
3) тры_ 4) гл_таць
5) с_крэт

4.Адзначце нумары слоў, у якіх пішацца літара І
1) без_менны 2) пан_сламскі
3) па_граць 4) пад_шоў
5) контр_гра

5.Адзначце нумары слоў, у якіх ёсць прыстаўны В
1) На_ум 2) _аспаваты
3) на_огул 4) _акно
5) _унікум

6.Адзначце нумары слоў, у якіх пішацца літара Ў
1) каля _ніверсама 2) тры_мфальны
3) га_біца 4) Каця _рбановіч
5) па-_дарнаму

7. Адзначце нумары слоў, у якіх пішацца літара Ь
1) сям_я 2) ліпен_скі
3) міл_ён 4) дз_веры
5) кудыс_ці

8. Адзначце нумары слоў, у якіх пішацца літара Д
1) гара_скі 2) поз_ні
3) на_хненне 4) су_дзя
5) а_дзячыць

9. Адзначце нумары радкоў, усе словы ў якіх аднакаранёвыя
1) браць, збіраць, зборшчык 2) свет, свяціць, світанак
3) год, гадавіна, прыгоды 4) вада, воднік, вадзяністы
5) зварка, варэнне, зварот

10. Адзначце нумары слоў, якія пішуцца з вялікай літары
1) (М,м)іністэрства адукацыі 2) (К,к)упалаўская гераіня
3) (Г,г)рамадзянская вайна 4) (М,м)іколавы рэчы
5) (А,а)хілесава пятка

11. Адзначце нумары слоў, у якіх пішацца літара О
1) в_дападача 2) в_сьмігранны
3) п_літэхнічны 4) в_еначальнік
5) к_мандарм

12.Адзначце нумары радкоў, у якіх правільна ўтвораны словаўтваральны ланцужок
1) расці - расток - пераростак
2) жыццё - жыццёвы - жыццёвасць
3) фантазія - фантазіраваць - фантазёрскі
4) каса - касіць - перакошваць
5) стары - старэць - пастарэць

13.Адзначце нумары сказаў, у якіх падкрэсленыя словы ўжыты ў неўласцівым для іх значэнні
1) Набывайце абаненты на канцэрты!
2) Зроблены новы рухавы круг і прыстасаванні для дэкарацый.
3) Уваход у басейн па абанементах.
4) Урэшце мы дамовіліся накошт экскурсіі.
5) У рэпертуары ансамбля звыш 200 песень.

14. Адзначце нумары радкоў, у якіх усе словы з'яўляюцца сінанімічнымі
1) вельмі, надта, выключна, нават
2) востраў, выспа
3) хуткі, праворны, імклівы
4) падарожжа, вандроўка, бадзянне
5) роля, місія

15. Адзначце нумары слоў, якія пішуцца праз злучок
1) мікра_схема 2) экс_чэмпіён
3) народна_гаспадарчы 4) ярка_ружовы
5) паў_аркуша

16. Адзначце нумары назоўнікаў з канчаткам -У (-Ю)
1) няма настро_ 2) холадна на дах_
3) няма гадзіннік_ 4) аб Вас_
5) убачыць зубран_

17. Адзначце нумары назоўнікаў жаночага роду
1) моладзь 2) боль 3) ЭВМ
4) непаседа 5) Прыпяць

18. Адзначце нумары дзеясловаў абвеснага ладу, у якіх пішацца Я (А)
1) ідз_це 2) жыв_це 3) належ_це
4) згін_це 5) хоч_це

19. Адзначце нумары сказаў з граматыка-стылістычнымі памылкамі
1) Самай выдатнай фігурай Адраджэння быў Францыск Скарына.
2) Найгорш у жыцці няпэўнасць: яна адбірае волю да дзеяння.
3) На свеце няма даражэй дарогі, як гэта дарога да роднага дому.
4) У сэрцы народным знайшоў я любоў мацнейшую нават скал і гор.
5) Два гады нялёгкай працы былі самай найбольшай радасцю.

20. Адзначце нумары радкоў, у якіх дапушчана памылка пры скланенні лічэбніка
1) Н. адна тысяча трыста пяцьдзесят сем
2) Р. адной тысячы трохсот пяцідзесяці сямі
3) Д. адной тысячы трохстам пяцідзесяці сямі
4) Т. адной тысячай трымастамі пяццюдзесяццю сямю
5) М. (аб) адной тысячы трохстах пяцідзесяці сямі

21. Адзначце нумары сказаў з граматыка-стылістычнымі памылкамі
1) Група ўжо здала ўсе залікі і пытаецца, ці можна праэкзаменаваць іх у першую чаргу.
2) Колькі гадоў таму дубу, ніхто не ведае.
3) А дуб жыве сябе ды жыве, згубіўшы лік гадам.
4) Нейкаму свайго розуму не ўставіш.
5) Гэта на самай справе былі ўсяго толькі птушыныя сляды.

22. Адзначце нумары слоў, у якіх пішацца літара Я (А)
1) прыкле_ны 2) засе_ны 3) запрош_ны
4) прывез_ны 5) размор_ны

23. Адзначце нумары сказаў з граматыка-стылістычнымі памылкамі
1) У адзін з прывабных восеньскіх дзён, вяртаючыся на матацыкле з Даманава, Мікола дагнаў па дарозе дзяўчыну.
2) Прыехаўшы на турбазу, было яшчэ цёмна.
3) Улічваючы заўвагі, артыкул можна друкаваць.

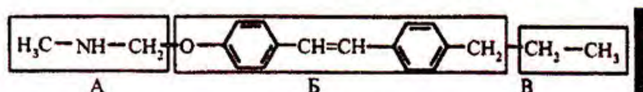
A36	**Уксусный альдегид реагирует с:**	**1) аммиачным раствором оксида серебра 2) гексаном 3) оксидом кальция 4) карбонатом кальция**
A37	**Жиры образуются из:**	**1) метанола и кислот 2) глицерина и кислот 3) этиленгликоля и кислот 4) этанола и кислот**
A38	**Укажите конечный продукт следующей цепочки превращений:** $C_2H_6 \xrightarrow{550^\circ} \ldots \xrightarrow{O_2/Pd} \ldots \xrightarrow{KMnO_4} \ldots \xrightarrow[H^+]{CH_3OH} \ldots$	**1) уксусная кислота 2) метилформиат 3) метилацетат 4) муравьиная кислота**
A39	**При нейтрализации раствора кислоты раствором щелочи наблюдается повышение температуры. Это обусловлено:**	**1) образованием соли 2) образованием воды 3) диссоциацией щелочи 4) диссоциацией кислоты**
A40	**В уравнении окислительно-восстановительной реакции этилена с $KMnO_4$ сумма всех коэффициентов равна:**	**1) 6 2) 13 3) 16 4) 17**
A41	**Как влияет катализатор на ход реакции** $2SO_2 + O_2 \rightleftarrows 2SO_3$	**1) изменяет время наступления равновесия 2) смещает равновесие вправо 3) смещает равновесие влево 4) не изменяет время наступления равновесия**
A42	**Укажите конечный(-ые) продукт(-ы) следующей реакции** $SO_2 + H_2O_2 \longrightarrow$	**1) $S + H_2O$ 2) $S + H_2 + O_2$ 3) H_2SO_3 4) H_2SO_4**
A43	**Укажите возможную структуру А схемы реакции** $A + H_2SO_4(\text{конц}) \longrightarrow CuSO_4 + SO_2 + H_2O$	**1) CuS; 2) CuO; 3) $CuSO_3$; 4) $Cu(OH)_2$**
A44	**При нагревании пентанола-2 в присутствии кислоты образуется:**	**1) пентен-2 2) пентен-1 3) пентен-1 + пентен-2 4) пентан**
A45	**Какое высокомолекулярное соединение получают в РБ?**	**1) лавсан 2) тефлон 3) органическое стекло 4) полистирол**

Часть В

В1. В соединении массой 4.0 г содержится 2.0 г меди и 2.0 г серы. Укажите химическую формулу соединения:...

В2. При сжигании некоторого органического вещества массой 0.2 г получено 0.66 г углерод(IV)оксида и 0.18 г воды. Эмпирическая формула вещества:...

В3. Какая из указанных частей молекулы будет более неподвижной



В4. Приведите уравнения реакций превращения оксида железа(111) в хлорид железа(11):...

В5. Особо чистый кремний для электроники получают по реакции:...

ХИМИЯ

ТЕСТ ЗА КУРС СРЕДНЕЙ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Тест состоит из частей А и В. В части А из предлагаемых вариантов ответов выберите только один правильный ответ и отметьте его крестиком в соответствующем окошке бланка ответов. Ответы заданий части В запишите на бланке ответов рядом с номером задания (В1-В5), начиная с первого окошка. Каждую цифру пишите в отдельном окошке по приведенным образцам. Задания рекомендуется выполнять по порядку. Если задание не удается выполнить сразу, перейдите к следующему. После выполнения всех заданий вернитесь к пропущенным. При выполнении тестов разрешается пользоваться калькулятором, таблицей Д.И.Менделеева, таблицей растворимости кислот, оснований и солей в воде, электрохимическим рядом металлов. Во всех тестовых заданиях используйте округленные до целых значения относительных атомных масс элементов (кроме хлора, для которого Ar=35,5). Постоянная Авогадро $N_A=6{,}02\cdot10^{23}$ г, атомная единица массы а.е.м.$=1{,}66\cdot10^{-24}$г.

На выполнение теста отводится 120 минут.

Желаем успехов!

ВАРИАНТ 1
Часть А

A1	Пептидная связь – это:	1) —C(=O)—O— 2) —C(=O)—NH— 3) —C(=O)—OH 4) —C(=O)—H
A2	Крахмал дает цветную реакцию с:	1) серной кислотой 2) азотной кислотой 3) гидроксидом натрия 4) раствором иода
A3	Химические свойства элемента зависят, в основном, от:	1) числа нейтронов в ядре атома 2) строения внешнего электронного уровня 3) числа протонов в ядре атома 4) относительной атомной массы
A4	При взаимодействии уксусной кислоты с цинком образуется:	1) ацетат цинка и вода 2) оксид цинка 3) ацетат цинка и водород 4) метан и оксид углерода(IV)
A5	Укажите формулу фенола:	1) ⌬–CH_2OH 2) ⌬–CH_3 3) ⌬–OH 4) ⌬–Cl
A6	Среди приведенных веществ ядовитыми свойствами обладает:	1) глицерин 2) сорбит 3) этиленгликоль 4) глюкоза
A7	Реакция этанола с бромоводородом приводит к образованию:	1) этена 2) бромэтана 3) бутана 4) этана
A8	Ацетилен по систематической номенклатуре называется:	1) этин 2) этен 3) пропин 4) пропен
A9	Укажите мономер, из которого получают полиэтилен:	1) $CH_3CH{=}CH_2$ 2) $CH_2{=}CHCl$ 3) $CH_2{=}CHCN$ 4) $CH_2{=}CH_2$

23. Назавіце нумары сказаў з памылковым ужываннем дзеепрыслоўяў

1. Гадзіннік з паржаўленай гірай, якую я, устаючы, заўсёды падцягваў, паказваў яшчэ не позні час.
2. Лёгкія пушынкі ляталі, кружыўшыся ў паветры, і асядалі на дрэвы, кусты бэзу пад акном.
3. Спяшаючыся ў школу з кніжкамі пад пахай, зіма дыхнула на мяне спакойным халодным дыханнем.
4. На вуліцы намяло вялікія гурбы, схаваўшыся пад снегам, платы і стрэхі зраўняліся з сумётамі.
5. Разносячы прыемныя пахі снядання, дымелі коміны вясковых хат.

24. Праз дэфіс пішуцца прыслоўі

1) раскідаць дзе __ нідзе
2) апрануцца абы __ як
3) прыйсціся да __ спадобы
4) змагацца ў__адзіночку
5) з'яўляцца раз__пораз

25. Назавіце нумары сказаў, у якіх не са словамі пішацца разам

1. (Не) як раніцай я прахапіўся і ад (не) чаканасці ажпрысеў на ложку. *(І.Грамовіч).*
2. Прыходзіць Фея ноччу, калі спяць (не) толькі дзеці, але і дарослыя. *(В.Дайліда).*
3. (Не) здарма ж кажуць, што сапёр памыляецца раз у жыцці. *(М.Гіль).*
4. Сяргей Фёдаравіч (не) прыкметна, пераходзячы ад аднаго куста да другога, назіркам пайшоў за зубрамі. *(Я.Зазека).*
5. На (не) вялічкай палянцы, у кустах, цесным колам стаялі зубры. *(Я.Зазека).*

26. Часціцу НІ трэба напісаць у сказах

1. Я глядзеў за тым, каб сад добра расцвітаў, каб вецер без пары кветак н _ зрываў. *(З.Бядуля).*
2. Чаго там толькі н _ было на вячэру: самыя найлепшыя прысмакі, якія толькі ёсць на зямлі. *(З.Бядуля).*
3. Дзе б н_ быў, я Мінскам ганаруся.
4. Без мазалёў і поту ніякіх скарбаў н _ знойдзеш. *(З.Бядуля).*
5. - Ці ж я не хацеў вывесці цябе ў людзі, вучыць... Ды ці выходзіць так, як хочаш? Куды н _ кінь - усюды клін...

27. Адзначце нумары сказаў з няправільным дапасаваннем выказніка да дзейніка

1. Сястра з сяброўкай пайшла на выставу.
2. Алесь не з братам, а з аднакласнікам вяртаўся са школы.
3. На экскурсію ў абсерваторыю спазнілася тры вучні.
4. Большасць экскурсантаў уважліва слухала гіда.
5. Шмат удзельнікаў канцэрта атрымалі дыпломы.

28. Працяжнік на месцы пропуску неабходна паставіць у сказах

1. Раніца __ мастачка слынная. Любіць прыгажосць дарыць. *(В.Іпатава).*
2. Толькі рот ды жывот __ вось які ён жываглот! *(А.Клышка).*
3. Грошы __ не грыбы, не назбіраеш у лесе, каб заплаціць за вучобу. *(М.Корзун).*
4. Як бы там ні было, а ён усё ж умеў чытаць. А ўмець чытаць __ вялікая справа! *(У.Краўчанка).*
5. Нездарма пра гэта і прымаўка складзена: умець __ за плячыма не насіць! *(У.Краўчанка).*

29. Абагульненыя словы пры аднародных членах ёсць у сказах

1. У роднай глебе зерне не змарнее, наклюнецца, узыдзе, зарунее і дасць багаты плён пад сонцам ясных дзён. *(Я.Пушча).*
2. Паэтам сваёй справы павінен быць кожны: каваль і інжынер, матэматык і гісторык, географ і выкладчык літаратуры. *(В.Вітка).*
3. Будынак, сад і агароджа - было ўсё слаўна і прыгожа. *(Я.Колас).*
4. Люблю я лес з яго дубамі, з бярозай, ёлкай і сасной. *(А.Астрэйка).*

30. Коска на месцы пропуску ставіцца ў сказах

1. Беларусь __ я - твой воін адданы і сын __ мае думкі і сэрца заўсёды з табою. *(П.Панчанка).*
2. Гэты год будзе __ ранняя восень __ відаць. *(К.Чорны).*
3. Нарэшце __ мы выбраліся на сухі бераг з жоўтым пясочкам. *(В.Вольскі).*
4. Сама жонка працавала __ здаецца __ таксама ў нейкім навукова-даследчым інстытуце. *(А.Васілевіч).*

31. Коска няправільна пастаўлена ў сказах

1. Мінуў дождж, густы, буйны, і ўсё навокал зашумела. *(Я.Колас).*
2. Пакрытыя тоўстым пластам снегу галіны дрэў, гнуліся да самай зямлі. *(Я.Колас).*
3. Абложанае бялявымі хмарамі, неба, здавалася, ніжэй павісла над зямлёй. *(Я.Колас).*
4. Узбуджаны, узрадаваны, Аляксей сядзеў на ложку, не спускаючы з Зімчука ўдзячных вачэй. *(У.Карпаў).*

32. Знакаў прыпынку не хапае ў сказе

1. Спіць за барамі ў калысцы пясчанай сіняя Нарач - дзіця акіяна. *(А.Вялюгін).*
2. У Петруся быў сябра, сын суседа, яго равеснік Антось. *(Я.Колас).*
3. Прыйшлі малодшыя хлопцы, сябры Міколы. *(П.Броўка).*
4. Гарылы ці чалавекападобныя малпы водзяцца ў Афрыцы, пераважна ў Нігерыі і Камеруне.

33. На месцы пропуску ставіцца коска ў сказах

1. Падняўшы каўнер і прыгнуўшыся __ Лабановіч __ спусціўся з ганка. *(Я.Колас).*
2. Глыбока ўнізе __ пад абрывістым пясчаным берагам __ струменіўся быстры Нёман __ праносячы па чыстым жолабе веснавыя воды і падразаючы высокі свой бераг. *(Я.Колас).*
3. Недзе з глыбіні лесу __ з шэра-зялёных голых вербалозаў __ у вочы яснымі чырвонымі ягадамі зырка свяцілася каліна. *(В.Адамчык).*
4. Гонкія сосны ўздымаліся вельмі высока _ пад самыя воблакі.

34. Пазначце нумар сказа з трох частак

1. Дзе і як ні жыў бы чалавек, а памяць першых сцежак назаўсёды застаецца ў яго сэрцы. *(С.Грахоўскі).*
2. Спынілі гамонку лясы пад празрыстым святлом месяцовым, і аселі крупінкі расы на кустах і на травах мядовых. *(А.Астрэйка).*
3. Вясна была яшчэ ўпачатку, але снягі ўжо раставалі, і дружна ў полі балбаталі раўкі, рачулкі. *(Я.Колас).*
4. Як дорага сэрцу ты стала, краіна, і поле тваё, і твае паплавы, і дом твой для госця адкрыты гасцінна. *(П.Броўка).*

35. Даданая частка стаіць у сярэдзіне галоўнай у сказе

1. Не раз я за мурам астрожным па родных гонях сумаваў, па тых бярозах прыдарожных, што на этапах сустракаў. *(М.Танк).*
2. Вуліца, на якой стаіць школа, па схіле пагорка спускаецца ледзь не да самай Прыпяці. *(І.Навуменка).*
3. Што за ягады лясныя ў нас адразу расцвілі, як толькі промні веснавыя цяпло разнеслі па зямлі. *(П.Глебка).*
4. Заўжды мы тут любім спыніцца, паслухаць, як шум гэтых дрэў зліваецца з гулам сталіцы ў адзін непаўторны напеў. *(М.Танк).*

36. На месцы пропуску ставіцца двукроп'е ў сказах

1. Луг заліўся галасамі __ да яго ва ўсе канцы выйшлі стройнымі радамі загарэлыя касцы. *(П.Глебка).*
2. Астоміцца сонца __ за ўзгоркамі сядзе __ туман нерухома на ўсім даляглядзе. *(У.Калеснік).*
3. Лабановіч адчуваў вялікае маральнае задавальненне __ вучні займаліся дружна, старанна і рабілі значныя поспехі. *(Я.Колас).*
4. Міколка агледзеў вагон __ няма дзеда. *(М.Лынькоў).*

37. Часткі аб'яднаны злучальнай і падпарадкавальнай сувяззю ў сказах

1. Неба было яснае, сонца свяціла ярка, але ў лесе не чулася той гарачыні, якая стаяла ў гэты дзень. *(Я.Колас).*
2. Дом быў падняты ўжо за трэці паверх, і было відаць, што будыніна расце вялізная, са смелым размахам, вартая сталіцы і часу. *(І.Мележ).*

ВАРИАНТ 2

Тест состоит из частей А и В. В части А из предлагаемых вариантов ответов выберите только один правильный ответ и отметьте его крестиком в соответствующем окошке бланка ответов. Ответы заданий части В запишите на бланке ответов рядом с номером задания (В1-В5), начиная с первого окошка. Каждую цифру пишите в отдельном окошке по приведенным образцам. Задания рекомендуется выполнять по порядку. Если задание не удается выполнить сразу, перейдите к следующему. После выполнения всех заданий вернитесь к пропущенным. При выполнении тестов разрешается пользоваться калькулятором, таблицей Д.И.Менделеева, таблицей растворимости кислот, оснований и солей в воде, электрохимическим рядом металлов. Во всех тестовых заданиях используйте округленные до целых значения относительных атомных масс элементов (кроме хлора, для которого Ar=35,5). Постоянная Авогадро $N_A=6{,}02\cdot10^{23}$ г, атомная единица массы а.е.м.$=1{,}66\cdot10^{-24}$г.

На выполнение теста отводится 120 минут.

Желаем успехов!

Часть А

A1	Укажите химическое явление	1) испарение воды 2) таяние льда 3) горение магния в кислороде 4) фильтрование взмученной воды
A2	Отметьте формулу простого вещества	1) C_2C_5Cl 2) HCl 3) Cl_2 4) NaCl
A3	Единица измерения массы	1) г/моль 2) г 3) моль 4) л/моль
A4	Формула соединения с ковалентной неполярной связью - это	1) KCl 2) HCl 3) Cl_2 4) NH_3
A5	Отметьте схему процесса окисления	1) $C^{+4} \to C^{+2}$ 2) $C^{0} \to C^{-4}$ 3) $C^{+2} \to C^{+4}$ 4) $C^{+4} \to C^{0}$
A6	Укажите схему реакции соединения	1) $Cu + O_2 \to CuO$ 2) $CaCO_3 \to CaO + CO_2$ 3) $NaOH + HCl \to NaCl + H_2O$ 4) $Fe + CuSO_4 \to FeSO_4 + Cu$
A7	Если из каждых 100 молекул электролита на ионы в водном растворе распадается 10 молекул, то степень диссоциации электролита равна (%)	1) 90 2) 10 3) 110 4) 100
A8	Молекулярному уравнению $KOH + HNO_3 = KNO_3 + H_2O$ отвечает сокращенное ионное	1) $K^+ + NO_3^- = KNO_3$ 2) $OH^- + H^+ = H_2O$ 3) $KOH + H^+ = H_2O + K^+$ 4) $K^+ + HNO_3 = KNO_3 + H^+$
A9	Укажите формулу кислотного оксида	1) CuO 2) K_2O 3) CO_2 4) CaO

A9. Значение выражения $ctg\left(\arccos\left(-\frac{4}{7}\right)\right)$ равно	1) $-\frac{4\sqrt{41}}{41}$ 2) $-\frac{4\sqrt{39}}{39}$ 3) $-\frac{4\sqrt{37}}{37}$ 4) $-\frac{4\sqrt{35}}{35}$ 5) $-\frac{4\sqrt{33}}{33}$
A10.Результат упрощения выражения $\left(\frac{1}{\sin\alpha}-\frac{1}{\sin3\alpha}\right)\cdot\frac{1}{\cos\alpha+\cos5\alpha}$ имеет вид	1) $\frac{1}{\sin6\alpha}$ 2) $\frac{2}{\cos3\alpha}$ 3) $\frac{2}{\sin6\alpha}$ 4) $\sin4\alpha$ 5) $\cos6\alpha$
A11. Если сходственные стороны подобных треугольников равны 2см и 5см, площадь первого треугольника равна 8см^2,то площадь второго треугольника равна	1) 50см^2 2) 40см^2 3) 60см^2 4) 20см^2 5) 30см^2
A12.Если сфера радиуса 5см проходит через все вершины прямоугольного параллелепипеда , в основании которого прямоугольник со сторонами 3см и 4см, то объем этого параллелепипеда (в куб. см) равен	1) $60\sqrt{3}$ 2) $64\sqrt{3}$ 3) $68\sqrt{3}$ 4) $72\sqrt{3}$ 5) $76\sqrt{3}$

В) Напишите правильный ответ в нижнем правом углу бланка ответа.

В1. Найдите сумму целых решений системы $\begin{cases}|x-6|\ge3\\1<x<10\end{cases}$

В2. Укажите число целых решений неравенства $\frac{x^2-2x+1}{(x-1)(x-3)}\ge-1$, принадлежащих отрезку [0;4]

В3. Найдите число целых решений неравенства $\sqrt{2-x}-\frac{3}{\sqrt{2-x}}\le-2$

В4. Найдите число целых решений неравенства $\left(\cos\frac{\pi}{4}\right)^{x^2+2x}\ge2^{1{,}5x-3}$

В5. Найдите наибольшее целое решение неравенства $9^{\log_6 x}+2x^{\log_6 9}<3\cdot x^{2\log_x 3}$

В6. Найдите число решений уравнения $3\cos^2x - 10\sin x - 6 = 0$, принадлежащих отрезку $\left[0;\frac{7\pi}{2}\right]$

В7. Вычислите сумму целых значений x, принадлежащих промежутку (или промежуткам) возрастания функции $f(x)= -4x^3 - 12x^2 +63x-7$

В8. Сколько точек (x,y) с целыми координатами x,y лежат внутри прямоугольника с вершинами A(-3,5;1,5), B (-3,5; 5,5), C (-1,5; 5,5), D(-1,5; 1,5)?

В9. Найдите $|\vec{a}-\vec{b}|$, если $|\vec{a}|$ = 13, $|\vec{b}|$ = 19 и $|\vec{a}+\vec{b}|$=22

В10. Найдите значение параметра а, при котором наименьшее решение неравенства $\frac{ax-18}{x}\ge5$ равно -3

ВАРЫЯНТ 2

Прачытайце ўважліва заданні,тэста і інструкцыі да іх.
Заданні выконвайце паслядоўна. У кожным заданні можа быць 1, 2 і больш правільных адказаў. Нумары выбраных адказаў адзначце ў апытальным лісце пад нумарам выкананага задання.
Поспехаў Вам!

1. Літара Я абазначае два гукі [йа] у словах
1) сіні 2) яблыня 3) зялёная
4) з'ява 5) песня

2. Выдзеленыя галосныя з'яўляюцца націскнымі ў словах
1) алфавіт 2) дакумент 3) несці
4) дэфіс 5) агент

3. Літара Э пішацца ў словах
1) м__та 2) д __ путат 3) інж__ нер
4) т__мпература 5) адр__с

4. Літара О пішацца ў складаных словах
1) н __ вабранец 2) р __ знакаляровы
3) ст __ мільённы 4) р__знастайны
5) м__тагонкі

5. Літара Й пішацца пасля прыставак у словах
1) абы __ сці 2) вы __ граць
3) звыш __ дэйны 4) за__нелі
5) пры__дзе

6. Прыстаўны В пішацца ў словах
1) __ облік 2) __ учоба
3) __ опера 4) __одгулле
5) __оканне

7. Літара Ў (нескладовае) пішацца ў словах
1) словаутварэнне 2) на Украіне
3) паўночна-усходняя частка 4) пранеслася "ура"
5) вынікі уніі

8. Апостраф (') пішацца ў словах
1) двух __ ярусны 2) бар __ ер
3) салаў __ іны 4) бракан__ер
5) Ул__яна

9. Памылка дапушчана ў напісанні слоў
1) пасветчанне 2) савецкі
3) гарацкі 4) рэшце
5) ешце

10. Адзначце выпадкі, калі пры ўтварэнні патрэбнай формы ў словах, што ў дужках, адбываецца чаргаванне
1) адрас на (канверт) 2) гадзіннік на (рука)
3) дасягненні (навука) 4) абутак з левай (нага)
5) звісаць са (страха)

11. З вялікай літары пішуцца словы
1) (Дз,дз)ень навукі 2) (П,п)алескія краявіды
3) (К,к)оласаўская прэмія 4) (М,м)іколкавы прыгоды
5) (Б,б)рылёў радок

12. Суфіксальным спосабам утвораны словы
1) нізка 2) хада 3) бялець
4) шырыня 5) засвоіць

13. Словы ўжыты з неўласцівым ім значэннем у сказах
1. З неба ліліся чароўныя гукі,як быццам нехта гуляў на дудачцы.
2. Вясною,калі разлівалася наша рэчка,дарога да вёскі ператваралася ў сапраўднае балота.
3. Давезці журналіста да станцыі было даручана асабоваму шафёру генерала.
4. Новы аграном меў добрыя адносіны і з людзьмі, і са старшынёй,і з раённым начальствам.
5. Адменнай рысай таленту пісьменніка з'яўляецца псіхалагізм у апісанні герояў,падзей.

14. У якіх радах сінонімаў ёсць лішняе слова (словы)?
1) марыць,мроіць,летуценіць
2) асілак,сілач,волат,здаравенны
3) мяцеліца,завіруха,замець,віхура,завея
4) добра,хораша,цудоўны,слаўны
5) прама,напрасткі,нацянькі,наперарэз,наўпрост

15. Разам пішуцца словы
1) віцэ __ губернатар 2) двух __ гадовы
3) паў __ Мінска 4) добра__падрыхтаваны
5) паў__горада

16. Канчатак -У (-Ю) у форме роднага склону адзіночнага ліку маюць назоўнікі
1) горад,пасёлак,раён 2) абавязак,гумар,поспех
3) кіламетр,грам,літр 4) верх,край,маршрут
5) страх,талент,характар

17. Адзначце нумары сказаў, у якіх дапушчаны памылкі
1. Маладая архітэктар Ганна Пятрова рана пачынае працоўны дзень.
2. Дырэктар школы Вольга Ігнатаўна затрымала нас на прыпынку.
3. Нараду з персаналам правёў галоўны ўрач клінікі Ірына Навуменка.
4. Новы дызайнер камбіната Пётр Гаравец вызначаецца добрым густам і адчуваннем часу.
5. Калекцыю вячэрняга адзення прадэманстраваў вядучы мадэльер фабрыкі Серафіма Новік.

18. У 3-й асобе адзіночнага ліку канчатак -іць (-ыць) маюць дзеясловы
1) бачыць,вучыць,прасіць 2) ехаць,мець,пісаць
3) гнаць,стаяць,спаць 4) ісці,нясці,плысці
5) глядзець,маўчаць,цярпець

19. Граматычная памылка дапушчана ў сказах
1. Паступовa вецер станавіўся больш мацнейшы і халаднейшы.
2. Ежа, прыгатаваная маёй матуляй, заўсёды смачней за рэстаранную.
3. Бабуля,калі станавілася халадней,працавала на агародзе,насіла ваду,прыбірала на падворку.
4. Зблізку машыніст аказаўся вышэй,чым мы сабе ўяўлялі.
5. З часам сястра стала яшчэ больш падобная на маці сваёй працавітасцю і клапатлівасцю да малодшых у сям'і.

20. На месцы пропуску другое Ц пішацца ў лічэбніках
1) шасц __ ю 2) пяц __ юдзесяц __ ю
3) сямідзесяц __ і 4) дванац__аць
5) шэсц__ьдзесят

21. Зваротны займеннік у форме вінавальнага склону неабходна ўжыць у сказах
1. Хлапчук спехам нацягнуў на ... вопратку.
2. Волька хутка перасіліла ў ... адчуванне страху.
3. Жанчына ўпотайкі і коратка ... ўсміхнулася.
4. Яна спалохалася,але стрымала ... і хутка выбегла з сенцаў.
5. Толькі потым маці зразумела,якую бяду наклікала на сыноў і на ... таксама.

22. Вызначце выпадкі няправільнага перакладу на беларускую мову рускіх словазлучэнняў
1) открытый журнал - адкрыты часопіс
2) потерянное время - згублены час
3) закрытая форточка - закрытая фортка
4) окрашенный пол - пафарбаваная падлога
5) приоткрытое окно - прыкрытае акно

A10	При взаимодействии этилена и хлороводорода образуется:	1) CH_2=CHCl 2) CH_3CH_2Cl 3) $ClCH_2CH_2Cl$ 4) ClCH=CHCl
A11	Мельчайшей, химически неделимой частицей является:	1) атом 2) ион 3) молекула 4) простое вещество
A12	Чтобы приготовить раствор с массовой долей соли 20% необходимо взять 20.0г соли и:	1) 100 г воды 2) 980г воды 3) 20г воды 4) 80г воды
A13	Взаимодействие щелочных металлов с водой приводит к образованию:	1) щелочи и водорода 2) щелочи и кислорода 3) пероксидов и водорода 4) гидридов и кислорода
A14	Соединение CaO называется:	1) гашеной известью 2) алебастром 3) негашеной известью 4) известняком
A15	В промышленности алюминий получают способом:	1) гидрометаллургии; 2) пирометаллургии; 3) электрометаллургии; 4) металлотермией
A16	Сталь содержит углерода:	1) менее 0.5% 2) более 2% 3) менее 2% 4) более 3%
A17	Сумма коэффициентов реакции фосфора с кислородом:	1) 7 2) 9 3) 11 4) 13
A18	Кислотным оксидом является:	1) CaO 2) Na_2O 3) CO 4) CO_2
A19	Азот проявляет отрицательную степень окисления в соединении:	1) NO 2) NH_4Cl 3) HNO_3 4) NO_2
A20	При взаимодействии меди и концентрированной азотной кислоты образуется:	1) $Cu(NO_3)_2$, O_2, HOH 2) $CuNO_3$, N_2, HOH 3) CuO, NO_2, O_2, HOH 4) $Cu(NO_3)_2$, NO_2, HOH
A21	Формула двойного суперфосфата:	1) $Ca_3(PO_4)_2$ 2) $Ca(H_2PO_4)_2$ 3) $NH_4H_2PO_4$, $(NH_4)_2HPO_4$ 4) $CaHPO_4$
A22	В лабораторных условиях кислород получают по реакции:	1) $2NaNO_3 \xrightarrow{t} 2NaNO_2 + O_2$ 2) $2H_2O \xrightarrow{\text{электролиз}} 2H_2 + O_2$ 3) $O_3 + 2KI + H_2O \longrightarrow I_2 + 2KOH + O_2$ 4) $2Na_2O_2 + 2CO_2 \longrightarrow 2Na_2CO_3 + O_2$

МАТЕМАТИКА

** Тесты разработаны Центром тестирования Министерства образования Российской Федерации.*

ВАРИАНТ №1

А) Отметьте номер правильного ответа в бланке ответов

Задания	Варианты ответов
А1. Если $\sqrt{8-t}-\sqrt{3-t}=2$, то $\sqrt{8-t}+\sqrt{3-t}$ равно	1) 1/4 2) 1 3) 5/2 4) 2 5) 13/2
А2. Если $f(x)=\frac{3x+1}{x-9}$, то f(6+x) – f(x^2) приводится к виду	1) $\frac{28x+2}{x^2-9}$ 2) $\frac{28x-2}{x^2-9}$ 3) $\frac{28(x-2)}{x^2-9}$ 4) $\frac{28(x+2)}{x^2-9}$ 5) $\frac{x+28}{x^2-9}$
А3.Произведение координат вершины параболы $y=x^2+4x+3$ равно	1) -2 2) -1 3) 0 4) 1 5) 2
А4. Корень уравнения $\frac{x^3+64}{16+4x}=11-\frac{x}{4}$ принадлежит промежутку	1) (-5;-3) 2) (-2;0) 3) (1;5) 4)(6;8) 5) (9;12)
А5. Результат вычисления выражения $2^{\log_8(5+\sqrt{3})^3}+5^{\log_{25}(\sqrt{3}-5)^2}$ равен	1) $2\sqrt{3}$ 2) $3\sqrt{3}$ 3) 7 4) 8 5) 10
А6.Сумма корней уравнения $\sqrt[3]{3^{x+1}}=(\sqrt[4]{9^{x-2}})^{x+1}$ равна	1) –5/3 2) 11/3 3) –11/3 4) 5/3 5) 10/3
А7. Сумма корней уравнения $[\log_2(x-2)+\log_2(10-x)]\cdot(x^2-5x+6)=0$ равна	1) 10 2) 11 3) 2 4) 15 5) 4
А8. Если в геометрической прогрессии с положительными членами произведение второго и шестого членов равно 1, первый член равен 1/27, то знаменатель прогрессии равен	1) 3 2) 6 3) 1/3 4) 2 5) 1/2

A10	Формулы кислоты и соли приведены в ряду	1) CaO, $CaCO_3$ 2) H_2SO_4, SO_3 3) HNO_3, K_2SO_4 4) $CaCl_2$, NaOH
A11	Водород в лаборатории можно получить взаимодействием	1) оксида натрия с водой 2) хлорида калия с серной кислотой 3) железа с соляной кислотой 4) гидроксида натрия с азотной кислотой
A12	Укажите химический символ неметалла	1) K 2) Br 3) Na 4) Fe
A13	Гидриды щелочных металлов имеют общую формулу	1) MeH_2 2) MeH_3 3) MeH 4) Me_2H
A14	Укажите формулу катиона, который используется для обнаружения сульфат-иона	1) K^+ 2) Fe^{2+} 3) Ba^{+2} 4) Cu^{2+}
A15	При взаимодействии железа с разбавленной серной кислотой образуется	1) $Fe_2(SO_4)_3$ 2) FeS 3) FeS_2 4) $FeSO_4$
A16	Гомологический ряд алканов имеет общую формулу	1) C_nH_{2n} 2) C_nH_{2n-2} 3) C_nH_{2n+2} 4) C_nH_{2n-6}
A17	При взаимодействии этилена с хлороводородом образуется вещество, имеющее формулу	1) C_2H_4Cl 2) CH_3Cl 3) C_2H_6 4) C_2H_5Cl
A18	Натуральный каучук является продуктом полимеризации	1) этилена 2) пропилена 3) изопрена 4) бутадиена-1,3
A19	Изомером пропанола-1 является	1) метанол 2) фенол 3) диметиловый эфир 4) пропанол-2
A20	Укажите формулу функциональной группы альдегидов	1) —C(=O)— 2) —C(=O)—OH 3) —C(=O)—H 4) —OH
A21	Общую формулу предельных одноосновных карбоновых кислот можно представить в виде	1) C_nH_{2n} – COOH 2) C_nH_{2n+1}-COOH 3) $C_nH_{2n}O$ 4) C_nH_{2n+1} + -OH
A22	Конечным продуктом гидролиза крахмала является	1) фруктоза 2) α-глюкоза 3) сахароза 4) целлюлоза

А23	При переходе в периодах от типичных металлов к типичным неметаллам окислительные свойства:	1) уменьшаются 2) не изменяются 3) увеличиваются 4) сначала увеличиваются, затем уменьшаются
А24	Водный раствор какой из солей будет иметь нейтральную реакцию:	1) K_2S 2) CH_3COONH_4 3) $FeCl_3$ 4) $ZnCl_2$
А25	Укажите реакцию, которая не может протекать в водном растворе:	1) $Ni + CuSO_4 \longrightarrow$ 2) $Hg + Pb(NO_3)_2 \longrightarrow$ 3) $Zn + Pb(NO_3)_2 \longrightarrow$ 4) $Fe + CuSO_4 \longrightarrow$
А26	Уравнение взаимодействия оксида алюминия со щелочью:	1) $Al_2O_3 + KOH \longrightarrow KAlO_2 + H_2$ 2) $Al_2O_3 + 2NaOH \longrightarrow 2NaAlO_2 + H_2O$ 3) $Al_2O_3 + KOH \longrightarrow K_2O + Al(OH)_3$ 4) $Al_2O_3 + NaOH \longrightarrow NaAlO_2 + O_2 + H_2$
А27	Сила кислот в ряду HF-HCl-HBr-HI:	1) убывает 2) сначала возрастает, затем убывает 3) практически не изменяется 4) возрастает
А28	Укажите конечный продукт следующей цепочки превращений $CaCO_3 \xrightarrow{t} \ldots \xrightarrow{H_2O} \ldots \xrightarrow{\text{избыток } CO_2} \ldots$	1) $Ca(OH)_2$ 2) $CaCO_3$ 3) $Ca(HCO_3)_2$ 4) CaO
А29	Укажите формулу вещества, обладающего магнитными свойствами:	1) Fe_3O_4 2) $2Fe_2O_3$ 3) FeS_2 4) Fe_2O_3
А30	Бромная вода легко реагирует с:	1) пропаном, бутадиеновым каучуком, фенолом 2) анилином, фенолом, пропеном 3) анилином, этаном, этиленом 4) этанолом, изопреновым каучуком, метаном
А31	Какое соединение образуется при обработке CH_3Cl металлическим натрием?	1) $CH_3CH_2CH_3$ 2) CH_3CH_3 3) CH_2Cl_2 4) CH_3CH_2Cl
А32	Для получения водорода в лабораторных условиях ученик назвал следующие кислоты: фосфорную, соляную, уксусную, хлороводородную, серную и сернистую. Сколько он сделал ошибок?	1) 4 2) 3 3) 2 4) 1
А33	Укажите соединение, в котором имеется ковалентная полярная связь:	1) NaCl 2) N_2 3) $CaCl_2$ 4) NH_4Cl
А34	Какая из перечисленных реакций протекает практически необратимо?	1) $N_2 + 3H_2 = 2NH_3$ 2) $CH_2{=}CH_2 + H_2O = C_2H_5OH$ 3) $CuCl_2 + (NH_4)_2S = CuS + 2NH_4Cl$ 4) $2KNO_3 + (NH_4)_2S = K_2S + 2NH_4NO_3$
А35	Бензол можно получить из:	1) пропана 2) бутана 3) пентана 4) гексана

4) Чытая раман, мы быццам увачавідкі ўяўляем многія падзеі.

5) Птушанятка, зразумеўшы, што ад небяспекі не ўцячэш, спынілася.

24. Адзначце нумары слоў, якія пішуцца разам

1) у_пачатку лістапада
2) размаўляць па_нямецку
3) падзяліць па_роўну
4) вывучыць на_памяць
5) глядзець у_ след натоўпу

25. Адзначце нумары слоў, якія пішуцца асобна

1) рэчка не_шырокая, але глыбокая
2) далёка не_грунтоўны адказ
3) кніга не_прачытана
4) яму не_здаровіцца
5) не_ўсыпаны кветкамі шлях

26. Адзначце нумары пропускаў, дзе пішацца часціца НІ

Колькі б н1 ездзіў Маеўскі па іншых краінах, колькі б вёснаў н2 сустракаў пад чужым небам, н3колі н4 знікалі з яго памяці зусім н5 экзатычныя краявіды роднай зямлі.

27. Адзначце нумары сказаў з граматыка-стылістычнымі памылкамі

1) Раніцай куранёўцы вырашылі ехаць за сенам.
2) Вучні павінны азнаёміцца і запомніць новыя словы.
3) Міхал з Антосем, як старыя, займалі месцы канцавыя.
4) Па вечарах звычайна збіраліся ў пакоі Алега.

28. Адзначце нумары сказаў, у якіх на месцы пропуску ставіцца працяжнік

1) Жыцця народ _ сам гаспадар.
2) Цемра _ хоць вока выкалі.
3) Вялікая справа _ са звычайнай гліны зрабіць цудоўную вазу.
4) Чуваць _ меладычныя гукі капяжу.

29. Адзначце нумары сказаў, у якіх на месцы пропуску ставіцца коска

1) Абоз імчыцца па завулку, грыміць _ і трубіць, і звініць.
2) Шнуруюць бабы і дзяўчаты _ і кантралююць мох узняты.
3) Стол засланы зялёным _ аксамітным абрусам.
4) Нізкія елачкі трымалі празрыстыя _ заледзянелыя пацеркі расы.

30. Адзначце нумары сказаў, у якіх выдзеленыя словы адасабляюцца

1) Пугач *здаецца* тлустым з выгляду.
2) Зямля там *не паверыце*, як пух.
3) *Бадай* кожны дзень сустракаліся хлопцы ў цяністым парку.
4) Над ракою быстрай не шумі *чарот*.

31. Адзначце нумары сказаў, у якіх выдзеленыя словы адасабляюцца

1) *Задаволеная сваім жартам* бабка доўга смяецца разам з тым, хто яе слухае.
2) Ігнась вярнуўся дадому праз два тыдні *схуднелы, абарваны*.
3) Сны *неспакойныя* спаць не даюць мне начамі.
4) *Радасны* ён спяшаецца на работу.

32. Адзначце нумары сказаў, у якіх выдзеленыя словы адасабляюцца

1) Флора *або расліннасць Белавежскай пушчы* зацікавіла вучоных іншых краін.
2) *Выдатны паэт і крытык* М.Багдановіч вылучаўся глыбокай і шырокай эрудыцыяй.
3) Яму *Мухіну* давялося цярпліва адказваць на розныя пытанні.
4) Антаніну добра ведалі ў раёне *як добрага педыятра*.

33. Адзначце нумары сказаў, у якіх выдзеленыя словы адасабляюцца

1) Трэба быць аптымістам і жыць *не апускаючы рук*.
2) Білеты на спектакль можна набыць *пачынаючы з серады*.
3) Шчасце *ў працы знайшоўшы* добра ў полі араць.
4) Дзесьці там *угары, высока-высока за хмарамі* натужна гудзяць самалёты.

34. Адзначце нумары сказаў, у якіх на месцы пропуску ставіцца коска

1) Здаровы холад зімы авеяў _ і разрумяніў ёй шчокі.
2) Беглі дні _ і памалу канчалася восень.
3) Спачатку яму не ўдавалася адамкнуць замок, але нарэшце клямка бразнула _ і дзве цяжкія форткі варот паволі расхінуліся.
4) Вада булькае _ і, прабіваючы ручайкі, збягае ў вякамі прарыты ўнізе роў.

35. Адзначце нумары сказаў, у якіх на месцы пропуску ставіцца коска

1) Высветліўшы _ што сакратар у ад'ездзе, Башлыкоў вырашыў паехаць на сход упаўнаважаных актыву.
2) Старадаўні шлях _ узбоч якога стаяла Загора, злучаў княжацкія замкі Слуцка і Нясвіжа.
3) Высветлілася, што _ каб хлопцы прыйшлі хоць крыху раней, то цудоўны прыз атрымалі б менавіта яны.
4) Я вярнуўся сюды, дзе праводзіла ў свет мяне маці _ і дзе я першую радасць і смутак маленства пазнаў.

36. Адзначце нумары сказаў, у якіх на месцы пропуску ставіцца двукроп'е

1) Ён адчуваў вялікае маральнае задавальненне _ вучні займаліся дружна, старанна і рабілі значныя поспехі.
2) На гэты дзень і сама хата была прыбрана зухавата _ памыты лавы, стол, падлога ...
3) Усё _ і хмурнае неба, і мёрзлая зямля - было ахоплена нечым сумным, халодным і грозным.
4) Запяеш па душы, дасі ўцехі гасцям _ поўны гуслі насыплю дукатаў.

37. Колькі і якіх знакаў прыпынку павінна быць у сказе? Адзначце нумар правільнага адказу.

Можна было заўважыць што спрачацца пра гэта людзі не прывыклі многія асабліва жанкі гаварылі нясмела няёмка як бы прасілі загадзя прабачыць былі і такія што слухалі з недавер'ем і раз-пораз устаўлялі разважныя не вельмі бадзёрыя рэплікі.

1) 8 косак, адна кропка з коскай;
2) 7 косак, адно двукроп'е, адна кропка з коскай;
3) 7 косак, адзін працяжнік, адна кропка з коскай;
4) 9 косак, адна кропка з коскай.

38. Адзначце нумары сказаў з памылкамі пры афармленні простай мовы

1) "Ідзі, мой сын", - гаворыць маці, - будзь непахісным у баі за мір і шчасце ў нашай хаце".
2) Пасля першай страфы Аляксей папрасіў: "Памагайце", - і яны заспявалі разам.
3) "Я не такая, - з роздумам прызналася Лада і тут жа горача запэўніла: Але не стала горшая, тата!"
4) "Вучыўся, вучыўся і - вывучыўся!" - успаміналася яму матчына.

39. У якім парадку павінны размяшчацца дадзеныя сказы, каб утварыць тэкст? Выберыце правільны варыянт адказу

1. Побач з хатай, прыкрываючы яе ад летняга сонца, красуецца высокая разложыстая груша.
2. Але хата дзеда Талаша ўсё ж такі зварочвае на сябе ўвагу.
3. Вясною, усыпаная белым цветам, як маладая дзяўчына, яна проста аздабляе дзедаў двор.
4. Не так знадворным выглядам, як адзіноцтвам: стаіць яна наводшыбе і ў блізкім суседстве з хмызняком ускрай балота.
5. Па-над Прыпяццю між лясоў, пяскоў і балот туліцца невялікая вёсачка, хат, можа, так трыццаць ці сорак, і хаты няроўныя тут, як і людзі: адна большая, другая меншая, старэйшая ці навейшая.

Варыянты адказу:

1) 5,2,4,1,3
2) 5,3,4,1,2
3) 5,2,3,1,4
4) 3,4,5,2,1

40. Вызначце стыль і тып тэксту з задання № 39. Выберыце правільны варыянт адказу

1) Публіцыстычны, разважанне.
2) Публіцыстычны, апісанне.
3) Мастацкі, апісанне.
4) Мастацкі, апавяданне.

А23	Для понятия «моль» справедливо утверждение	1) это масса одной молекулы 2) это масса $6{,}02\cdot10^{23}$ молекул 3) это отношение массы вещества к его количеству 4) это количество вещества, содержащее $6{,}02\cdot10^{23}$ структурных единиц
А24	Массовое число изотопа меди, в ядре которого находится 36 нейтронов, равно	1) 29 2) 36 3) 65 4) 94
А25	Повышение давления смещает вправо равновесие процесса (все вещества – газы)	1) $2SO_2 + O_2 \rightleftarrows 2SO_3$ 2) $N_2 + O_2 \rightleftarrows 2NO$ 3) $2NH_3 \rightleftarrows N_2 + 3H_2$ 4) $2HCl \rightleftarrows H_2 + Cl_2$
А26	Кислая соль не может образоваться при взаимодействии KOH с	1) H_3PO_4 2) HNO_3 3) CO_2 4) H_2SO_4
А27	Совместно в водном растворе в значительных количествах может находиться пара ионов	1) H^+ и OH^- 2) K^+ и Cl^- 3) Ag^+ и Cl^- 4) Cu^{2+} и S^{2-}
А28	Взаимодействие водных растворов каких двух веществ описывается сокращенным ионным уравнением $CO_3^{2-}+2H^+=H_2O+CO_2$	1) Na_2CO_3 и CH_3COOH 2) K_2CO_3 и HCl 3) $CuCO_3$ и HNO_3 4) $NaHCO_3$ и H_2SO_4
А29	Укажите схему реакции, в которой соляная кислота проявляет свойства восстановителя	1) NaOH + HCl = 2) Na_2CO_3 + HCl = 3) Zn + HCl = 4) $KMnO_4$ + HCl
А30	Высшая степень окисления правильно указана для неметалла	1) S^{+4} 2) N^{+2} 3) Cl^{+7} 4) S^{-2}
А31	Металл образуется при термическом разложении нитрата	1) калия 2) железа (Ш) 3) алюминия 4) серебра (1)
А32	В атоме какого металла в основном состоянии на третьем энергетическом уровне находится 10 электронов	1) Sc 2) Ti 3) Fe 4) Cu
А33	Число изомеров для алкана с относительной молекулярной массой, равной 86, составляет	1) 5 2) 4 3) 2 4) 1
А34	При взаимодействии пропена с хлороводородом преимущественно образуется	1) 1-хлорпропан 2) 2-хлорпропан 3) пропан 4) 1,2-дихлорпропан
А35	Укажите формулу вещества, которое получается при восстановлении пропаналя	1) CH_3CH_2COOH 2) $CH_3CH_2CH_3$ 3) $CH_3CH_2CH_2OH$ 4) $CH_3-CH-CH_3$ (с группой OH при среднем атоме: | OH)

А36	Какой из указанных газов при одинаковых массах и условиях занимает наибольший объем	1) сернистый газ 2) сероводород 3) кислород 4) углекислый газ
А37	Сколько всего орбиталей на третьем энергетическом уровне	1) 6 2) 3 3) 8 4) 9
А38	В молекуле какого вещества все химические связи σ-типа	1) оксид серы (IV) 2) аммиак 3) азот 4) оксид углерода (II)
А39	Концентрация какого из ионов наименьшая в растворе H_3PO_4	1) HPO_4^{2-} 2) PO_4^{3-} 3) H^+ 4) $H_2PO_4^-$
А40	В составе какого вещества атом азота проявляет только окислительные свойства	1) аммиак 2) азотная кислота 3) оксид азота (II) 4) нитрит калия
А41	Самый тяжелый газ выделяется при	1) взаимодействии железа с водой при нагревании 2) термическом разложении перманганата калия 3) прокаливании известняка 4) взаимодействии хлорида аммония с гашеной известью
А42	Плотность паров серы по азоту равна 2,286. Из какого числа атомов состоит молекула серы	1) 2 2) 4 3) 6 4) 8
А43	Вещество, обладающее геометрической изомерией - это	1) 2-метилпентен-2 2) 2-метилбутен-2 3) 2,3-дихлорбутен-1 4) 1-бром-2-хлорэтен
А44	При растворении в воде 1 моль уксусного ангидрида образуется	1) 2 моль этаналя 2) 2 моль этанола 3) 2 моль уксусной кислоты 4) 1 моль метилацетата
А45	Сколько различных дипептидов можно получить из двух различных аминокислот	1) 3 2) 5 3) 4 4) 6

Часть В

В1. Масса одной молекулы вещества равна $2{,}8\cdot10^{-23}$ г. Молярная масса (г/моль) вещества составляет...

В2. На каждую нераспавшуюся молекулу НХ приходится 3 иона H^+ и 3 иона X^-. Степень диссоциации электролита (в %) равна...

В3. При взаимодействии 5,4г Al с избытком раствора NaOH выделится водород объемом (л,н.у.)...

В4. При сгорании 10л пропана выделится углекислый газ объемом (л,н.у.)...

В5. При нитровании 46,8г бензола получено 59,0 нитробензола. Выход реакции нитрования (в %) равен...

Падзенне рэфарматара

Антоній Тызенгаўз (1733-1785)

Тое, што ён рабіў і хацеў зрабіць, ацэняць толькі пасля ягонай смерці. А пры жыцці Антоній Тызенгаўз спазнаў несправядлівасць, інтрыгі, нападкі. Жаданне яго было шчырым - падняць эканоміку і культуру дзяржавы і гэтым выратаваць яе ад заняпаду. Яго не разумелі, яго ненавідзелі і ўрэшце загубілі. Сумная гісторыя! Была ў гэтым і яго ўласная немалая віна. Самалюбівы, дэспатычны, часам і несправядлівы, ён выклікаў і нянавісць да сябе і боязь. Але галоўная яго віна была ў тым, што ён нарадзіўся не ў свой час.

Антоній Тызенгаўз паходзіў са старажытнага лівонскага роду. Яго бацька Бенядзікт быў шмельцінскі староста, меў уладанні ў Беларусі. Пэўна, у родавым уладанні Паставах і нарадзіўся ў 1733 годзе Антоній. Першапачатковую адукацыю ён атрымаў дома, пасля вучыўся ў езуіцкай школе ў Вільні. Няўрымслівы і дзейсны, Тызенгаўз з цяжкасцю праходзіў вучобу. Не тое, што яна не давалася яму, - быў ён кемлівым, меў добрую памяць, - а проста бурлівая энергія не дазваляла яму засяродзіцца на аднастайным занятку. Кніг чытаць ён не любіў, ганарліва заяўляючы, што ў таго, хто чытае, розум - запазычаны, а ў яго ён - асабісты. З-за гэтага "асабістага розуму" не цярпеў ён і чужога меркавання. Такая самаўпэўненасць у сваіх здольнасцях і сілах штурхала яго на вялікія справы.

Малады граф апынуўся пры двары ўплывовых князёў Чартарыйскіх у Воўчыне. Тут пазнаёміўся ён і з маладым Станіславам Аўгустам Панятоўскім, будучым каралём. Юнакі пасябравалі. Аб'яднала іх шчырае жаданне паслужыць Айчыне. Пры двары не раз казалі аб бядотным стане дзяржавы і аб неабходнасці рэформаў. Так што гэты час стаў для Антонія школай грамадзянскага выхавання. Дзякуючы пратэкцыі Гародзенскага старасты Масальскага Тызенгаўз ў 1781 годзе атрымаў пасаду гародзенскага падстарасты. З гэтай пары ён звязаў свой лёс з Гародняй. Ён актыўна ўдзельнічае ў палітычным жыцці краіны, выбіраецца дэлегатам на Варшаўскі сойм. Аднак разумеў, што пасада ў яго нязначная, а таму і палітычная вага - невялікая. На шляху свайго ўзвышэння ён праяўляў дзівосы кемлівасці. У той час амаль любую пасаду можна было купіць - былі б грошы, і Тызенгаўз выкарыстоўвае такую зручную магчымасць. Вось што распавядае ў сваіх мемуарах брэсцкі кашталян Марцін Матушэвіч. Тызенгаўз даведаўся, што ў камердынера караля Аўгуста III ёсць каханка, даў ёй сто чырвоных злотых, каб яна падгаварыла свайго "аманта" падсунуць каралю на подпіс прывілей на літоўскае пісарства. Камердынер гэтак і зрабіў... Доўга ніхто не мог растлумачыць гэтае назначэнне. "Мусіць, крумкач прынёс каралю на подпіс той прывілей у дзюбе", - жартавалі пры каралеўскім двары. Праўда гэта ці анекдот, але ў 1763 годзе Тызенгаўз стаў пісарам літоўскім, пачаў працаваць у вялікакняжацкай канцылярыі, што адкрывала яму шлях для службовай кар'еры.

Шчыра падтрымаў Тызенгаўз выбар у 1764 годзе свайго сябра Станіслава Аўгуста Панятоўскага каралём Рэчы Паспалітай. А венцаносны сябар назначыў яго канюшнім літоўскім і ўзнагародзіў ордэнам св. Станіслава. А праз год Антоній Тызенгаўз стаў гародзенскім старастам, падскарбіем літоўскім (міністрам фінансаў Вялікага княства Літоўскага) і кіраўніком вялікакняжацкіх зямель-эканомій. Цяпер можна было і разгарнуцца. Сваімі грандыёзнымі планамі Тызенгаўз падзяліўся са Станіславам Аўгустам. Хацеў ён стварыць у Гародні прамысловы цэнтр, адкрыць там мануфактуры і фабрыкі. Гэта будзе школа эканамічных пераўтварэнняў у краіне. Такі-сякі вопыт Тызенгаўз ужо меў. У сваіх родных Паставах ён заснаваў некалькі мануфактур. Хоць пэўных ведаў яму і не хапала, але гэта яго не бянтэжыла. Галоўнае - жаданне і энергія, а іх у Тызенгаўза было праз край. Станіслаў Аўгуст ухваліў план Тызенгаўза. І як ён мог не паверыць, калі сам Антоній ні на хвіліну не сумняваўся ў поспеху задуманай справы?

Антоній пачаў эканамічныя пераўтварэнні і ў самой Гародні, і ў каралеўскіх эканоміях. Можна казаць і аб яго гвалтоўных ды жорсткіх метадах, і аб злоўжываннях, і аб празмернай жорсткасці, але трэба прызнаць яго шчыры парыў. Працаваў ён шмат, спаў у суткі не больш трох гадзін. Такой самааддачы Тызенгаўз патрабаваў і ад сваіх памочнікаў.

Сваёй дзейнасцю ён хацеў ахапіць усе сферы жыцця: эканамічную, адукацыйную, культурную, палітычную. І гэта яму ўдавалася. Будаваў мануфактуры і фабрыкі, млыны, маслабойкі, буды, масты, пракладваў дарогі, асушваў балоты. Быў ачышчаны Нёман ад Гародні і аж да Віллі, быў выкапаны канал даўжынёю 8 міль, які злучаў Віслу з Дняпром праз Мухавец і Піну.

З-за мяжы былі прывезены авечкі, якія пачалі разводзіцца ў эканоміях, былі выведзены лепшыя пароды коней. Дзеля таго, каб навучыць мясцовых півавараў варыць смачнае і добрае піва, Тызенгаўз запрасіў майстроў з Чэхіі. Не забываўся Тызенгаўз і пра асвету. У Гародні ён заснаваў ветэрынарную школу, медыка-хірургічную акадэмію, бухгалтарскае вучылішча, кадэцкі корпус, нядзельную школу для рабочых. Вучняў туды ён набіраў з маладых сялян і вучыў за казённы кошт. Быў запрошаны вядомы французскі вучоны Жак Жылібер, які выкладаў медыцыну, заклаў батанічны сад.

У час свайго падарожжа ў Францыю Тызенгаўз сустрэўся са славутым асветнікам Жан-Жакам Русо і пераконваў таго пераехаць жыць на Беларусь. Абяцаў пабудаваць для яго дом у Белавежскай пушчы і прадставіць усе ўмовы для працы

У час свайго падарожжа ў Францыю Тызенгаўз сустрэўся са славутым асветнікам Жан-Жакам Русо і пераконваў таго пераехаць жыць на Беларусь. Абяцаў пабудаваць для яго дом у Белавежскай пушчы і прадставіць усе ўмовы для працы. Русо, можа, і згадзіўся б на гэтую прапанову, каб неўзабаве перад тым яго не падмануў адзін паляк. Тызенгаўз не расчараваўся, а працаваў. Набыў друкарню, дзе пачаў друкаваць "Гародзенскую газету" - першую газету ў Беларусі. Заснаваў тэатр з аркестрам і балетнай трупай. А ў планах было стварэнне абсерваторыі і акадэміі.

І адначасова Антоній Тызенгаўз верхаводзіў палітычным жыццём у Вялікім княстве. Ён стварыў і ўтрымліваў каралеўскую партыю. Толькі той, каго вызначаў Тызенгаўз, мог быць пасломм на сойм ці ў трыбунал. Карыстаючыся сваім уплывам на караля, Тызенгаўз дамогся перанясення ў Гародню сесій трыбунала і пасяджэнняў скарбавай камісіі.

Тызенгаўз зрабіў Гародню ажыўленым, прамысловым, культурным горадам - другой сталіцай Вялікага княства. На святы і ўрачыстасці, якія ладзіў ён, у Гародню з'язджалася шляхта з усяго краю. Тызенгаўз даваў шыкоўныя балі, паказваў спектаклі: яго называлі "нястомным". Прыхільнікі і сябры захапляліся ім, ворагі зайздросцілі і ненавідзелі. Кароль Станіслаў Аўгуст быў удзячны яму. "Добры Тызенгаўз! Трэба яго любіць, бо не толькі пільна, але і пажытачна ён служыць мне", - казаў ён. І прызнаваўся: "Калі б не гандаль Тызенгаўза, дык я ўвогуле нічога гатовага не меў бы ў Варшаве". Тызенгаўз быў на вяршыні сваёй магутнасці, у зеніце славы. І ніхто не мог уявіць, што гэты калос можа абрынуцца.

Ён увесь у справе, увесь за працай. Яму няма калі абараняцца ад інтрыг. Больш за 20 фабрык, заводаў і мануфактур заснаваў Тызенгаўз. Толькі ў Гародні іх было 15; на іх выраблялі сукно, шоўк, аксаміт, залатыя ўпрыгожванні, карэты, конную вупраж, цвікі, замкі, рыдлёўкі, зброю. Каля трох тысяч майстроў і рабочых працавала на гэтых прадпрыемствах. Майстроў Тызенгаўз запрашаў з-за мяжы. Часта ў Гародню прыязджалі звычайныя авантурысты, якія выдавалі сябе за майстроў і зрывалі працу. Тызенгаўз праганяў іх і шукаў новых. Аднаго з камісараў Тызенгаўза нават засадзілі ў Парыжы ў Бастылію за тое, што ён хацеў адправіць у Гародню нейкага вядомага французскага майстра. Да майстроў ён прыстаўляў вучняў, каб яны вывучылі іх сваёй прафесіі. На вучняў і спадзяваўся Тызенгаўз: самі навучацца, а пасля іншых пачнуць вучыць. А за навуку трэба было плаціць, і Тызенгаўз плаціў майстрам вялікія грошы. Не скваліўся.

Менш праблем было з рабочымі. Іх набіралі з прыгонных сялян. Заключалі з імі дамову, давалі жыллё. Працавалі яны каля 13 гадзін у дзень, з 5 гадзін раніцы да 8 гадзін вечара з перарывам на абед працяглацю ў паўтары гадзіны. (Нядзеля - вольная). Такі рабочы дзень быў і ў Еўропе. "Стымуляваў" працу бізун пісара-наглядчыка. Гэта была звычайная практыка, якая не выклікала ў Тызенгаўза пачуцця пратэсту і агіды. Прымусовая праца не можа быць высокаэфектыўнай, і сам рабочы ў ёй не зацікаўлены. "Праца належыць мне, а прыбытак гаспадару", - справядліва заўважыла адна з работніц. І нічога дзіўнага, што многія тавары каштавалі даражэй, чым замежныя, ды і якасць іх была горшай. А значыць, іх не набывалі. Некаторыя прадпрыемствы былі стратнымі. Тызенгаўз іх не закрываў з-за ўпартасці. [illegible] Ён адкрываў новыя прадпрыемствы. "Важнейшай памылкай Тызенгаўза была нястрымнасць: не дачакаўшыся вынікаў аднаго пачынання, ён адразу ж браўся за другое. Гэта прыводзіла да разладу і нарэшце стала прычынай поўнага спынення ўсіх прадпрыемстваў", - сведчыў адзін з сучаснікаў.

Ворагі Тызенгаўза шукалі любую магчымасць загубіць яго. Яго дзейнасць выклікала трывогу ў прускага караля і расійскай імператрыцы. Яны не былі зацікаўлены ва ўмацаванні Рэчы Паспалітай. Прускі кароль Фрыдрых Вільгельм II выдаткаваў 200000 талераў на загубу Тызенгаўза. На гэтыя грошы ўтрымлівалася цэлая партыя ворагаў гародзенскага рэфарматара. Не толькі з-за палітычных меркаванняў Фрыдрых Вільгельм хацеў падзення Тызенгаўза, але і з-за боязі прамысловай канкурэнцыі. Трэба было знішчыць любыя спробы ўвесці прамысловасць у Рэчы Паспалітай. Тыя ж матывы кіравалі і расійскай імператрыцай Кацярынай II. Па словах Тызенгаўза, расійскі пасол Стацкелберг хацеў "быць над краем з каралём, а з краем над каралём". Стацкелберг бачыў у асобе Тызенгаўза галоўную перашкоду расійскай палітыцы ў Рэчы Паспалітай. Вакол Стацкелберга і гуртаваліся ворагі Тызенгаўза.

Непрыяцелі скардзіліся каралю, распускалі злосныя плёткі, пісалі памфлеты. Станіслаў Аўгуст не звяртаў увагі на гэта: "Вокрык непрыязні, зайздрасці, злога намеру - гэта яшчэ не довад". І ўсё ж і ён у 1776 годзе павінен быў прызнацца, што Тызенгаўз "дазваляе сабе несправядлівыя і ганарыстыя ўчынкі". Стацкелберг распрацаваў план расправы з Тызенгаўзам. Сутнасць яго заключалася ў тым, каб Тызенгаўз выплаціў галандскі займ. У 1776 годзе кароль узяў у Галандыі пазыку ў 9 мільёнаў злотых. Паручыцелькай выступіла імператрыца Кацярына II пры ўмове, што ў выпадку нявыплаты кіраванне каралеўскімі эканоміямі пераходзіць крэдыторам. І вось у 1780 годзе наступіў тэрмін выплаты першай часткі пазыкі і працэнтаў. Паколькі ўвесь даход з эканомій Тызенгаўз аддаваў каралю, дык патрабнай сумы ў яго не было. Намоўлены Стацкелбергам банкіры адмовілі Тызенгаўзу ў крэдыце. Тым часам непрыяцелі перайшлі ў адкрытую атаку. Сястра караля і так прасіла адклікаць Тызенгаўза ад кіравання эканоміямі. Стацкелберг узгунівяў, што сам выплаціць пазыку. Грошы яму даваў маршалак надворны Францішак Ржэвускі, які хацеў атрымаць у заставу эканоміі. Кароль вагаўся. А яму з усіх бакоў казалі, што нельга цярпець Тызенгаўза ні на хвіліну, [illegible]. Тут у Варшаве з'явіўся сакратар скарбавай камісіі Францішак Сухадолец. Колькі гадоў служыў ён Тызенгаўзу, а ў [illegible] здрадзіў. Сухадолец прывёз фінансавыя дакументы і абвінаваціў Тызенгаўза ў [illegible]. Да таго ж, пасля гэтага з Гародні ўцёк галоўны дырэктар фабрык [illegible], а за ім нават Жылібер. І яны таксама скардзіліся на свайго былога дабрадзея.

Тызенгаўз сам едзе ў Варшаву - "гняздо інтрыг". Да караля яго не пусцілі. Слабавольны Станіслаў Аўгуст саступіў. "Справядлівасць і ўласны інтарэс кажуць мне страціць яго", - выразіў ён лёс Тызенгаўза. 23 ліпеня кароль выдаў сакрэтны дэкрэт аб перадачы кіравання эканоміямі Францішку Ржэвускаму. У Гародню паехаў новы камісар Ржэвускага Валенцій Сабалеўскі. Даведаўшыся пра гэта, Тызенгаўз не справядлівасці шукае, а спяшаецца ў Гародню, каб не дапусціць самавольства.

Сілы былі няроўнымі. За Сабалеўскім стаяў кароль, з ім было войска. Тызенгаўз застаўся адзін. Прыйшоўшы ў дом да Антонія, камісар заявіў, каб ён у дваццаць чатыры гадзіны пакінуў Гародню. Тызенгаўз спасылаўся на закон, па якім павінен здаць усе дакументы і справы новаму кіраўніку эканоміямі. Сабалеўскі

Стацкелберг распрацаваў план расправы з Тызенгаўзам. Сутнасць яго заключалася ў тым, каб Тызенгаўз выплаціў галандскі займ у 9 мільёнаў злотых

яго не слухаў, а каб Тызенгаўз не перашкаджаў яму ўстанаўліваць свой парадак, выставіў каля дома Антонія варту.

А пасля пачалося сапраўднае рабаванне. Сабалеўскі сабраў рабочых і заявіў, што з заўтрашняга дня фабрыкі зачыняюцца. Усе дакументы былі канфіскаваны, склады з таварамі пад выглядам рэвізіі разрабаваны. Гэтак была загублена справа Антонія Тызенгаўза. Сам гародзенскі рэфарматар апынуўся нібы паза законам. Аднак Антоній уцёк з-пад варты і схаваўся ў былым езуіцкім кляштары. Ён яшчэ не зміры́ўся са сваім паражэннем і паслаў у трыбунал скаргу на самавольства Сабалеўскага. Ворагі прадбачылі гэта. З Варшавы на чале палка уланаў прыбыў біскуп Юзаф Касоўскі. Ржэвускі даў яму 3 тысячы злотых на подкуп трыбунала. І сярод "непадкупных суддзяў" займеліся прадажныя - пяць членаў з дваццаці і сам маршалак пачалі абараняць Ржэвускага. Сапраўдным гаспадаром трыбунала пачуваў сябе Касоўскі. Ён і заявіў Тызенгаўзу, што яго справа прайграна і рашэнне караля ён не зменіць. А скарга на гвалт Сабалеўскага была ацэнена як зняважа каралеўскай годнасці. З абвінаваўцы Тызенгаўза зрабілі абвінавачанага. У адчаі ён гразіўся выкалаць вочы біскупу. Але Касоўскі быў пад надзейнай аховай каралеўскіх жаўнераў.

Тызенгаўз зразумеў, што ні кароль, ні закон, ні суд яго не выратуюць. Горка нарэкаў ён на свой пераменлівы лёс. [illegible]

Трыбунал раскалоўся на прыхільнікаў Тызенгаўза і непрыяцеляў. Верны яму камендант трыбунальскай аховы ротмістр [illegible] Завадскі не пусціў у залу пасяджэнняў [illegible]. Але ў палацы правасуддзя правіла сіла. Касоўскі выклікаў жаўнераў, якія акружылі трыбунальскую харугву, занялі ўсе выхады і расчысцілі дарогу да залы пасяджэнняў. [illegible] адхілілі ад удзелу ў трыбунале пяцёх дэпутатаў, а Тызенгаўза прысудзілі [illegible] да зняволення на шэсць тыдняў у Вільні ў цывільнай вежы. [illegible]

Падканцлер Іахім Храптовіч патрабаваў у трыбунала выдаць дэкрэт на "знішчэнне галавы" Тызенгаўза. Пачаліся дзесяткі судовых працэсаў. На Варшаўскім сойме Тызенгаўза абвінавацілі ў "страце скарбу", "непарадках у гаспадарстве" і ў дзесятку іншых грахоў. І засудзілі б на гэты раз, каб не абараніў яго кароль. Ён жа зняў з Тызенгаўза прысуд трыбунала. Была створана камісія для ўстанаўлення віны падскарбія. Камісія працавала некалькі гадоў і налічыла Тызенгаўзу страты ў 600 тысяч злотых. Адкуль узяліся гэтыя лічбы, можна зразумець, бо на Тызенгаўза спісваліся грахі арандатараў, спісалі на яго і рабунак Сабалеўскага. Абараняць сябе ён не мог - рахункі, дакументы, справаздачы былі ў яго канфіскаваны. Ну, а калі ўлічыць, што ўзначальваў камісію Храптовіч, дык нельга было чакаць апраўдальнага вердыкту. На сойме ў 1782 годзе зноў патрабавалі пакарання Тызенгаўза. Кароль, адчуваючы сваю віну, заступіўся за яго. "Тызенгаўз мае вялікія для края заслугі. Тызенгаўз дапусціў, ці пры ўдзеле іншых, злоўжыванні на шкоду публічнага скарбу. Няхай Тызенгаўз верне ўсё, што павінен. Але, паважаючы заслугі Тызенгаўза і тое, што ён нацярпеўся ды яго нешчаслівы стан, няхай дазнае літасць".

Тызенгаўза пазбавілі ўсіх дзяржаўных пасад, на яго ўладанні наклалі сіквестр. Былыя сябры і паплечнікі адвярнуліся ад яго. Свой век Тызенгаўз дажываў у беднасці і адзіноце. Адзіным суцяшэннем былі для яго кнігі. Часам ездзіў ён у Нясвіж да караля Радзівіла, які зычліва запрашаў яго ў госці. Інтрыгі, судовыя працэсы падарвалі здароўе. Ён быў ценем былога "нястомнага" рэфарматара. Справа яго была занядбана. І жыць не засталося дзеля чаго. У ноч з 30 на 31 сакавіка 1785 года ў Варшаве Антоній Тызенгаўз памёр.

І толькі пазней кароль Станіслаў Аўгуст прызнаў сваю несправядлівасць да Тызенгаўза. Але ўжо было позна. Рэчы Паспалітай не існавала. А таго, хто хацеў яе выратаваць ад заняпаду, ён выдаў на расправу непрыяцелям.

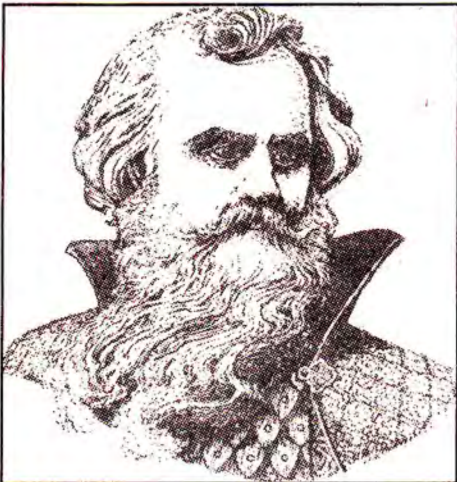
Вітаўт ЧАРОПКА.

"Людям судяше, князем грады рядяше..."

Спроба ўзнаўлення біяграфіі Усяслава Чарадзея

Дадзеная спроба ўзнавіць і выверыць біяграфію слаўнага князя заснаваная на фальклорных, летапісных і іншых крыніцах.

Самім лёсам яму было наканавана захаваць і памножыць былую славу сваіх продкаў, умацаваць пазіцыі Полацкай дзяржавы ў Еўропе і стаць заснавальнікам новай княскай дынастыі.



Ён нарадзіўся ў Полацку - стольным горадзе крывічоў. Бацькі назвалі яго старадаўнім славянскім імем Усяслаў - у гонар роднага дзядзькі, які памёр у маладым веку...

Нараджэнне Усяслава было доўгачаканым не толькі для яго бацькі - полацкага князя Брачыслава, але і для полацкага баярства, купецтва, усяго насельніцтва дзяржавы. Прыкладна з сямігадовага ўзросту на працягу трох гадоў Усяслаў атрымліваў першапачатковую адукацыю. Яна заключалася ў навучанні чытанню, пісьму і лічэнню. На працягу наступных двух-трох гадоў ён атрымаў веды па граматыцы, прыродазнаўстве, логіцы (тады яна была вядомая пад назвай "дыялектыка") і іншых навуках. Сярод іх асобна варта назваць юрыспрудэнцыю. (Нездарма праз паўтара стагоддзя ў "Слове пра паход Ігараў" будзе зроблены акцэнт якраз на тым, што "Всеслав князь людям судяше, князем грады рядяше...")

Яшчэ з часоў князя Ізяслава, дзеда Усяслава, у Полацку існавала найбагацейшая бібліятэка, у якой захоўваліся кнігі самай рознай тэматыкі не толькі на славянскай, але і на грэчаскай мове, лацыні. Таму пра жыццё еўрапейскіх народаў, народаў Бліжняга Усходу і Егіпта юны Усяслаў даведваўся не толькі з вуснаў полацкіх і іншаземных купцоў, якія падарожнічалі па далёкіх землях, але і з грэка-візантыйскіх хронік Іаана Малалы і Георгія Амартолы, з "Елінскага і рымскага летапісцаў". Гістарычныя і геаграфічныя веды можна было пачарпнуць таксама з "Хрысціянскай тапаграфіі" Казьмы Індыкоплава і "Гісторыі іудзейскай вайны" Іосіфа Флавія, а з "Шасцідзённіка" і "Фізіялога" атрымаць уяўленне пра жывы і нежывы свет. Цалкам верагодна, што ў полацкай бібліятэцы меліся ўласныя перакладныя "Ізборнікі" з гістарычнымі, філасофскімі і дыдактычнымі творамі.

Як нашчадак Полацкай дзяжавы, Усяслаў з ранняга дзяцінства быў знаёмы з Полацкім летапісам, дасканала ведаў гісторыю сваёй зямлі і гісторыю свайго роду. Ён пэўна ведаў, што сярод яго славутых продкаў была княгіня Прадслава, а яе пасол Каніцар у ліку іншых прадстаўнікоў усходнеславянскіх зямель у 944 г. падпісаў мірную дамову з грэкамі (імператарам Раманам і яго сынамі-суправіцелямі Стэфанам і Канстанцінам). З летапісу ён мог даведацца і пра тое, як пасля смерці Прадславы Рагвалод і яго брат Тур вярнуліся са сваіх еўрапейскіх блуканняў. Рагвалод узначаліў Полацкую дзяржаву, а Тур заснаваў горад на Прыпяці, які быў названы яго імем - Тураў.

Гісторыю Полацкай зямлі часоў Рагвалода ён мог ведаць не толькі з пагадовых летапісных запісаў, але і па апавяданнях жывых сведкаў тых падзей. Усяслаў ведаў аб сватанні свайго прадзеда Уладзіміра да прабабкі, гордай Рагнеды, і тым "крывавым" вяселлі, якое той учыніў у Полацку з падказкі ўласнага дзядзькі Дабрыні. Тады Усяслаў даведаўся і пра тое, што яго прапрадзед Рагвалод з'яўляўся носьбітам не толькі вышэйшай свецкай, але і вышэйшай рэлігійнай улады. І Уладзіміру, каб стаць адзіным пераемнікам гэтай улады на ўсходнеславянскіх землях, трэба было ўзяць шлюб з Рагнедай, нашчадкам Рагвалода. З тых жа пор Усяслаў ведаў і пра тое, што ён - пераемнік не толькі князя Брачыслава, але ў роўнай ступені і кіеўскага князя Яраслава, які даводзіўся малодшым братам яго дзеду Ізяславу.

У 10-гадовым узросце ў жыцці Усяслава адбылася яшчэ адна важная падзея - полацкі епіскап правёў над ім абрады пастрыжэння і пасаджэння на каня. З гэтага часу Усяславу дазвалялася мець уласную дружыну. Дружыннікамі былі такія ж самыя юнакі, што таксама прайшлі праз абрады пастрыжэння і пасаджэння на каня. Пад наглядам вопытных бацькавых дружыннікаў Усяслаў пачаў спасцігаць нялёгкую навуку ваярскага майстэрства. З гэтай жа мэтай для будучага полацкага валадара і яго дружыны ладзіліся паляванні ў навакольных пушчах. У хуткім часе пасля таго Усяславу сасваталі дзяўчыну - будучую полацкую князёўну. Яна паходзіла з водзі - таго самага народу, да якога напалову па крыві належаў і сам Усяслаў.

Але самай значнай падзеяй гэтага перыяду ў жыцці Усяслава стаў сапраўдны вайсковы паход да берагоў Нёмана, куды са сваёй дружынай накіраваўся кіеўскі князь Яраслаў і куды дзеля бяспекі сваіх уладанняў павінен быў рушыць полацкі валадар. Упершыню полацкая дружына ішла пад двума сцягамі - князя Брачыслава і 11-гадовага Усяслава.

У 1044 г. князь полацкі Брачыслаў памёр, і 15-гадовы Усяслаў заступіў на бацькава месца. З гэтага часу ён узначаліў цэлую дзяржаву, пераняўшы ўвесь цяжар дзяржаўнага кіравання

Толькі час бесклапотных забаў і прыемных заняткаў цягнуўся нядоўга. У 1044 г. князь полацкі Брачыслаў памёр, і 15-гадовы Усяслаў заступіў на бацькава месца. З гэтага часу ён узначаліў цэлую дзяржаву, пераняўшы ўвесь цяжар дзяржаўнага кіравання. Разам з тым ён наўрад ці лічыўся паўнавартасным валадаром, бо не меў права самастойна прымаць важных палітычных і эканамічных рашэнняў без рады з вечам - мясцовым баярствам і заможным купецтвам. Малады полацкі князь Усяслаў абапіраўся на іх і вымушаны быў слухацца.

Князь Брачыслаў пакінуў пасля сябе моцную, заможную, унутрана ўстойлівую дзяржаву. У бліжэйшыя паўтара дзесяцігоддзі пасля смерці бацькі Усяслаў займаўся ўмацаваннем гэтай унутранай устойлівасці. На чале сваёй уласнай дружыны ён хадзіў збіраць даніну з падначаленых народаў, паднаўляў старыя і ўзводзіў новыя крэпасці на межах сваёй дзяржавы. Разам з тым ён быў у курсе таго, што адбывалася ў суседзяў - Пскове, Ноўгарадзе, Кіеве, а таксама ў далёкіх Канстанцінопалі і Рыме. Ён уважліва сачыў за спарадычнымі сутычкамі паміж венграмі і немцамі, перамяшчэннем народаў у стэпах, палітычнай нестабільнасцю ў Візантыі і адчувальным набліжэннем расколу адзінай хрысціянскай царквы. Таму калі пасля перамогі над печанегамі Яраслаў Мудры ўзвёў у Кіеве храм Сафіі, а затым такі ж храм пачалі ўзводзіць у Ноўгарадзе, Усяслаў сабраў лепшых майстроў і загадаў распачаць узвядзенне храма Сафіі Прамудрасці ў сталіцы сваёй дзяржавы, які павінен быў стаць сімвалам добраўпарадкаванасці быцця, гарманізацыі хаосу і засведчыць дзяржаўную моц Полацка.

У 1059 годзе полацкі князь атрымаў запрашэнне паўднёварускага трыумвірату - князёў Ізяслава, Святаслава і Усевалада - прыняць удзел у вайсковай аперацыі супраць торкаў. Пасля рады з вечам Усяслаў на чале дружыны выступіў у далёкі ваенны паход. Так адбылося знаёмства сыноў Яраслава Мудрага са сваім стрыечным пляменнікам, які меў роўныя з імі і іх нашчадкамі правы на кіеўскі вялікакняскі прастол.

Да гэтага часу Усяслаў амаль канчаткова сфарміраваўся як асоба і ўладар. Яму ўжо споўнілася 30 гадоў, ён меў нашчадкаў - блізнятаў Барыса і Глеба, а таксама Давыда. Невысокага росту, хударлявага целаскладу, з светларусымі валасамі і невялікай бародкай на маладым твары, ён меў даволі складаны характар. Надзелены ад нараджэння пранікліввым розумам і мудрасцю, князь Усяслаў яшчэ ў юнацтве сваімі разважаннямі і выказваннямі неаднойчы ставіў у тупік бацьку і сваіх высокаадукаваных настаўнікаў. Яго засяроджаны погляд, здавалася, працінаў наскрозь, гіпнатызаваў суразмоўцу. Таму, хто яго дрэнна ведаў, здавалася, што Усяслаў здольны чытаць чужыя думкі. Ад гэтага рабілася ніякавата. На самай жа справе ён проста меў выдатную інтуіцыю, якую многія ўспрымалі за яснабачанне. Ён больш давяраў сваім уражанням, сімпатыям і пачуццям, чым рэальным фактам і нават уласным ведам або парадам і меркаванням іншых людзей...

Вайсковая аперацыя супраць торкаў закончылася паспяхова. Торкі не наважыліся ўступіць у бой з аб'яднанай арміяй усходнеславянскіх князёў і адступілі ў межы Візантыі. Полацкі князь і яго дружына вярнуліся дадому з вялікай славай. Мелі задавальненне і полацкія мужы - баяры і купцы, бо да ўладанняў Полацка, згодна папярэдняй дамоўленасці з кіеўскім трыумвіратам, адышлі гарады Орша і Копысь.

Пад 1065 г. летапісцы занатавалі: "Поча Всеслав рать держати", тым самым аднадушна вінавацячы полацкага князя ў распачынанні новай смуты на ўсходнеславянскіх землях. Але ці быў полацкі валадар пачынальнікам смуты? Ужо праз год пасля перамогі над торкамі князь Усевалад пасварыўся са сваімі былымі саюзнікамі полаўцамі. Адбылася бітва, перамогу ў якой атрымаў палавецкі хан Іскал. У выніку гэтага перарвалася і сувязь рускіх княстваў з Тмутараканню.

У хуткім часе пасля падзей на поўдні пэўныя перамены адбыліся і ў блізкім суседстве з Полацкам: кіеўскі князь Ізяслаў прагнаў свайго пляменніка Расціслава з Ноўгарада, пасадзіўшы замест яго Мсціслава, свайго сына.

Расціслаў кінуўся за дапамогай да Усяслава. Усяслаў не мог не выкарыстаць такой зручнай нагоды для вырашэння сваіх геапалітычных праблем. Так у Полацку нарадзіўся хітры план, які ў хуткім часе і пачаў ажыццяўляцца. Расціслаў у суправаджэнні сваіх паплечнікаў (кіеўскага ваяводы Парэя і Вышаты - сына наўгародскага ваяводы Астраміра, унука пасадніка Канстанціна і праўнука Дабрыні) накіраваўся ў далёкую Тмутаракань, а Усяслаў стаў збіраць войска ў Полацку. І як толькі Расціслаў прагнаў з Тмутаракані Глеба, сына Святаслава, ён рушыў у паход на Пскоў. Яго напад на Пскоў насіў прэвентыўны характар і павінен быў спыніць экспансію паўночных суседзяў (Пскова і Ноўгарада) на землі па Заходняй Дзвіне - даўнія валоданні Полацкай дзяржавы. Акрамя таго полацкае веча нагадала Усяславу, што са смерцю князя Яраслава Мудрага ў Полацк перастала паступаць частка даніны, якую князі Яраславічы атрымлівалі з зямель па Нёмане, што знаходзіліся ў непасрэдным суседстве з полацкімі ўладаннямі і былі падзелены на сферы ўплыву паміж княствамі яшчэ пры жыцці князя Брачыслава.

Аднак, нягледзячы на неверагодныя намаганні Усяслава, Пскоў застаўся непрыступны. Характар полацкага князя не дазваляў яму адысці ад горада, і ён быў гатовы да працяглай аблогі. Але ў гэты самы час вайсковая выведка данесла Усяславу, што з Ноўгарада на дапамогу Пскову выступіў Мсціслаў. Не марудзячы, полацкі князь выступіў насустрач Мсціславу. Іх дружыны сустрэліся на р. Чарэсе, і Усяслаў ушчэнт разбіў Мсціслава. Наўгародскі князь з рэшткамі сваёй дружыны ўцёк у Кіеў, а полацкаму князю адкрыўся прамы шлях на Ноўгарад. У гэтай бітве над полацкім войскам побач са сцягам Усяслава ўзвышаліся сцягі і яго сыноў - Барыса і Глеба.

У Полацк князь вярнуўся з вялікім скарбам і шматлікім палонам, а ўжо ў самым пачатку наступнага года ён выступіў у новы паход. На гэты раз яго шлях пралягаў праз землі дрыгавічоў да Навагародка, які быў заснаваны Яраславам Мудрым пасля паходу на літоўцаў у 1044 г.

Тым часам князі Яраславічы расправіліся з мяцежным Расціславам і скіравалі сваю ўвагу на Усяслава. Аб'яднанымі сіламі яны рушылі да межаў Полацкага княства. Вестка пра іх наступленне хутка дасягнула гарадоў і сёлаў дзяржавы, жыхары якіх хавалі скарбы і, нягледзячы на маразы, пакідалі наседжаныя месцы, хаваліся за сценамі замкаў або ў непраходных лясных нетрах.

Першай ахвярай Яраславічаў стаў Менск і яго жыхары. Пасля непрацяглага супраціўлення горад быў захоплены, усе мужчыны забіты, а жанчыны і дзеці выведзены ў палон. Затым князі-трыумвіры накіраваліся да Нямігі (на месцы сучаснага Мінска), дзе са сваім войскам іх чакаў Усяслаў. 10 сакавіка 1067 г. тут і адбылася жорсткая, кровапралітная бітва, пра якую аж праз 120 гадоў з жахам узгадваў аўтар "Слова пра паход Ігараў".

"Бысть сеча зла и мнози падеша с обе стороны" - паводле старых летапісаў канстатаваў В. Тацішчаў. Усяслаў з рэшткамі свайго войска адступіў, а князі Яраславічы панеслі такія страты, што не маглі пайсці на пераслед суперніка. Помсцячы непакорнаму стрыечнаму пляменніку, яны пачалі рабаваць гарады і вёскі Полацкай дзяржавы, а насельніцтва забіраць у палон. Штодня становішча пагаршалася, трэба было тэрмінова шукаць выйсце. Князь Усяслаў не мог скарыцца Яраславічам, з незалежнага валадара добраахвотна ператварыцца ў васала Кіева. Яму тэрмінова патрэбны быў моцны саюзнік. І такім саюзнікам для яго сталі полаўцы.

Даведаўшыся пра зносіны Усяслава з полаўцамі, князі Яраславічы зразумелі, што пралічыліся. Яны разумелі, што змагацца на два франты не здолеюць, і тады вырашылі перахітрыць Усяслава. На знак сваіх "добрых" намераў яны вывелі войскі з тэрыторыі Полацкай дзяржавы і нават стварылі крыжацалаванне.

Дамова на перамовы была дасягнута, і 10 ліпеня 1067 г. полацкі князь з'явіўся на рэчку Ршу - мяжу паміж Полацкай і Смаленскай землямі. Каб не выклікаць падазрэнняў з боку стрыечных дзядзькоў, Усяслаў узяў з сабой сыноў Барыса і Глеба. Ён быў упэўнены, што ў бліжэйшы час да стану Яраславічаў дойдзе чутка пра наступленне полаўцаў.

Але гэтым разам Усяслаў пралічыўся. Час ішоў, а ад полаўцаў не было ніякіх вестак. Ды і браты Яраславічы не збіраліся марудзіць час у доўгіх перамовах. Згодна папярэдняму вераломнаму плану, яны паланілі полацкага князя і яго сыноў і таемным шляхам пад узмоцненай аховай накіравалі ў Кіеў, дзе і ўсадзілі ў поруб.

Усяслава мог чакаць лёс Судзіслава Пскоўскага, які 24 гады быў вязнем спачатку старэйшага брата, а тады яго сыноў. Ад гэтага наўрад ці ўратавала б нават сарочка, у якой ён нарадзіўся. Але тое, што праз год, два месяцы і пяць дзён пасля яго паланення да межаў Паўднёвай Русі ў чарговы раз падышлі полаўцы і на рацэ Альце разграмілі войска Яраславічаў, не можа быць выпадковасцю. Проста на волі заставаліся людзі, якія былі зацікаўлены ў развале трыумвірату і бачылі сваім сцягам у гэтай справе полацкага князя Усяслава.

Усяслаў здолеў захаваць Полацк як самастойную дзяржаву. На перыяд з сярэдзіны 80-х гг. 11 ст. і да самай смерці князя Усяслава прыходзіцца гандлёвы, палітычны і культурны росквіт

Перамога полаўцаў выклікала народныя хваляванні ў Кіеве, якія хутка перараслі ў паўстанне. Паўстанцы вызвалілі Усяслава і яго сыноў з поруба і паставілі сваім князем. Ізяслаў вымушаны быў шукаць паратунку на Захадзе. Забраўшы казну, ён накіраваўся ў Польшчу.

Тым часам сітуацыя патрабавала ад князя Усяслава выхаду з таго складанага становішча, у якім ён апынуўся. Народ патрабаваў зброю і коней, але Усяслаў не меў сродкаў на іх набыццё. І тады ён звярнуўся за дапамогай да кіеўскага баярства і купецтва. Невядома, на якіх умовах, але сродкі Усяслаў атрымаў і тут жа выправіўся ў дарогу. Яго шлях ляжаў у Венгрыю, якая даўно гандлявала конямі з Кіеўскай Руссю.

Верасень і кастрычнік князь Усяслаў рыхтаваўся. У Венгрыі ён не толькі набыў коней, але і здолеў заручыцца пэўнай падтрымкай караля Шаламона Арпада ў барацьбе з агульным ворагам. (Як і для Кіеўскай Русі, полаўцы былі надакучлівым суседам для Венгрыі, ад якога яны пазбавіліся толькі ў 1091 г.)

У першы дзень лістапада 1068 г. на р. Снові адбылася бітва, у якой кіеўскае апалчэнне на чале з Усяславам перамагло полаўцаў. Шлях на Тмутаракань зноў стаў вольны. Усяслаў наведаўся туды, прагнаў Глеба Святаславіча і перадаў уладу над горадам свайму чалавеку.

Неўзабаве пасля гэтага Усяслаў сядзеў у Кіеве. Ужо вясной 1069 г. у межы Кіеўскага княства з захаду ўвайшоў князь Ізяслаў. Разам з ім быў польскі кароль Баляслаў II. Усяслаў выступіў ім насустрач, але каля Белгарада раптам таемна пакінуў войска і паспяшаў на поўнач, на родную Полаччыну. Ізяслаў кінуўся на пераслед Усяслава, але той схаваўся ў племені водзь, з якога паходзілі яго маці і жонка. У хуткім часе да Кіева дайшлі весткі, што ён узначаліў паход на Ноўгарад. Паход аказаўся няўдалым - Усяслаў зноў быў паланёны, але гэтым разам адпушаны.

Толькі ў 1071 г. Усяславу ўдалося вярнуць сабе Полацк. Тады ж полацкі князь прайграў бітву Яраполку каля загадкавага Галацічаска, здолеўшы утрымаць за сабой Полацкую зямлю. Але ў наступным годзе Ізяслаў заключыў з Усяславам саюз, змацаваны заручынамі паміж Глебам Усяславічам і дачкой Яраполка, сына Ізяслава. Ізяславу тэрмінова спатрэбіўся саюзнік у процістаянні братам, якім не падабалася сяброўства Ізяслава з палякамі, немцамі і Папам Рымскім. Небеспадстаўна падазраючы стварэнне новага дуумвірату, яны выступілі супраць старэйшага брата.

Невядома, якія наступствы для лёсу ўсходнеславянскіх зямель меў бы саюз Ізяслава з Усяславам, калі б Святаслаў і Усевалад не прагналі брата з Кіева. Затое вядома, як у бліжэйшыя гады склалася гісторыя Полацкай дзяржавы. Пасля вяртання Усяслаў узнавіў палітыку яе ўмацавання і павелічэння тэрыторыі. Тут зноў інтарэсы Полацка сутыкнуліся з інтарэсамі Ноўгарада. Князь Глеб Святаславіч звярнуўся за дапамогай да Манамаха, і той летам 1077 г. ажыццявіў паход на Полацк, а зімой 1078 г. узначаліў новы паход. Для Полацка гэта быў сапраўдны патоп, бо Манамах прывёў з сабой сілы Паўночнай і Паўднёвай Русі, а таксама палавецкую арду. Але горад выстаяў, і ў адказ восенню 1078 г. Усяслаў здзейсніў імклівы напад на Смаленск. Манамах даведаўся пра гэта і кінуўся наўздагон полацкаму князю, але не дагнаў яго.

З тых пор Манамах затаіў помсту на Усяслава. Але адпомсціць яму не здолеў, бо ўжо ў наступным годзе на ўладанні Манамаха насунулася палавецкая пагроза. Некалькі год запар ён змагаўся то з полаўцамі, то з Давыдам і Васількам на Валыні. І толькі праз 6 гадоў Манамах узгадаў пра Усяслава. Гэтым разам яго ахвярай стаў Менск ("И на ту осень идохом с черниговци и с половци, с читеевичи, к Меньску: изъехахом город, и не оставихом у него ни челядина, ни скотины", - успамінаў амаль праз 40 гадоў сам Манамах), які так і не адрадзіўся на старым месцы.

Нягледзячы на ўсе гэтыя навалы, Усяслаў здолеў захаваць Полацк як самастойную дзяржаву. На перыяд з сярэдзіны 80-х гг. 11 ст. і да самай смерці князя Усяслава прыходзіцца гандлёвы, палітычны і культурны росквіт Полацкай дзяржавы. Яе межы значна пашырыліся ў заходнім, паўночна-заходнім і паўднёва-заходнім напрамку, а княская казна, багацце баярства і купецтва сталі аднымі з самых вялікіх у Еўропе. Таму цяжка нават уявіць, якім вялікім горам стала для яе тагачасных насельнікаў сумная вестка, якую летапісец змясціў усяго ў адзін радок: "В лето 6609 (1101) преставися Всеслав, Полоцкий князь месяца априля, в 14 день, в 9 час дне, в среду".

Алесь ВЕКА.

Тэлепраграма

ПАНЯДЗЕЛАК, 4 САКАВІКА

БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

6.00, 7.00, 8.00, 9.00, 12.00, 15.00, 18.00, 23.35 Навіны.
6.10, 7.10, 8.10 Добрай раніцы, Беларусь!
9.10 "След пярэваратня".
10.05 Арсенал. Праграма пра армію.
10.30 Тэлебарометр. Прагноз надвор'я.
11.00 "Сямейныя вузы".
12.20 Гадзіна прафесіянала.
12.45 Чароўная шкатулка "Саюзмультфільма". "Дабрыня Нікіціч".
13.00 "Ад'ютант яго правасхадзіцельства". Маст. фільм. 4-я серыя.
14.10 "Скарбы сусветнай культуры".
15.20 Дэтэктыўны серыял "Жулі Леско".
17.00 "След пярэваратня".
18.30 Зона Ікс.
18.40 Святочны канцэрт, прысвечаны Дню міліцыі Рэспублікі Беларусь.
20.40 Калыханка.
21.00 Панарама. Інфармацыйны канал.
21.50 "Сямейныя вузы".
22.40 Стадыён.
23.05 Планета "АРТ".
23.55 Начны сеанс. "Бег ад смерці".

ГРТ

8.00, 11.00 Навіны.
8.15 "Зямля кахання".
9.10 Дакументальны дэтэктыў. Справа Рыгора Пасько.
9.45 "Народ супраць". Тэлегульня.
10.35 "Бесталковыя нататкі" з Дзм. Крыловым.
10.50 Бібліяманія.
14.55 "Следства вядуць знатакі. Праз 10 гадоў". Справа № 23. "Трацейскі суддзя". 4-я серыя.
16.00 Вялікае мыццё.
17.00 Вячэрнія навіны.
17.25 "З лёгкай парай!". У гасцях у Міхаіла Еўдакімава.
17.55 Чакай мяне.
19.00 "Народ супраць". Тэлегульня.
20.00 Час.
20.35 "Забойная сіла-2. Крэдыт даверу".
21.35 Незалежнае расследаванне. Алімпіяда-2002.
22.30 Начны "Час".
23.00 Солт-Лейк-Сіці. Вынікі XIX зімовых Алімпійскіх гульняў.
23.30 "Начная змена".

РАСІЯ

8.00, 10.00, 16.00, 19.00 Весткі.
8.10 "Селеста, заўсёды Селеста".
8.45 Сямейныя навіны.
8.50 Экспертыза РТР. Дайджэст.
9.00 "Востраў фантазій".
9.50 Дзяжурная часць.
10.15 "Санта-Барбара".
16.20 Дарожны патруль.
16.30 Афіша.
16.40 Экспертыза РТР. Дайджэст.
16.50 "Чаромушкі".
17.50 "Камісар Рэкс".
18.50 Добрай ночы, малышы!
19.00 Весткі.
19.35 Мясцовы час. Весткі-Масква.
19.55 "Трое супраць усіх".
20.55 "Пуаро Агаты Крысці. Кватэра на чацвёртым паверсе".
22.00 Весткі-Падрабязнасці.
22.15 Мясцовы час. Весткі-Масква.
22.25 Дзяжурная часць.
22.40 Апошні сеанс. Камедыя "За цудоўных дам!".

КУЛЬТУРА

9.15 "Рамантыка раманса". Вядучы Л. Сярэбранікаў.
9.40 "Тайна смерці Гогаля". Дак. фільм.
10.45 "Сферы". Міжнародны агляд.
11.30, 15.00, 17.30, 23.00 Навіны культуры.
11.45 Разам з Фафалем.
12.00 "Самы маленькі гном". Мультфільм.
12.10 "Анталогія аднаго вечара". Аліна Вітухноўская.
12.15 Цесныя вароты. Таямнічы старац Феадор Томскі.
12.30 М. дэ Фалья. "Ночы ў садах Іспаніі". Салістка Л. Цімафеева (ф-на). Дырыжор Ю. Сіманаў.
13.00 "Культурная рэвалюцыя". "Цэнзура неабходна грамадству". Праграма М. Швыдкога.
13.50 "Клара". Кароткаметражны маст. фільм.
14.15 Еўсці-ГЕНІЙ.
15.10 Кіно – дзецям. "Навальнічныя камяні".
15.35 Дзень памяці М.В. Гогаля. "Пецярбургскія сюжэты". Аўтарская праграма І. Залатускага. Перадача 1-я. "Гогаль і Пушкін".
16.05 "Тайна смерці Гогаля". Дак. фільм.
17.00 Alma mater.
17.50 "Век Рускага музея". Аўтарская праграма В. Гусева.
18.15 "Страсці па-італьянску".
19.05 Вячэрняя казка.
19.15 "Верліока". Мультфільм.
19.25 Тэатральная Расія. Ж.-Б. Мальер. "Махлярства Скапена". Спектакль Дзяржаўнага акадэмічнага Малога тэатра.
21.05 "Джаз у Акадэмічнай зале". Д. Крамер.
21.35 "Што рабіць?". Праграма В. Траццякова.
22.30 Ад кінаавангарда да відэаарта. "Кантрольная для дарослых".

НТБ

7.00, 7.30, 9.00, 11.00, 13.00, 15.00, 18.00, 21.00, 23.00 Сёння.
7.10, 7.35 Раніца на НТБ.
7.50 "Агент нацыянальнай бяспекі-III". 4-я серыя. "Рэкламная паўза".
9.25 Надоечы.
10.40 Лялькі.
11.20 Наша кіно. Камедыя "Новы Адэон".
13.20 Ток-шоу "Прынцып "Даміно".
14.40 Крымінал.
15.30 "Дасье дэтэктыва Дуброўскага".
16.40 Скваппнасць.
17.35 Крымінал.
18.30 Герой дня.
18.50 "На рагу ля Патрыяршых-2".
19.50 "Дальнабойшчыкі".
21.55 "Хуткая дапамога-II".
23.25 Гордан.

СТБ

6.00, 16.30 "Паўэр рэйнджэрс, ці Магутныя рэйнджэры".
6.30, 16.05 "Д'яблік".
7.00 Інфармацыйная праграма Наталлі Гусаковай "168 гадзін Мінска".
8.00 "Віртуальны свет".
8.15 Музыка на СТБ.
8.30 Камедыя "Супершпіён".
11.00, 0.45 "М 1". Музычная праграма. 11.30 "Дарма і Грэг".
12.00, 15.00, 19.00, 23.00 "24 гадзіны".
12.15 "Добро пожаловаться".
12.20 "Арт-экспрэс". Культурнае жыццё сталіцы.
12.45 "Марш Турэцкага-2".
13.45 "Фаталісты". Заключная серыя.
15.15 "Пітэр Пэн". Мультфільм.
15.40 "Жалезны чалавек". Мультфільм.
16.55 "Чарцяня".
18.00 Навіны СНД.
18.15 "Пока горит свеча...".
18.45 "Прэм'ер-парад "Сталічны". Гумарыстычная праграма.
18.50 "Тэма дня".
19.15 Дзіцячы экран. "Добры вечар, малы...".
19.30 Фантастычны баявік "Вірус".
21.45 "Прыпынак па патрабаванню".
23.15 "Арт-экспрэс". Культурнае жыццё сталіцы.
23.35 Футбольны кур'ер.
0.15 Начны музычны канал.
0.30 Спартыўныя навіны.

АЎТОРАК, 5 САКАВІКА

БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

6.00, 7.00, 8.00, 9.00, 12.00, 15.00, 18.00, 0.20 Навіны.
6.10, 7.10, 8.10 Добрай раніцы, Беларусь!
9.10 "След пярэваратня".
10.05 Стадыён.
10.30 "Прыгоды Шэрлі Холмс".
11.00, 21.50 "Сямейныя вузы".
12.20 Дзень добры, Беларусь!
13.00 "Ад'ютант яго правасхадзіцельства". Маст. фільм 5-я серыя, заключная.
14.15 "Скарбы сусветнай культуры".
14.30 Зоркі кінафестываляў у праграме "Тэлевізійны Дом кіно".
15.20 "Горац".
15.40 "Прыгоды Шэрлі Холмс".
16.10 "Пяць цудаў".
16.20 "5 х 5". Праграма для старшакласнікаў".
17.00 "След пярэваратня".
18.20 Зона Ікс.
18.35 Саюзнае веча.
19.00 Маст. фільм "Вядзьмарка".
20.40 Калыханка.
21.00 Панарама.
22.40 Спорт-кур'ер.
22.50 "Народжаная рэвалюцыяй". Маст. фільм. 6-я серыя. "Экзамен".

ГРТ

8.00, 11.00 Навіны.
8.15 Чакай мяне.
9.15 "З лёгкай парай!" У гасцях у Міхаіла Еўдакімава.
9.45 "Народ супраць". Тэлегульня.
10.35 Смак.
10.50 Бібліяманія.
15.00 "Забойная сіла-2. Крэдыт давер'я".
16.00 Вялікае мыццё.
17.00 Вячэрнія навіны.
17.25 Смехапанарама Яўгена Петрасяна.
18.00 "Зямля кахання".
19.00 "Слабае звяно".
20.00 Час.
20.35 "Забойная сіла-2. Двайны чад".
21.40 "Крэмль-9". "Васіль Сталін. Узлёт".
22.30 Начны "Час".
23.00 Берлінскі фестываль у праграме "Ціхі дом".
23.30 "Начная змена".

РАСІЯ

8.00, 10.00, 16.00, 19.00 Весткі.
8.10 "Селеста, заўсёды Селеста".
8.45 Сямейныя навіны.
8.50 Экспертыза РТР. Дайджэст.
9.00 "Востраў фантазій".
9.50 Дзяжурная часць.
10.15 "Санта-Барбара".
16.20 Дарожны патруль.
16.30 Афіша.
16.40 Экспертыза РТР. Дайджэст.
16.50 "Чаромушкі".
17.00 "Камісар Рэкс".
18.50 Добрай ночы, малышы!
19.35 Весткі- Масква.
19.55 "Трое супраць усіх".
20.55 Дэтэктыў "Пуаро Агаты Крысці. Дзіўны крадзеж".
22.00 Весткі- Падрабязнасці.
22.15 Весткі- Масква.
22.25 Камедыя "Раксана".

КУЛЬТУРА

9.15 "Залаты п'едэстал". Уладзімір Куц.
9.40 "Альбом Ефрасінні". Дак. фільм.
10.30 Усе суры Карана.
10.45 Дом акцёра. "Дом, які пабудаваў Эскін..."
11.30, 15.00, 17.30, 23.00 Навіны культуры.
11.45 Разам з Фафалем.
12.00 "Самы маленькі гном".
12.15 Чым жыве Расія.
12.30 Сцэнаграма.
13.00 "Яўген Матвееў. Размовы з майстрам". Частка 1-я.
13.10 Да 80-годдзя Яўгена Матвеева. "Любоў зямная". Маст. фільм.
14.40 Б. Брытэн. "Простая сімфонія".
15.10 Кіно – дзецям. "Навальнічныя камяні".
15.35 "Пецярбургскія сюжэты". Перадача 2-я. "Гогаль і Хлестакоў".
16.05 "Расійскі кур'ер". Бежацк (Цвярская вобласць).
16.35 "Альбом Ефрасінні". Дак. фільм.
17.50 Палацавыя тайны. "Цар цароў".
18.15 "Страсці па-італьянску".
19.10 "Партытуры не гараць". Аўтарская праграма А. Варгафціка.
19.40 Вячэрняя казка.
19.50 "Ілля Мурамец". Мультфільм.
20.00 "Цытаты з жыцця". Алег Газенка.
20.40 "На мурамскай сцяжынцы". Маст. фільм.
22.05 Д. Шастаковіч. Іспанскія песні. Выконвае В. Барадзіна.
22.30 Парыжскі часопіс. "Цітовы. Набыццё памяці".

НТБ

7.00, 7,30, 9.00, 11.00, 13.00, 15.00, 18.00, 21.00, 23.00 Сёння.
7.10, 7.35 Раніца на НТБ.
7.55 "На рагу ля Патрыяршых-2".
9.20 Скваппнасць.
10.05 Шоу Алены Сцепаненка.
11.20 Маст. фільм "Тры таполі на Плюшчысе".
13.20 Ток-шоу "Прынцып "Даміно". 14.40 Крымінал.
15.30 "Дасье дэтэктыва Дуброўскага". 16.40 Скваппнасць.
17.35 Крымінал.
18.30 Герой дня.
18.50 "На рагу ля Патрыяршых-2".
19.50 "Дальнабойшчыкі".
21.55 "Хуткая дапамога-II".
23.25 Гардон.

СТБ

13.55 "Прыпынак па патрабаванню". 15.00, 19.00 "24 гадзіны".
15.15 "Пітэр Пен".
15.40 "Жалезны чалавек".
16.05 "Д'яблік".
16.30 "Пауэр рэйнджэрс, ці Магутныя рэйнджэры".
17.00 "Чарцяня".
18.00 Навіны СНД.
18.15 "Дзень добры, доктар!".
18.30 "Партрэт у інтэр'еры".
18.45 "Прэм'ер-парад "Сталічны". Гумарыстычная праграма. 18.50 "Тэма дня".
19.15 Дзіцячы экран. "Добры вечар, малыш..."
19.30 "Кіно": Камедыя "Выбух з мінулага".
21.45 "Прыпынак па патрабаванню".
23.00 "24 гадзіны".
22.45 "Аўтапанарама".
23.15 "Віртуальны свет".
23.40 "Ілюзіён": камедыя "Малпавыя хітрыкі".
0.55 Спартыўныя навіны.
1.10 "М 1". Музычная праграма.

СЕРАДА, 6 САКАВІКА

БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

6.00, 7.00, 8.00, 9.00, 12.00, 15.00, 18.00, 0.10 Навіны.
6.10, 7.10, 8.10 Добрай раніцы, Беларусь!
9.10, 17.00 "След пярэваратня".
10.05 Здароўе.
10.30, 15.40 "Прыгоды Шэрлі Холмс".
11.00, 21.50 "Сямейныя вузы".
12.20 Дзень добры, Беларусь!
13.00 Камедыя "Трын-трава".
14.30 Час мясцовы. Рэпартажы з правінцыі.
15.20 "Горац".
16.10 "Пяць цудаў".
16.20 "5 х 5". Праграма для старшакласнікаў.
18.20 Зона Ікс.
18.35 "Масква – Мінск".
18.55 Псіхалагічная меладрама "Адзінокія".
20.40 Калыханка.
21.00 Панарама.
22.40 Спорт-кур'ер.
22.50 "Народжаная рэвалюцыяй". Маст. фільм. 7-я серыя "У ноч на 20-е".
0.10 Навіны.
0.30 Крымінальнае дасье.
0.55 "Сустрэча ў Траецкім" з Аляксандрам Дамарацкім.

ГРТ

8.00,11.00 Навіны.
8.15, 17.55 "Зямля кахання".
9.10 Смехапанарама Яўгена Петрасяна.
9.45 "Слабае звяно".
10.35 Смак.
10.50 Бібліяманія.
14.55 "Забойная сіла-2". Двайны чад".
16.00 Вялікае мыццё.
17.00 Вячэрнія навіны.
17.25 "Куміры". Кацярына Сямёнава.
19.00 "Народ супраць". Тэлегульня.
20.00 Час.
20.35 "Забойная сіла-2. Змякчаючыя абставіны".
21.40 Як гэта было. Рок-опера "Юнона і Авось". 1981 год.
22.30 Начны "Час".
23.00 Рускі экстрым.
23.30 "Начная змена".

РАСІЯ

7.00, 8.00, 10.00, 16.00, 19.00 Весткі.
7.10 Нацыянальны даход.
7.15 Масква – Мінск.
7.30, 8.45 Сямейныя навіны.
7.40 Экспертыза РТР.
7.50 Весткі – Масква.
8.10 "Селеста, заўсёды Селеста".
8.50 Дайджэст.
9.00 "Востраў фантазій".
9.50 Дзяжурная часць.
10.15 "Санта-Барбара".
16.20 Дарожны патруль.
16.30 Афіша.
16.40 Дайджэст.
16.50 "Чаромушкі".
17.50 "Камісар Рэкс".
18.50 Добрай ночы, малышы!
19.35 Весткі – Масква.
19.55 "Трое супраць усіх".
20.55 Дэтэктыў "Пуаро Агаты Крысці. Карнуэльская тайна".
22.00 Весткі- Падрабязнасці.
22.15 Весткі-- Масква.
22.25 Саюз былых. Дак. фільм Аляксея Дзянісава "Казахстан".
23.10 Камедыя "Аэліта, не чапляйся да мужчын".

КУЛЬТУРА

9.15 Ток-шоу "Наўздагад". Авангард Ляонцьеў.
9.40 Паходжанне чалавека. "Чалавек".
10.45 Зорныя гады "Ленфільма".
11.30, 15.00, 17.30, 23.00 Навіны культуры.
11.45 Разам з Фафалем.
12.00 "Самы маленькі гном".
12.15 Чым жыве Расія.
12.30 Бліскучы Санкт-Пецярбург. Аўтарская праграма. А. Бялінскага. "Вялікі казачнік".
13.00 "Яўген Матвееў. Размовы з майстрам". Частка 2-я.
13.10 Да 80-годдзя Яўгена Матвеева. "Лёс". Маст. фільм. Фільм 1-ы.
14.40 Канцэрціна.
15.10 Кіно – дзецям "Навальнічныя камяні".
15.35 "Пецярбургскія сюжэты". Аўтарская праграма І. Залатускага. Перадача 3-я. "Гогаль і Булгарын".
16.05 "Ноу-хау". Тэлечасопіс.
16.35 Паходжанне чалавека. "Чалавек".
17.50 "Хто мы?" "Анатомія рускай бюракратыі". Перадача 8-я.
18.15 "Страсці па-італьянску".
19.10 Парафраз на тэму...
19.50 Вячэрняя казка.
20.00 "Айчына і лёсы". Паляковы.
20.40 "Яшчэ раз пра каханне". Маст. фільм.
22.15 Канцэрціна.
22.30 Прагулкі па Брадвею.

НТБ

7.00, 7.30, 9.00, 11.00, 13.00, 15.00, 18.00, 21.00, 23.00 Сёння.
7.10, 7.35 Раніца на НТБ.
7.50 "На рагу ля Патрыяршых-2".
9.20 Скваппнасць.
10.05 Кватэрнае пытанне.
10.35 Экалагічная праграма "Асяроддзе".
11.20 Наша кіно. Маст. фільм "Выйсці замуж за капітана".
13.20 Ток-шоу "Прынцып "Даміно".
14.40 Крымінал.
15.30 "Дасье дэтэктыва Дуброўскага".
16.40 Скваппнасць.
17.35 Крымінал.
18.30 Герой дня.
18.50 "На рагу ля Патрыяршых-2". Заключная серыя.
19.55 "Дальнабойшчыкі".
21.55 "Хуткая дапамога-II".
23.25 Гардон.

СТБ

6.00, 16.30 "Пауэр рэйнджэрс, ці Магутныя рэйнджэры".
6.30, 16.05 "Д'яблік".
7.00, 15.40 "Жалезны чалавек".
7.25 "Малкольм пасярэдзіне".
8.00, 18.50 "Тэма дня".
8.10 "Віртуальны свет".
8.20, 18.45 "Прэм'ер-парад "Сталічны". Гумарыстычная праграма.
8.25 "Снеданне з Лікай".
8.30 Камедыя "Выбух з мінулага".
11.00 Спартыўныя навіны.
11.15 Навіны СНД.
11.30 "Дарма і Грэг".
12.00, 15.00, 19.00, 23.00 "24 гадзіны".
12.15 "Выпадковы сведка".
12.45 "Вялікі выбух". Дак. фільм.
13.50 "Прыпынак па патрабаванню". 15.15 "Пітэр Пен".
16.55 "Чарцяня".
18.00 Навіны СНД.
18.15 "Радыё-кропка". Музычна-забаўляльная праграма.
18.35 "Фільм, фільм, фільм...".
19.15 Дзіцячы экран. "Добры вечар, малыш...".
19.50 Баявік "Кікбоксер-4: Агрэсар".
21.30 "Прыпынак па патрабаванню".
22.40 "М 1". Музычная праграма.
23.15 "Віртуальны свет".
23.25 "Мінулым летам у Марыенбадзе".
1.55 Спартыўныя навіны.

ЧАЦВЕР, 7 САКАВІКА

БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

6.00, 7.00, 8.00, 9.00, 12.00, 15.00, 18.00, 0.30 Навіны.
6.10, 7.10, 8.10 Добрай раніцы, Беларусь!
9.10 "След пярэваратня". Заключная серыя.
10.05 Тэлевітамін.
10330 "Прыгоды Шэрлі Холмс".
11.00, 21.50 "Сямейныя вузы".
12.20 Добры дзень, Беларусь!
13.05 Драма "Не магу сказаць "бывай".
14.30 Існасць.
15.20 "Горац".
15.40 "Прыгоды Шэрлі Холмс".
16.10 "Пяць цудаў".
16.20 "5 х 5".
17.00 "След пярэваратня". Заключная серыя.
18.20 Зона Ікс.
18.30 Кінакамедыя "Тры жанчыны і мужчына".
20.00 "Лёс чалавека". Гісторыя жыцця Аркадзя Корбута.
20.25 "Наша спадчына". Навагрудскі фарны касцёл.
20.40 Калыханка.
21.00 Панарама.
22.40 Спорт-кур'ер.
22.50 "Народжаныя рэвалюцыяй". Маст. фільм. 8-я серыя "Пярэваратні".
0.45 Каралеўскае паляванне.
1.15 Серыял "VIP".

ГРТ

8.00, 11.00 Навіны.
8.15, 18.00 "Зямля кахання".
9.10 Рускі экстрым.
9.45 "Народ супраць". Тэлегульня.
10.35 Смак.
10.50 Бібліяманія.
15.00 "Забойная сіла-2. Змякчальныя абставіны".
16.00 Вялікае мыццё.
17.00 Вячэрнія навіны.
17.25 "Самі з вусамі".
19.00 Спецвыпуск іграфога шоу "Слабае звяно".
20.00 Час.
20.35 Маст. фільм "Жаночая ўласнасць".
22.30 Начны "Час".
22.55 Рамантычны трылер "Смерць нягодніка".

РАСІЯ

8.00, 10.00, 16.00, 19.00 Весткі.
8.10 "Селеста, заўсёды Селеста". Тэлесерыял.
8.45 Сямейныя навіны.
8.50 Экспертыза РТР. Дайджэст.
9.00 Новая "Старая кватэра".
9.50 Дзяжурная часць.
10.15 "Санта-Барбара".
16.20 Камедыя "Дамы запрашаюць кавалераў".
17.50 "Камісар Рэкс".
19.35 Весткі-Масква.
19.55 Маст. фільм "Восьмае сакавіка".
21.55 Святочная праграма "Табе, любімая!".
0.15-0.58 "Панарама кіно" з Валерыем Тадароўскім.

КУЛЬТУРА

9.15 Прагулкі па Брадвею.
9.40 Відавочнае выратаванне. "Лік".
10.45 "Айчыны і лёсы". Паляковы.
11.30, 15.00, 17.30, 23.00 Навіны культуры.
11.45 Разам з Фафалем.
12.00 "Пераменка". Мультфільм.
12.15 Чым жыве Расія.
12.30 А. Фет. "Бяссонніца". Чытае Е. Казялькова.
13.00 "Яўген Матвееў. Гутаркі з майстрам". Частка 3-я.
13.10 Да 80-годдзя Яўгена Матвеева. "Лёс". Маст. фільм. Фільм 2-гі
14.20 Спяваюць А. Даўцян і Э. Салім-Меруэт.
14.45 Архітэктурная галерэя.
15.10 "Маланкавыя камяні".
15.35 "Пецярбургскія сюжэты". Аўтарская праграма І. Залатускага. Перадача 4-я. "Гогаль і Дастаеўскі".
16.05 "Вандраванні музыканта". Вядучы С. Уладзімірскі.
16.35 Відавочнае выратаванне. "Лік".
17.50 "Пятае вымярэнне". Аўтарская праграма І. Антонавай.
18.15 "Страсці па-італьянску". Тэлесерыял.
19.10 "Эпізоды". Уладзімір Андрэеў.
19.50 Лучана Паварoці і тры сапрана.
20.50 "Яркасць", "Маленькае памесце". Кароткаметражныя фільмы.
21.35 "Культурная рэвалюцыя". "Секс – рухавік культуры". Праграма М. Швыдкога.
22.30 "Джазафрэнія". Вядучы І. Бутман.

НТБ

7.00, 7.30, 9.00, 11.00, 13.00, 15.00, 18.00, 21.00, 23.00 Сёння.
7.10, 7.35 Раніца на НТБ.
7.50 "На вуглу ля Патрыяршых-2". Заключная серыя.
9.25 Скваппнасць.
10.10 Дог-шоу "Я і мой сабака".
11.20 Камедыя "Сны".
13.20 Ток-шоу "Прынцып "Даміно".
14.40 Крымінал.
15.30 "Дасье дэтэктыва Дуброўскага".
16.40 Увага! Пошук!
17.35 Крымінал.
18.35 Свабода слова.
20.10 Крымінальная Расія.
21.55 Зусім сакрэтна. Інфармацыя да роздуму. 23.25 Гардон.

СТБ

6.00, 16.30 "Пауэр рэйнджэрс, ці Магутныя рэйнджэры".
6.30, 16.05 "Д'яблік".
7.00, 15.40 "Жалезны чалавек".
7.25 "Малкольм пасярэдзіне".
8.00, 18.50 "Тэма дня".
8.10 "Віртуальны свет".
8.20, 18.45 "Прэм'ер-парад "Сталічны". Гумарыстычная праграма.
8.25 "Добро пожаловать".
8.30 "Кіно": Саша Мітчал у баевіку "Кікбоксер-4" Агрэсар".
10.45 "1/52". Спартыўны агляд.
11.00 Спартыўныя навіны.
11.15, 18.00 Навіны СНД.
11.30 "Дарма і Грэг".
12.00, 15.00, 19.00, 23.00 "24 гадзіны". 12.15 "Вовачка".
12.50 "Вялікі выбух". Дак. фільм.
13.50 "Прыпынак па патрабаванню". 15.15 "Пітэр Пен".
16.55 "Чарцяня".
18.15 "Рамонт". 18.30 "Экзотыка".
19.15 Дзіцячы экран. "Добры вечар, малы...".
19.30 Камедыя "Жаніх з Маямі".
21.20 "Прыпынак па патрабаванню".
22.30 "Віртуальны свет".
22.40 "Арт-экспрэс". Культурнае жыццё сталіцы.
23.15 "Ілюзіён": меладрама "Вялікі вальс".
0.55 Спартыўныя навіны.
1.10 "М 1". Музычная праграма.

ПЯТНІЦА, 8 САКАВІКА

БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

7.00 Лірычная камедыя "Дзяўчаты". 8.35 Мультфільм.
9.00, 15.00 Навіны.
9.15 "Пасвячэнне". Канцэрт Мікалая Баскава.
10.45 "Вера, надзея, любоў..." Эвеліна Сакура.
11.10 Камедыя "Жаніцьба Бальзамінава".
12.40 Маст. фільм "Сняданак з відам на Эльбрус".
13.55 "Добры дзень, Беларусь!" Святочны канцэрт.
15.20 "Вера, надзея, любоў..." Марына Лобач.
15.45 Маст. фільм "Усё пачынаецца з дробязяў".
17.20 "Вера, надзея, любоў..." Вольга Луцык.
17.55 "Залаты шлягер Санкт-Пецярбурга".
19.20 Кінакамедыя "Мара ўсіх жанчын". 21.00 Панарама.
21.35 "Кветкі кахання". Святочнае віншаванне ад Беларускіх песняроў".22.15 Спорт-кур'ер.
22.25 Меладрама "Апошні пацалунак".
0.25 Тэлевізійны Дом кіно да Дня жанчын.
0.55 Беларуская дваццатка. Святочны выпуск.
1.25 Рамантычная камедыя "Пасля секса".

ГРТ

7.00, 9.00, 14.00 Навіны.
7.10 "Ералаш".
7.30 Камедыя "Бландзінка за вуглом".
9.10 Смехапанарама Яўгена Петрасяна. 9.45 Смак.
10.05 Ружы для Алены Бяражной.
10.55 Камедыя "Службовы раман". 1-я і 2-я серыі.
13.50 "Ералаш".
14.15 "Вялікае мыццё". Святочны выпуск.
17.00 Вячэрнія навіны.
17.15 Поле цудаў. Святочны выпуск.
18.20 "Песні для любімых". Святочны канцэрт. 20.00 Час.
20.30 Працяг святочнага канцэрта.
22.30 Фільм "Падары мне месяцавае святло".
0.20 Камедыя становішчаў "Гэта ўсё яна".

РАСІЯ

6.05 Маст. фільм "Прынцэса цырка".
8.50 Кіно-гісторыі Глеба Скараходава.
9.00 Да 80-годдзя Яўгена Матвеева. Фільм "Цыган".
10.25 "Гарадок". Дайджэст.
11.05 Камедыя "Па вар'яцку закаханы".
13.00 Весткі.
13.20 Прэмія "Оскар". Маст. фільм "Унесеныя ветрам".
17.10 Фантазіі Міхаіла Задорнава.
19.00 Весткі.
19.25 Камедыя "Чаго хочуць жанчыны".
21.50 Зоркі эстрады, тэатра і кіно ў святочным шоу Валянціна Юдашкіна.
0.35-1.29 Гарачая дзесятка.

КУЛЬТУРА

9.00 Праграма перадач.
9.10 "Мама". Маст. фільм.
10.35 "Рускія напевы". Мультфільм.
10.45 "Шукайце жанчыну..." Б. Хмяльніцкі.
11.00 А. К. Талстой. "Садко". Выконвае Л. Драбнёва.
11.30 "Трэмбіта". Маст. фільм.
13.00 "Дудачка і збаночак". Мультфільм.
13.10 "Шукайце жанчыну..." М. Дзяржавін.
13.30, 21.00 Навіны культуры.
13.45 "Свяшчэнныя ўдовішчы". Спектакль Маскоўскага Тэатра сатыры.
15.45 "Каралева прыгажосці". Дак. серыял. Фільм 1-ы. "Алена Рубінштэйн".
16.45 "Шукайце жанчыну..." Д. Харацьян.
17.0 "Сісі". Маст. фільм.
18.40 Кінаканцэрт.
19.05 "Шукайце жанчыну..." А. Табакоў.
19.25 Творчы вечар Ніны Ананіашвілі.
20.15 Блеф-клуб.
21.20 Асабістыя ўспаміны пра вялікае жыццё.
21.25 Упершыню на экране. "Адна за ўсіх". Маст. фільм.

НТБ

7.00, 9.00, 11.00, 15.00, 18.00 Сёння.
7.15 Маст. фільм "Начныя палёты".
9.20 Ток-шоу "Прынцып "Даміно".
10.20 Усе адразу!
11.25 Камедыя "З джунгляў у джунглі".
13.35 Рэзерв.
13.55 "Працяг будзе..." з Юліяй Мяньшовай.
15.30 Святочны выпуск праграмы "Жаночы погляд".
18.45 Баявік "Целаахоўнік".
21.30 Баявік "Сумленная гульня".
23.25 Канцэрт Брытні Спірс.
0.45-3.15 Камедыя "Горад жанчын".

СТБ

6.00 "Пауэр рэйнджэрс, або Магутныя рэйнджэры".
6.30 Мультфільм.
7.00 "Тэма дня".
7.10 "Віртуальны свет".
7.20 "Прэм'ер-парад "Сталічны".
7.25 "Сняданак з Лікай".
7.30 Спартыўныя навіны.
7.45, 18.00 Навіны СНД.
8.00 Камедыя "Галівудскі млын".
10.15 "Хто ты, мама?". Дак. фільм. 11.00 "Дарма і Грэг".
11.30 "Агенцтва".
12.00 Камедыя "Бабнік".
13.45 "Прыпынак па патрабаванню".
15.00 "24 гадзіны".
15.15 "Пітэр Пен". Мультфільм.
15.50 Камедыйны вестэрн "Нафтаздабытчыкі".
18.15 "Прэм'ер-парад "Сталічны".
18.20 "Тэма дня".
18.30 "Карнавал з Рыо", частка 1-я.
19.00 "24 гадзіны".
19.15 "Партрэт у інтэр'еры".
19.30 "Трылер "Смяротныя думкі".
21.50 "Карнавал з Рыо", частка 2-я.
22.20 Драма "Прынцэса і воін".
0.35 "Вам, любімыя!". Канцэрт па заяўках.
1.15 "Фільм, фільм, фільм...".
1.25 "Віртуальны свет".
1.35 Тэлешоу "Пацалунак".

СУБОТА, 9 САКАВІКА

БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

7.00, 9.00, 15.00, 19.00 Навіны.
7.15 "Цудоўная прынцэса". 3-я серыя.
7.55 "Пятае вымярэнне".
8.30 Існасць.
9.15 Індыйскае кіно. "Любімая кіназорка". 1-я і 2-я серыі.
11.45 Сад мары.
12.10 Каралеўскае паляванне.
12.40 Здароўе.
13.05 "Смехаасарці". Верка Сярдзючка на "Славянскім базары ў Віцебску-2001".
13.35 Серыял "Ідэальная пара".
14.30 "Святлана". Фільм-партрэт народнай артысткі Рэспублікі Беларусь Святланы Акружной".
15.20 Гісторыя кахання ў фільме "Сіла рэўнасці".
16.55 Беларуская дваццатка.
17.25 "Пяць цудаў".
17.55 Мультфільм "Апошняя нявеста Змея Гарыныча".
18.15 Відэафільм "Усе мае жанчыны".
18.35 З дакладных крыніц.
19.20 А. Маршал і А. Буйноў на тэлефестывалі "На перакрыжаваннях Еўропы".
20.10 Серыял "VIP".
21.00 Панарама.
21.50 Спорт-кур'ер.
22.05 Гістарычная драма "Маерлінг".
0.15 "Каралева мячоў".
0.55 Дак. серыял "Успомні пра будучыню".

ГРТ

7.00, 9.00, 14.00 Навіны.
7.10 Мультсеанс "Нязнайка на Месяцы". Частка 7-я (заключная).
7.30 КОАПП.
7.55 Слова пастыра. Мітрапаліт Кірыл.
8.10 Іграй, гармонік любы!
8.50 Бібліяманія.
9.10 Пакуль усе дома.
9.50 Дак. дэтэктыў. "Апошні рэцэпт пустэльніка". Справа 2000 года.
10.15 "Вадзім Козін. Развітальны раманс". Дак. фільм.
10.55 У свеце жывёл.
11.35 Здароўе.
12.15 "Сярэбраны шар". Людміла Цалікоўская. Вядучы – У. Вульф.
12.55 "Самі з вусамі".
13.30 Дысней-клуб. "Мікі Маус і яго сябры".
14.15 "Ігар Крутой. "Музыка вясны".
15.15 Камедыя "Паліцэйскі па найму".
17.00 Вячэрнія навіны.
17.10 Я. Петрасян, А. Сцепаненка, Я. Шыфрын, М. Баскаў, Ф. Кіркораў і іншыя ў гумарыстычнай праграме.
20.00 Час.
20.30 Камедыя "Стой, а то мама будзе страляць!".
22.20 Фільм "Турэмны раманс".
0.10 Дэтэктыў "Пісталет "Пітон-357".

РАСІЯ

7.00 Тата, мама, я – спартыўная сям'я.
7.45 Тэлепузікі.
8.10 Залаты ключ.
8.30 Здароўе і жыццё.
9.00 Пошта РТР.
9.30 Добрай раніцы, краіна.
10.10 "Сто да аднаго". Тэлегульня.
11.00 Камедыйны серыял "Медыкі".
11.50 "Адчыніце, міліцыя!" Дак. серыял.
12.25 "Мужчыны". Прэм'ера дак. серыяла.
13.00, 19.00 Весткі.
13.20 Камедыя "Тры плюс два".
15.00 Футбол. Чэмпіянат Расіі. ЦСКА-"Тарпеда-ЗіЛ" (Масква).
17.00 "Тайны палацавых пераваротаў. Расія, век XVIII..." Фільм 1-ы. "Завяшчанне імператара". 2000 г.
19.25 Люстэрка.
20.00 "Тайны палацавых пераваротаў. Расія, век XVIII..." Фільм 2-гі. "Завяшчанне імператара". 2000 г.
21.45 Маст. фільм "Доктар Ці і яго жанчыны".
0.10-1.47 Кінакамедыя. "Парнаграфічная сувязь".

КУЛЬТУРА

9.00 Праграма перадач.
9.10 "Васіліса Цудоўная". Мультфільм.
9.35 Бабуліны рэцэпты.
9.48 Афіша.
9.50 Вуглы манежа.
10.15 ГЭГ.
10.30 "Залаты п'едэстал". Пётр Нугзар і Георгій Мшвэніерадзе.
11.00 Графаман.
11.25 Дзікія жывёлы. "Трэці лішні".
11.50 "Песня першага кахання". Маст. фільм.
13.30, 21.00 Навіны культуры.
13.45 "Арцём". Дак. фільм.
14.35 Н. Метнер. Саната "Успаміны". Выконвае Н. Луганскі.
14.50 Новая тэатральная гасціная. Тэатр "Мадэрнъ".
15.45 "Каралева прыгажосці". Дак. серыял. Фільм 2-гі. "Элізабет Ардэн".
16.50 "Сісі – маладая імператрыца". Маст. фільм.
18.30 "Сферы".
19.10 "Трыуфм джаза". Частка 1-я.
21.20 Асабістыя ўспаміны пра вялікае жыццё.
21.25 "Вельмі важныя персоны". Маст. фільм.

НТБ

7.00, 9.00, 1.00, 15.00, 18.00 Сёння.
7.15 "Вуліца Сезам".
7.40 Свет прыгод. "Люстэрка, люстэрка".
8.25 Без рэцэпта.
9.15 Крымінал. "Чыстасардэчнае прызнанне".
9.45 "Жаночы погляд Аксаны Пушкінай".
10.20 Кватэрнае пытанне
11.20 Камедыя "Будзьце маім мужам".
13.10 Смачныя гісторыі.
13.25 Падарожжы натураліста.
14.05 Свая гульня.
15.25 Святочны канцэрт.
18.40 Прафесія – рэпарцёр.
19.20 "Агент нацыянальнай бяспекі-III". 5-я серыя. "Лавушка".
20.30 Камедыя "Дзень бацькоў".
22.45 Усе адразу!
23.20 "Зорныя вароты".
0.15-2.00 Камедыя "Жыць, як каралі".

СТБ

6.15 "Вялікі выбух". Дак. фільм.
7.15 "У гасцях у "Тофіка".
7.30 "Кот па мянушцы Ік".
8.00 "Хітkліф".
8.30 "Мурашкі".
9.00 "Футурама".
10.00 "Бафі".
11.00 "Экзотыка".
11.15 "Рамонт".
11.30 "Аўтапанарама".
11.50 "Сняданак з Лікай".
12.15 "Свет спорту".
12.45 Трагікамедыя "Закаханы па ўласнаму жаданню".
14.45 "Відавочца" з Іванам Усачовым.
15.15 "Вовачка". Камедыйны серыял.
15.50 "Чалавек-павук".
16.50 "Марш Турэцкага-2".
18.00 "Гадзіна пік" з Рыгорам Новікавым.
19.00 "Прэм'ер-парад "Сталічны".
19.30 Камедыя "Я нясмелы, але я лячуся".
21.40 Фантастычная камедыя "Кокан".
0.25 "М 1".

НЯДЗЕЛЯ, 10 САКАВІКА

БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

7.00, 9.00, 15.00 Навіны.
7.10 "Цудоўная прынцэса". 4-я серыя, заключная.
8.00 "Аграсвет".
8.25 Арсенал.
9.10 Мультыклуб.
9.40 Фільм-казка. "Стары Хатабыч".
11.05 "Усё нармальна, мама!"
11.45 Тэлевітамін.
12.15 "Каралева мячоў".
13.00 "Лёс чалавека". Гісторыя жыцця Аркадзя Корбута.
13.25 "Спявай, душа!" Масленіца ў Барысаўскім раёне.
13.55 III Міжнародны фестываль цыркаў у Будапешце. 1-я частка.
14.30 "Наша спадчына". Навагрудскі фарны касцёл.
14.45 "І іншыя афіцыйныя асобы".
15.20 Свет і мы.
15.45 Рамантычная камедыя "Польская прыгажуня".
17.30 Крымінальнае дасье.
18.00 "Сустрэча ў Траецкім" з Аляксандрам Дамарацкім.
18.25 "Час мясцовы". Рэпартажы з правінцыі.
18.55 Планета "АРТ".
19.30 Тэлебарометр.
19.45 Энцыклапедыя беларускага спорту. Бокс.
20.00 Галоўнае пытанне.
20.35 Спорт-кур'ер.
20.50 Кінааповесць "Мачаха".
22.15 Зоркі Берлінскага кіно ў праграме "Новая калекцыя".
22.45 "Жулі Леско".
0.15 Фехтаванне. Этап кубка свету – "Кубак Г. Бокуна". Юніёры.
0.55 Дак. серыял "Успомні аб будучым".

ГРТ

7.00, 9.00, 14.00 Навіны.
7.10 Армейскі магазін.
7.40 Дысней-клуб. "Звераняты джунгляў".
8.05 Ранішняя зорка.
8.50 Бібліяманія.
9.10 "Бесталковыя нататкі" з Дзм. Крыловым.
9.30 "Жарт за жартам". Гумарыстычная праграма.
10.10 Выратавальнікі. Экстранны выклік.
10.40 Клуб падарожнікаў.
11.20 Дэтэктыў "Тайны бацькі Даулінга".
12.15 "Куміры". Кацярына Сямёнава.
12.45 Разумніцы і разумнікі.
13.10 Скарбы Крамля.
13.30 "Мікі Маус і яго сябры".
14.10 Камедыя "На дрэва залезшы".
15.55 Жывая прырода.
17.00 Вячэрнія навіны.
17.15 "Хто хоча стаць мільянерам?" Спецвыпуск.
18.05 Прэм'ера Першага канала. "Азазель" Барыса Акуніна.
21.30 Часы.
22.50 Трылер Паварот".

РАСІЯ

7.25 "Тэлепузікі".
7.50 Рускае лато.
8.40 Усерасійская латарэя "ТБ Бінга шоу".
9.20 Добрай раніцы, краіна.
9.55 Сам сабе рэжысёр.
10.50 "Гарадок". Дайджэст.
11.20 Прыгодніцкі фільм "Бухта Французскага пірата".
13.00 Весткі.
13.20 Парламенцкая гадзіна.
14.05 Дыялогі пра жывёлу.
15.00 Вакол свету.
15.50 Маст. фільм "Прынцэса на бабах".
17.45 ТБ Бінга навіны.
17.50 Аншлаг.
19.00 Весткі тыдня.
20.10 Прэм'ера. Гала-канцэрт "Мантсерат Кабалье і Мікалай Баскаў у Крамлі".
23.00 Маст. фільм "Белы танец".
1.00-2.00 Спорт за тыдзень.

КУЛЬТУРА

9.00 Праграма перадач.
9.07 Каляндар.
9.10 "Прыгоды Бураціна". Мультфільм.
10.15 Нядоўгія гісторыі.
10.30 Ток-шоу "Наўздагад". Ларыса Удавічэнка.
11.00 Тым часам.
11.25 Дзікія жывёлы. "Дзікія блюзавыя рытмы, або Жывёлы-партнёры".
12.00 "На падмостках сцэны". Маст. фільм.
13.30, 21.00 Навіны культуры.
13.45 Магія кіно.
14.10 Дак. экран.
14.50 Е. Кузняцова. "Салодкі сон мой". Тэлеспектакль.
15.45 "Каралевы прыгажосці". Дак. серыял. Фільм 3-і. "Эстэ Лаудэр".
16.50 "Сісі – ракавыя гады імператаршы". Маст. фільм.
18.35 У вашым доме. Міхаіл Казакоў.
19.15 "Трыумф джаза". Частка 2-я.
21.20 Асабістыя ўспаміны пра вялікае жыццё.
21.25 Пры свечках. "Арбузаўская студыя".
22.05 "Том + Мэў = вечнае каханне", "ECN". Кароткаметражныя маст. фільмы.
22.45 "Камера-абскура". Аўтарская праграма К. Шахназарава.

НТБ

7.00, 9.00, 11.00, 15.00 Сёння.
7.15 "Вуліца Сезам".
7.40 Пепсі-чарт.
8.30 Ах, ужо гэтыя дзеці!
9.15 "Агент нацыянальнай бяспекі-III". 5-я серыя. "Лавушка".
10.25 Крымінальная Расія.
11.20 Камедыя "Дайце кнігу скаргаў".
13.10 Смачныя гісторыі.
13.25 Служба выратавання.
14.00 Свая гульня.
15.30 Дог-шоу "Я і мой сабака".
16.20 Вочная стаўка.
16.55 Камедыя "Жанчын крыўдзіць не рэкамендуецца".
18.50 "Агент нацыянальнай бяспекі-III". 6-я серыя. "Лавушка".
20.00 Надоечы.
21.15 Лялькі.
21.35 Маст. фільм "Герой-адзіночка".
23.45 "Зорныя вароты".
0.40-1.20 Часопіс Лігі чэмпіёнаў.

СТБ

6.00 "Вялікі выбух". Дак. фільм.
7.00 "1/52". Спартыўны агляд.
7.15 "У гасцях у Тофіка".
7.30 "Кот па мянушцы Ік".
8.00 "Хітkліф".
8.30 "М 1".
9.00 "Гадзіна пік".
10.00 "Бафі".
11.00 "Яе звалі Нікіта".
12.00 "Сняданак з Лікай".
12.25 "Прэм'ер-парад "Сталічны".
12.45 Камедыя "Амерыканскі дзядуля". 14.30 "1/52".
14.45 "Відавочца" з Іванам Усачовым.
15.15 "Агенцтва". Камедыйны серыял.
15.50 "Чалавек-павук".
16.50 "Марш Турэцкага-2".
18.00 "168 гадзін Мінска".
19.00 "Прывітанне, доктар!".
19.10 "Аўтапанарама".
19.30 "Радыё-кропка".
19.50 "М 1".
20.05 "Арт-экспрэс". Культурнае жыццё сталіцы.
20.20 "Пакуль гарыць свечка...".
20.50 "Карнавал з Рыо", частка 3-я.
21.20 "Калі ласка, паскардзіцца".
21.30 "Фільм, фільм, фільм...".
21.40 Фантастычная камедыя "Кокан: вяртанне".
0.25 "Альфрэд Хічкок прадстаўляе". Тэлесерыял.
0.55 Начны музычны канал.
1.50 "Карнавал з Рыо", частка 4-я.

Галоўны рэдактар Аляксандр Гайдук

ЗАСНАВАЛЬНІК — МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Рэгістрацыйны нумар 197.

НАШ АДРАС:
220034, МІНСК, ВУЛІЦА ЗАХАРАВА, 42.
Тэлефоны прыёмнай рэдакцыі: 36-91-42; намеснікаў галоўнага рэдактара — 36-90-63, 36-40-63; бухгалтэрыі — 36-53-22; рэкламы — 36-53-22; аддзелаў: школ — 36-43-62; праблем выхавання, навукі — 36-43-71, 36-90-63; інфармацыі — 36-43-71; ВНУ і тэхнікумаў — 36-44-25; прафтэхадукацыі, пісьмаў і сацыяльных праблем — 36-44-25; культуры — 36-41-55.
ФАКС: 36-53-22, bng@e-mail:ru

Адказны дзяжурны
Мікола ГІЛЕВІЧ.

Рэспубліканскае унітарнае прадпрыемства друкарня выдавецтва «Беларускі Дом друку». 220013, Мінск, праспект Ф.Скарыны, 79.
Аб'ём — два друкаваныя аркушы. Спосаб друку — афсетны. Фармат А2. Індэкс 63867.
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12. Заказ № 1617
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Падпісана да друку 1.3.2002 г. у 18.10
Тыраж 30.000 экзэмпляраў.